

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSSTYRELSEN

Susanna Rajala ja Satu Blomerus

KATSAUS AIKUISTEN ROMANIEIN KOULUTUSTAUSTOIHIN

© Opetushallitus ja tekijät

Raportit ja selvitykset 2015:8

ISBN 978-952-13-6212-5 (nid.)

ISBN 978-952-13-6213-2 (pdf)

ISSN-L 1798-8918

ISSN 1798-8918 (painettu)

ISSN 1798-8926 (verkkojulkaisu)

Taitto: Grano Oy

www.oph.fi/julkaisut

Paino: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere 2016

SISÄLTÖ

1	Esipuhe	6
2	Taustaa	7
3	Katsauksen toteuttaminen	10
	3.1 Kyselyt aikuisille romaneille ja aikuisia kouluttaville oppilaitoksille	10
	3.2 Vastaajat	12
	3.2.1 Aikuiset romanit	12
	3.2.2 Oppilaitokset	14
4	Oppivelvollisuusaika romanien kokemuksena	16
	4.1 Oppivelvollisuus	16
	4.2 Kodin ja koulun yhteistyö	19
	4.3 Ohjaus ja tuki	23
	4.4 Koulun keskeytymisen tarkastelua	27
	4.5 Kokemuksia syrjinnästä ja kiusaamisesta	32
5	Oppilaitosten kokemuksia aikuisten romanien koulutuksesta	37
	5.1 Ammatilliset oppilaitokset	37
	5.1.1 Romaniopiskelijat ammatillisissa oppilaitoksissa	38
	5.1.2 Romaniopiskelijoiden suoriutuminen opinnoissa	42
	5.1.3 Näkemyksiä romanien opiskelusta yleisesti	45
	5.2 Aikuislukiot	49
	5.2.1 Romaniopiskelijat aikuisten perusopetuksessa ja aikuisten lukiokoulutuksessa	49
	5.3 Vapaan sivistystyön oppilaitokset	53
	5.3.1 Romaniopiskelijat kansanopistoissa	54
6	Aikuisten romanien kokemuksia jatkokoulutuksesta	58
	6.1 Opiskelu oppivelvollisuuden jälkeen	58
	6.1.1 Romanien kokemuksia ammatillisesta koulutuksesta	59
	6.1.2 Romanien kokemuksia lukiokoulutuksesta ja ylioppilas- tutkinnosta	62
	6.1.3 Romanien kokemuksia ammattikorkeakoulu- tai yliopisto- tutkinnoista	66
	6.2 Romanien kokemuksia työpaikalla tapahtuvasta oppimisesta ja työllistymisestä	67
7	Romanien näkemyksiä koulutuksesta yleensä	73
	7.1 Suunnitelmia ja haaveita kouluttautumisesta	73
	7.2 Suhtautuminen jatko-opintoihin	79
	7.3 Näkemyksiä koulutuksen ja työllistymisen kehityssuunnista	83

8 Yhteenveto ja toimenpide-esitykset	86
Sammandrag och åtgärdsförslag	92
Summary and proposals	98
Lähteet	104
Liitteet	106
Liite 1 Tiedonkeruun yhteistyöverkosto	106
Liite 2 Kysely aikuisille romaneille.....	107
Liite 3 Oppilaitoskyselyiden saate.....	113
Liite 4 Kysely ammatillisille oppilaitoksille.....	114
Liite 5 Kysely aikuislukioille.....	120
Liite 6 Kysely vapaan sivistystyön oppilaitoksille	126

”Se (koulutus) avaa enemmän työmahdollisuuksia ja arvostusta ja vahvistaa omaa itsetuntoa ja osaamista.” (Mies, ikäluokka 45–54)

”Tuntuu, etten pääse elämässä eteenpäin ennen kuin suoritan koulun loppuun.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Nykyään romanien kulttuurissa arvostetaan entistä enemmän koulutusta ja ymmärretään sen merkitys. Siksi olisi tärkeää, että tässä vaiheessa koulutukseen saataisiin niitä tukitoimia, joita se vielä edellyttää. Sitten kun romanien koulutustaso nousee samalle tasolle muun väestön koulutustason kanssa, erillisiä tukitoimia ei enää tarvita. Nyt niitä kuitenkin vielä tarvittaisiin, mutta oppilaitosten tiukka taloudellinen tilanne ei sitä riittävästi mahdollista hyvästä tahdosta huolimatta.” (Ammatillisen oppilaitoksen työntekijä)

1 Esipuhe

Aikuisten romanien koulutustaustoja ei ole aiemmin kattavasti selvitetty. Tätä katsausta varten romaneilta itseltään on kysytty heidän koulutushistoriastaan ja -tarpeistaan sekä heidän näkemyksiään koulutuksesta. Katsaus pyrkii lisäksi vastaamaan siihen, mitä aikuiset romanit ovat opiskelleet ammatillisissa oppilaitoksissa, aikuislukioissa ja vapaan sivistystyön oppilaitoksissa lukuvuonna 2013–2014. Tulosten pohjalta on laadittu toimenpide-esityksiä, joiden tarkoituksena on edesauttaa romanien monipuolista kouluttautumista.

Katsaus on laadittu Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmässä. Työ ei kuitenkaan olisi ollut mahdollista ilman laajaa työryhmäyhteistyötä. Suunnittelussa ja eri vaiheiden kommentoinnissa on ollut mukana edustajia opetus- ja kulttuuriministeriöstä, työ- ja elinkeinoministeriöstä, sosiaali- ja terveysministeriön alaisesta Romaniasiaan neuvottelukunnasta, aluehallintovirastojen alaisista alueellisista romaniasiainneuvottelukunnista, romanijärjestöistä sekä romaniväestön koulutusryhmän ohjausryhmästä. Myös ns. kenttätölle antoivat monet yhteistyökumppanit arvokkaan tuen: tiedonkeruusta järjestettiin sarja kuulemisia eri puolilla Suomea muun muassa romaniyhdistysten tilaisuuksissa. Varsinaiseen tiedonkeruuseen saatiin korvaamatonta apua romanijärjestöiltä ja romanitautaisilta henkilöiltä. Ilman tätä tukea tilannekatsauksen aineisto olisi jäänyt paljon suppeammaksi. Myös aikuisia kouluttavat oppilaitokset vastasivat sähköisiin kyselyihin kiitettävän aktiivisesti. Romaniväestön koulutusryhmän ohjausryhmän jäsenet ja monet Opetushallituksen asiantuntijat kommentoivat katsausta prosessin kuluessa.

Opetushallitus toivoo tästä julkaisusta olevan hyötyä eri viranomaistahoille sekä koulutuksen järjestäjille. Romaniväestölle itselleen julkaisu toimii toivottavasti kannustimena hakeutua monipuolisesti koulutukseen.

Johtaja Jorma Kauppinen

2 Taustaa

Suomi sai ensimmäisen romanipoliittisen ohjelmansa vuonna 2009. Ohjelma valmisteltiin sosiaali- ja terveysministeriön asettamassa laajapohjaisessa työryhmässä, joka koostui viranomaisista sekä tutkimuslaitosten ja romanien edustajista. Myös Opetushallitus oli valmistelutyössä mukana.

Romanipoliittisen ohjelman yleisenä tavoitteena on edistää romanivähemmistön osallisuutta ja yhdenvertaisuutta elämän eri osa-alueilla. Ohjelman visio on, että Suomi olisi Suomen itsenäisyyden satavuotisjuhlavuonna 2017 edelläkävijä romaniväestön yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämisessä. Opetushallituksen tehtävänä on omalta osaltaan toimia romanipoliittisen ohjelman koulutuksellisten painopisteiden ja toimintalinjausten toteuttajana. Painopisteet näkyvät Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmän toiminnassa.

Suomen romanipoliittisen ohjelman yhtenä painopisteenä on aikuisen romaniväestön koulutukseen hakeutumisen vahvistaminen ja romanien työmarkkinoille sijoittumisen edistäminen. Ohjelmassa kuvataan, miten heikko koulutustausta, vähäinen ammatillinen osaaminen ja työkokemuksen puuttuminen ovat romanien keskeisiä työllistymisen esteitä. Ohjelmassa myös lähdetään ajatuksesta, että monet romanit hakeutuvat koulutukseen vasta aikuisiässä, mikä tekee aikuisille suunnatun ammatillisen koulutuksen heille erityisen tärkeäksi. Aikuisten romanien osallistumisesta koulutukseen ei ole ollut kattavaa selvitystä eikä aikuisen romaniväestön koulutustarpeista ole tietoa. Romanipoliittiseen ohjelmaan onkin siksi kirjattu toimenpide-ehdotus, jonka mukaan toteutetaan selvitys *”aikuisen romaniväestön koulutustarpeesta”* ja sen pohjalta laaditaan *”kehittämisehdotukset ammatillisen koulutuksen suuntaamiseksi ja kehittämiseksi.”*¹

Yleinen oppivelvollisuus tuli voimaan Suomessa 1921, ja romanit ovat Suomen kansalaisina aina olleet sen piirissä. Tässä katsauksessa on pyritty selvittämään, millaista koulutusta ja millaisia koulutuskokemuksia aikuisella romaniväestöllä on Suomessa. Romanit ovat voineet nimettömässä kyselyssä kertoa, millaisia tutkintoja heillä on ja miten koulutus on johtanut työelämään. Samalla on pyritty kartoittamaan koulutukseen liittyviä toiveita. Koska vastauksia on tullut kaikenikäisiltä aikuisilta romaneilta, myös yli 65-vuotiailta, ajoittuu vastaajien koulunkäynti ja opiskelu pääosin vuosille 1950–2014. On mahdollista, että joku vanhimmista vastaajista on saattanut kokea jopa sota-ajan kansakoululaisena. Näin pitkän ajan kuluessa yhteiskunnallinen muutos Suomessa on ollut huomattavaa,

1 Suomen romanipoliittinen ohjelma 2009, s. 28–29, 45–46

ja vastaajien koulutukselliset lähtökohdat ja koulutuskokemukset ovatkin hyvin erilaisia. Aikaan on liittynyt ainakin maatalousvaltaisen yhteiskunnan muuttuminen teolliseksi ja kaupunkimaiseksi sekä teknologian kehitys. Näiden vuosikymmenien aikana kansakoulu on muuttunut peruskouluksi ja koko suomalainen koulutusjärjestelmä käynyt läpi suuria muutoksia. Myös opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet eri koulumuodoissa ovat uudistuneet useaan otteeseen. Lisäksi romanien, kuten muidenkin suomalaisten, elintaso on noussut.

Arviot romanien lukumäärästä vaihtelevat, koska Suomessa ei tehdä tilastoja etnisiin perustein. Tämän katsauksen arvio romaniväestön kokonaismäärästä perustuu alueellisten romaniasiaain neuvottelukuntien vuonna 2015 tekemiin arvioihin oman alueensa romaniväestön määrästä, joka on koko maassa yhteensä 9 200 ihmistä.² Se on hieman vähemmän kuin nykyisin eri yhteyksissä käytetty arvio 10 000 romanista. Vuoden 1970 väestölaskennan mukaan Suomessa asuvia romaneja oli edellisenä vuonna vain noin 5 700³.

Vielä 1960-luvulla useimmat romanit asuivat alkeellisissa olosuhteissa tai olivat kokonaan ilman vakituista asuntoa. Tämä vaikeutti romanien mahdollisuutta yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Kouluttautuminen tai työelämään osallistuminen oli vaikeaa ”kärryn pohjalta”. Aktiivisen romanipolitiikan ansiosta 1970-luvulla Suomeen saatiin uudenlaisia ratkaisuja romanien asumisongelmaan. Vuoden 1971 valtion budjettiin oli merkitty määräraha romanien asumisolojen järjestämiseksi. Määrärahalla tavoiteltiin 500 asuntoa romaniperheille. Onnistunut asuntopolitiikka oli tärkein yksittäinen syy romanien koulutuksen edistämiseksi.⁴

Romanien koulutuksen tilanne on viime vuosikymmeninä parantunut huomattavasti. Romanien koulunkäynti oli vielä 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa niin heikoissa kantimissa, että sosiologi Martti Grönforsin mukaan ”ainoastaan pieni osa” suoritti koulunsa loppuun. Grönforsin mukaan pääasiallisia syitä koulun keskeyttämiseen oli kolme: koulun merkityksettömyys romanikulttuurin kannalta, romanien tiheät muutot ja koulussa tapahtuva syrjintä.⁵

Romanilapsilla on siis edelleen vanhempia sukulaisia, joilta puuttuu koulutus lähes täysin. Kaksitoista tämän katsauksen romanivastaajaa kuvailee molempien vanhempiansa olleen tai olevan luku- ja kirjoitustaidottomia. Jotkut vastaajista puolestaan kertovat vanhempiansa oppineen lukemaan ja kirjoittamaan tai

2 Huttu 2015, Kuronen 2015, Laiti 2015, Valentin 2015, sähköposti

3 Friman-Korpela 2014, s. 59

4 Friman-Korpela 2014, s. 105

5 Grönfors 1981, s. 92

parantaneen taitojaan lastensa koulunkäynnin yhteydessä. Vaikeistakin olosuhteista huolimatta perheissä oli ainakin jollakin tasolla seurattu lasten läksyjen tekoa ja koulunkäyntiä.

”Isovanhemmistani toinen oppi lukemaan ja hiukan kirjoittamaan minun ala-astevuosinani. He osasivat silti puhua useita kieliä.” (Nainen, ikäluokka 45–54)

”Vanhemmat ei olleet kouluja käyneitä. Isä ei osannut lukea eikä kirjoittaa.” (Mies, ikäluokka 45–54)

”Molemmat vanhemmat ovat lukutaitoisia ja aikaansa seuraavia.” (Nainen, ikäluokka 45–54)

”Isäni ei ole suorittanut kuin kansalaiskoulua? Tai mikä ikinä se 40–50-luvulla on ollutkaan nimeltään, kuin 3 vuosiluokkaa. Kuitenkin hän on kannustanut meitä lapsia ja lapsenlapsiaan opiskelemaan.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Vanhempani ovat ainoastaan käyneet 2 vuotta kansakoulussa 50-luvulla. He ovat oppineet lukemaan enemmän Raamatusta myöhemmin sekä virastojen kirjeistä, mitkä oli pakko ymmärtää, paljon meidän lapsien avulla kautta vuosien.” (Mies, ikäluokka 25– 34)

Tutkijat Osmo Kivinen ja Risto Rinne luonnehtivat 1980-luvun alkupuolta ajaksi, jolloin edelleen syntyperään, kotitaustaan ja alueellisiin lähtökohtiin kytkeytyvä eriarvoisuus näkyi koulutuspoliittisista tasa-arvopyrkimyksistä huolimatta. 1990-luvun puolella kotitaustan merkitys opintopolkujen määrittäjänä oli Kivisen ja Rinteen mukaan jonkin verran heikentynyt. Silti kotitausta, kodin kulttuuripääoma ja vanhempien koulutustaso ennakoivat kuitenkin edelleen vahvasti sitä millaisen koulutusuran nuori valitsee.⁶ Joidenkin tutkijoiden mukaan koulutusjärjestelmä tarjoaa valmiita identiteettityyppejä, joista oppijat voivat valita miten he koulussa oppivat sekä miten hyvin ja millaisia asioita he oppivat. Peruskoulun tuottamat käsitykset suuntaavat ihmisten koulutukseen hakeutumista, oppimista ja elämänkulkua. Koulutusidentiteetissä kiinnittyvät oppilaan resurssit ja ominaisuudet koulun ulkopuolisiin olosuhteisiin, kuten perheeseen, sukupuoleen, sosiaaliluokkaan ja etnisyyteen.⁷

6 Kivinen ja Rinne 1995, s. 22, 43

7 Houtsonen 2000, s. 22–23, 41

3 Katsauksen toteuttaminen

Katsausta aikuisten romanien koulutustaustoista ryhdyttiin valmistelemaan Opetushallituksessa vuonna 2013 yhtenä Suomen romanipoliittisen ohjelman toimenpiteenä. Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmän tekemään kehittämissuunnitelmaan liittyy oleellisesti romaniväestön osallisuus. Toteuttaessaan romaniväestön koulutukseen liittyviä selvityksiä Opetushallitus toimii yhteistyössä erilaisten romaniverkostojen kanssa. Romanien kanssa käydyn vuoropuhelun myötä tähänkin katsaukseen on suhtauduttu romanien parissa myönteisesti.

Romaneille tiedotettiin katsauksesta ja siihen liittyvästä tiedonkeruusta kuulemistilaisuuksissa, joita pidettiin eri puolilla Suomea yhteensä 12 vuonna 2013. Näiden tilaisuuksien järjestämisessä romaniväestön koulutusryhmä hyödynsi esimerkiksi romanijärjestöjen pitämiä perhe- ja vanhustenleirejä sekä romanikielen kielipesätoiminnan yhteydessä järjestettyjä kesäkouluja.

Katsauksen suunnittelutyötä varten muodostettiin valtakunnallinen verkosto, jossa oli romanitautaisia virkamiehiä ja yhdistysaktiiveja. He tiedottivat romaniväestön piirissä katsauksen tekemisestä ja erityisesti sitä varten tehtävästä tiedonkeruusta. Monet näistä verkoston jäsenistä olivat mukana myös kyselyn laatimisessa aikuisille romaneille sekä varsinaisessa tiedonkeruussa eri puolilla Suomea (Liite 1). Verkoston antama käytännön apu lomakkeiden täyttämässä oli monessa tapauksessa jopa ratkaisevaa, jotta melko monipolvinen ja raskas kyselylomake tuli asianmukaisesti täytettyä. Romaniväestön koulutusryhmän sihteeri kiersi lisäksi yksittäisten perheiden luona kyselylomakkeiden kanssa. Romanien luottamus katsauksen tarkoitukselleen, sen toteutukseen ja vastausten hyödyntämiseen näkyi lopulta myös vastauksissa, joista kuvastuu vilpittömyys ja avoimuus, kipeidenkin koulumuistojen yhteydessä.

3.1 Kyselyt aikuisille romaneille ja aikuisia kouluttaville oppilaitoksille

Tässä katsauksessa aikuisilla romaneilla tarkoitetaan 18 vuotta täyttäneitä henkilöitä, jotka itse määrittelevät itsensä romaneiksi. Aikuisia kouluttavilla oppilaitoksilla tarkoitetaan niitä oppilaitoksia, jotka tarjoavat eri koulutusasteiden ja -muotojen opintoja, joita täysi-ikäisten opiskelijoiden on mahdollista suorittaa. Katsausta varten laadittiin neljä erilaista kyselyä: kysely aikuisille romaneille sekä erilliset kyselyt ammatillisille oppilaitoksille, aikuislukioille ja vapaan sivistystyön oppilaitoksille.

Kyselylomakkeet laadittiin Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmässä tiiviissä yhteistyössä laajapohjaisen suunnitteluryhmän kanssa. Opetus- ja kulttuuriministeriön, työ- ja elinkeinoministeriön, Romaniasiaain neuvottelukunnan ja alueellisten romaniasiaain neuvottelukuntien sekä romanijärjestöjen edustajia oli työn alkuvaiheessa pohtimassa, millaisia kysymyksiä oppilaitoksilta ja aikuisilta romaneilta itseltään tulisi kysyä. Romaniväestön koulutusryhmän ohjausryhmässä kyselylomakkeita käsiteltiin useaan kertaan.

Kaikki tiedot katsausta varten on pyydetty nimettöminä. Koska Suomessa ei tehdä tilastointia etnisen taustan mukaan, kyselyä on pyritty levittämään aikuiselle romaniväestölle erilaisia verkostoja käyttäen. Oppilaitoksilta saadut tiedot romaniopiskelijoista perustuvat arvioihin. Ammatillisten oppilaitosten, aikuislukioiden ja vapaan sivistystyön oppilaitosten henkilökunta on kuvannut katsauksessa opiskelijoitaan, jotka ovat identifioituneet romaneiksi.

Aikuisilla romaneilla oli mahdollisuus vastata heille laadittuun kyselyyn sähköisesti tai paperilla. Kyselyssä tarkasteltiin vastaajia kuuden eri ikäluokan mukaan. Ikäluokat olivat 18–24, 25–34, 35–44, 45–54, 55–64 ja yli 65-vuotiaat. Lisäksi lomakkeessa kysyttiin vastaajan sukupuolta sekä nykyistä asuinpaikkaa neljän maantieteellisen alueen mukaan. Alueet määriteltiin aluehallintoviraston alueellisten romaniasiaain neuvottelukuntien mukaan: Etelä-Suomi, Itä-Suomi, Länsi-, Lounais- ja Sisä-Suomi sekä Pohjois-Suomi mukaan lukien Lappi. Kyselystä tuli melko laaja: pääkohtia siinä on yhteensä 29, joissa osassa on monia vaihtoehtoja sekä lisäksi avovastausmahdollisuus (Liite 2).

Sähköinen anonyymi Survette-kysely aikuisille romaneille oli vastattavissa 20.6.2013–30.11.2013. Kyselystä tiedotettiin sähköpostitse romaniväestön koulutusryhmän sidosryhmien kautta. Sidosryhmiä pyydettiin levittämään vapaasti linkkiä romaniväestön keskuudessa. Linkki sähköiseen kyselyyn oli myös Facebookissa. Samaa kyselyä levitettiin paperilomakkeena eri puolilla Suomea. Paperilomakkeina vastauksia otettiin vastaan kevääseen 2014 asti. Niiden ennakoitua suuremman määrän takia käsittelyyn kului suunniteltua enemmän aikaa. Paperilomakkeilla oleva tieto siirrettiin käsiteltävään muotoon syksyn 2014 aikana.

Aikuisia kouluttaville oppilaitoksille suunnatut kolme erilaista sähköistä Survette-kyselyä oli tarkoitettu vastattavaksi anonyymeina. Oppilaitoskyselyt haluttiin pitää suppeina, jotta vastausprosentti saataisiin mahdollisimman hyväksi. Kyselyt tehtiin oppilaitosmuodon mukaan: yksi ammatillisille oppilaitoksille, yksi aikuislukioille ja yksi vapaan sivistystyön oppilaitoksille (Liitteet 3–6). Oppilaitoskyselyt tehtiin sekä suomeksi että ruotsiksi ja ne lähetettiin Kouluta-järjestelmän kautta. Aikuislukioiden kyselyä levitettiin sähköpostilla rehtoreille. Kyselyt olivat oppilaitosten vastattavissa 23.5.–19.6.2014.

3.2 Vastajaat

3.2.1 Aikuiset romanit

Yhteensä 349 romanivastaja aloitti kyselylomakkeen täyttämisen joko paperilla tai sähköisesti. Sähköinen lomake koettiin kuitenkin vaikeaksi vastata, ja huolimatta sen laajasta levittämisestä, kokonaan täytettyjä vastauksia jätettiin vain 67 kappaletta. Niinpä paperilomakkeita pyrittiin levittämään tehokkaasti ja niitä saatiinkin täytettynä yhteensä 260 kappaletta. Tulosten analysointiin voitiin käyttää yhteensä 327 vastaajan antamat tiedot.

Katsauksessa haluttiin seurata myös miesten ja naisten koulutukseen liittyviä eroja eri ikäluokissa. Asuinalueeseen liittyviä johtopäätöksiä voitiin tehdä vain rajallisesti, koska kyselyssä ei huomioitu sitä, onko vastaaja muuttanut elämänsä aikana. Vastaajan koulunkäynti oppivelvollisena voi siis sijoittua eri alueelle kuin hänen koulutushistoriansa aikuisena. Vastausten pohjalta oli lisäksi mahdotonta päätellä, mitä aluetta vastaaja on kyselyssä milloinkin tarkastellut. Alueelliset johtopäätökset liittyvätkin lähinnä nykyaikaan, esimerkiksi romanien työllistymiseen eri alueilla.

Eri alueiden vastaajamäärien suhdetta on vaikea verrata muuten kuin vertaamalla niitä arvioituun romaniväestön kokonaismäärään kyseisellä alueella. Näin verrattuna aikuisten romanien vastaajamäärät ovat eri alueilla 3,3–4,1 % romaniväestön kokonaismäärästä Suomessa. Arviodut kokonaismäärät ovat todellisia lukuja korkeammat, koska mukana ovat aikuisten lisäksi lapset ja nuoret. Arviot perustuvat aluehallintovirastoissa toimivien alueellisten romaniain neuvottelukuntien vuonna 2015 antamiin arvioihin⁸.

Taulukko 1. Vastausten määrä suhteessa arvioituun romaniväestön kokonaismäärään (mukaan lukien lapset ja nuoret). Romaniväestön määrä alueittain perustuu alueellisten romaniain neuvottelukuntien arvioon.

Alueet	Arvioitu romaniväestön kokonaismäärä	Aikuisten vastauksia	Prosenttia kokonaismäärästä
Etelä-Suomi	4 500	152	3,4 %
Itä-Suomi	1 500	61	4,1 %
Länsi-, Lounais- ja Sisä-Suomi	2 000	75	3,8 %
Pohjois-Suomi	1 200	39	3,3 %
Koko maa	9 200	327	3,7 %

8 Huttu 2015, Kuronen 2015, Laiti 2015, Valentin 2015, sähköposti

Vastauksia pyrittiin keräämään eri puolilta Suomea eri-ikäisiltä naisilta ja miehiltä. Tiedonkeruun aikana käytiin usein työryhmän jäsenten kesken keskustelua siitä, onko olemassa riski, että vain hyvin koulutetut romanit vastaavat kyselyyn. Romaniverkosto, joka aktiivisesti keräsi tietoa romaneilta, oli tietoinen riskistä. Verkosto pyrki huomioimaan, että vastauksia saatiin mahdollisimman erilaisissa elämäntilanteissa olevilta romaneilta.

Taulukko 2. Vastanneiden miesten ja naisten määrät ja näiden prosenttiosuudet alueittain.

Alueet	Vastaaaja yhteensä	Miehiä	Miesten osuus %	Naisia	Naisten osuus %
Etelä-Suomi	152	73	48 %	79	52 %
Itä-Suomi	61	24	39 %	37	61 %
Länsi-, Lounais- ja Sisä-Suomi	75	37	49 %	38	51 %
Pohjois-Suomi	39	16	41 %	23	59 %
Koko maa	327	150	46 %	177	54 %

Naisten vastauksia on hieman enemmän (54 %) kuin miesten (46 %) vastauksia. Ikäluokittain tarkasteltuina mies- ja naisvastaajien määrät ovat parhaiten tasapainossa yli 65-vuotiailla, 45–54-vuotiailla ja 18–24-vuotiailla. Suurin epäsuhta mies- ja naisvastaajien määrissä löytyy ikäluokasta 55–64 -vuotiaiden ryhmässä, jossa naisia on 64 % vastaajista.

Vastaajat on jaoteltu kuuteen ikäluokkaan. Eniten vastasivat 25–34-vuotiaat (86), 35–44-vuotiaat (69) ja 45–54-vuotiaat (88). Yhteensä 327 vastaajasta 243 vastaajaa kuului näihin kolmeen ikäluokkaan.

55–64-vuotiaiden ikäluokassa oli edellä mainittuihin ikäluokkiin verrattuna vähemmän vastaajia, vain 39 henkilöä. Ikäluokan 18–24 vuotta vastaajia oli vähemmän (37) osittain siitä syystä, että ikäluokan määrittäminen oli suppeampi: se käsitti vain nuoret aikuiset 18-vuotiaista 24-vuotiaisiin. Viimeinen ikäluokka käsitti puolestaan kaikki yli 65-vuotiaat. Vaikka elinikäisen oppimisen nimissä vastaajia olisi voinut olla paljonkin, vain kahdeksan yli 65-vuotiaasta romanista vastasi kyselyyn.

Taulukko 3. Mies- ja naisvastaajat ja näiden prosenttiosuudet ikäluokittain.

Ikäluokat, vuotta	Yhteensä	Miehiä	Miesten osuus %	Naisia	Naisten osuus %
18–24	37	20	54 %	17	46 %
25–34	86	38	44 %	48	56 %
35–44	69	29	42 %	40	58 %
45–54	88	45	51 %	43	49 %
55–64	39	14	36 %	25	64 %
65–	8	4	50 %	4	50 %
Yhteensä	327	150	46 %	177	54 %

3.2.2 Oppilaitokset

Kolmelle aikuisia kouluttavalle oppilaitosmuodolle, ammatillisille oppilaitoksille, aikuislukioille ja vapaan sivistystyön oppilaitoksille, tehtiin erilliset kyselyt. Suomenkieliset oppilaitokset saivat kyselyn suomeksi ja ruotsinkieliset oppilaitokset ruotsiksi. Pääasiassa kyselyt lähetettiin KOULUTA-tietojärjestelmän kautta 23.5.2014. Vastausaikaa oli 19.6.2014 saakka.

Yhteensä 190 ammatillisesta oppilaitoksesta ja erityisoppilaitoksesta sekä ammatillisesta erikoisoppilaitoksesta ja ammatillisesta aikuiskoulutuskeskuksesta 63 suomenkielistä oppilaitosta vastasi kyselyyn. Vastaavasti ruotsinkielisistä 18 oppilaitoksesta vastauksia tuli neljä. Näistä vain yhdessä opiskeli yksi aikuinen romani, minkä vuoksi katsauksessa käsitellään vain suomenkielisistä oppilaitoksista saatua tietoa. Nuorten ja aikuisten ammatillista koulutusta ei tässä katsauksessa eritellä, koska myös ammatillisessa peruskoulutuksessa voi opiskella täysi-ikäisiä henkilöitä.

KOULUTA-järjestelmään ei kuulunut kyselyiden lähettämisen ajankohtana aikuislukioiden sähköpostiosoitteistoja. Kyselyitä lähetettiin aikuislukioiden rehtoreille ja järjestöille, esimerkiksi IKLO:n, Iltakoulujen liitto ry:n, jäsenistölle. Tiedossa ei ole tarkkaa määrää kyselyn saajista, mutta sähköisen kyselyn avasi määräaikaan mennessä yhteensä 24 vastaanottajaa, joista 16 oli suomenkielistä ja kahdeksan ruotsinkielistä. Näistä kahdeksan suomenkielistä ja kolme ruotsinkielistä aikuislukiota vastasi kyselyyn. Ruotsinkielisissä aikuislukioissa ei opiskellut romaneita.

Vapaan sivistystyön oppilaitoksille lähetettiin KOULUTA -järjestelmän kautta kysely 115 oppilaitokseen, joihin kuuluivat kansanopistot, kansalaisopistot, opintokeskukset, kesäyliopistot ja liikunnan koulutuskeskukset. Suomenkielisiä vastaajia oli yhteensä 24, joista 22 oli kansanopistoja. Kaksi vastannutta kansalaisopistoa ilmoitti, että romaniopiskelijoita ei opiskellut heidän oppilaitokseensa. Kahdeksan ruotsinkielistä vapaan sivistystyön oppilaitosta vastasi kyselyyn. Kahdessa kansanopistossa opiskeli romaneja. Ruotsinkielisiä opiskelijoita oli niin vähän (3), että katsauksen tiedot perustuvat vapaan sivistystyön osalta yksinomaan suomenkielisten kansanopistojen vastauksiin.

Taulukko 4. Aikuisia kouluttavien oppilaitosten vastaajamäärät

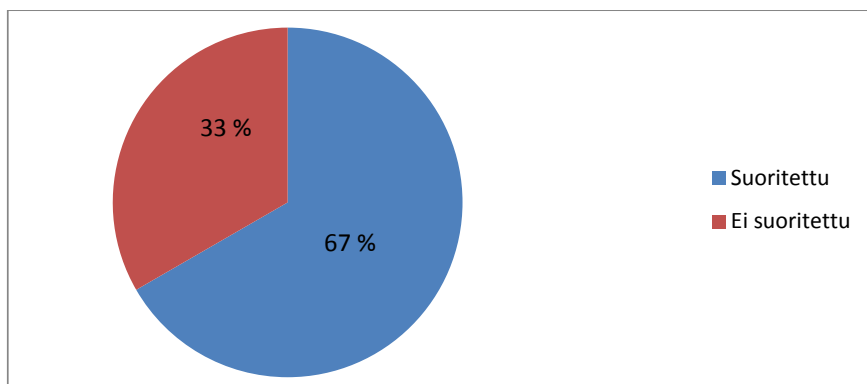
Vastaajat	Suomenkieliset	Ruotsinkieliset	Yhteensä
Ammatilliset oppilaitokset	63	4	67
Aikuislukiot	8	3	11
Vapaan sivistystyön oppilaitokset	24	8	32
Yhteensä	95	15	110

4 Oppivelvollisuusaika romanien kokemuksena

4.1 Oppivelvollisuus

Oppivelvollisuuden katsotaan päättyvän, kun perusopetuksen oppimäärä on suoritettu tai oppivelvollisuuden alkamisesta on kulunut 10 vuotta. Niitä oppilaita, jotka ovat laiminlyöneet oppivelvollisuutensa loppuun suorittamisen viime vuosina, on ollut Suomessa lukuvuosittain noin 200 oppilasta. Vuonna 2012 perusopetuksen päättötodistuksen sai 97,4 % koko ikäluokasta.⁹

Kysymys oppivelvollisuuden suorittamisesta oli yksi aikuisten romanien kyselyn avainkysymyksistä. Vastajaat olivat saaneet päättötodistuksensa joko peruskoulussa tai sitä edeltävässä kansakoulussa. Oppivelvollisuus merkitsi vuodesta 1948 lähtien seitsenvuotista kansakoulua. Vuonna 1957 kansakoulujen jatko-opetus muutettiin erilliseksi kansalaiskouluksi.¹⁰

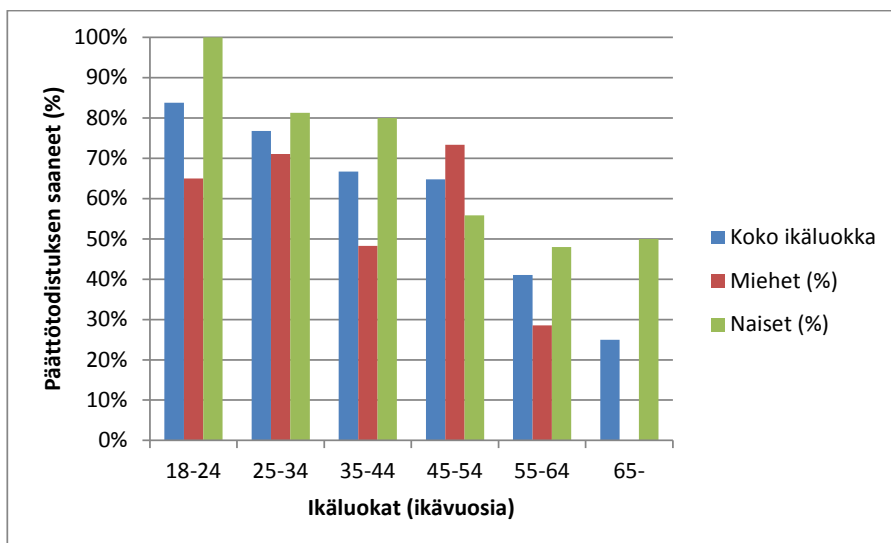

Kuvio 1. Oppivelvollisuuden suorittaminen.

Vastajaista noin kaksi kolmasosaa (218) oli saanut päättötodistuksen. Kolmannes vastaajista (109) ei ollut saanut päättötodistusta. Kuviossa 2 kuvataan, miten romanien oppivelvollisuuden suorittamisen osuus nousee vuosikymmenien kuluessa.

⁹ Koulutuksen tilastollinen vuosikirja 2014, s. 50–52

¹⁰ Rahikainen 2011, s. 370–372

Kuvio 2. Päättötodistuksen suorittaneiden romanimpiesten ja -naisten määrä ikäluokittain.

Kuviosta 2 selviää, että 1950-luvulla koulunsa käyneistä päättötodistuksen sai 25 prosenttia, 1960-luvulla noin 40 prosenttia, 1970-luvulla noin 65 prosenttia, 1980-luvulla lähes 70 prosenttia, 1990-luvulla lähes 80 prosenttia ja 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä hieman yli 80 prosenttia. Kyselyn nuorimman ikäluokan tilanne vastaa hyvin tulosta, jonka Opetushallitus sai lukuvuonna 2010–2011 tekemässään romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsauksessa. Tuolloin rehtorien mukaan romanioppilaista päättötodistuksen saaneita oli hieman yli 80 prosenttia.¹¹

Romanioppilaiden yleinen koulumenestys on siis viimeisen 60 vuoden aikana parantunut siten, että päättötodistuksen saaneiden osuus on noussut 25 prosentista yli 80 prosenttiin. Kehitys on ollut huomattavaa. On kuitenkin huolestuttavaa, että vajaa viidennes, noin 16 prosenttia kyselyyn vastanneista nuorimman ikäluokan romanioppilaista on jäänyt ilman päättötodistusta, kun kaikkien peruskoululaisten ikäluokasta vastaava osuus on 2,6 prosenttia¹².

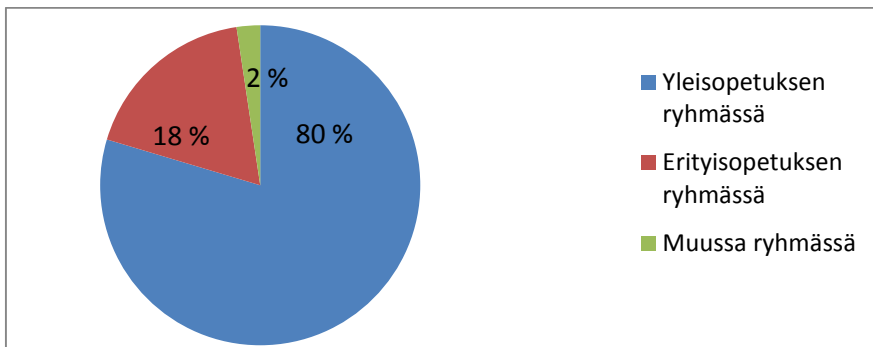
Romaninaisten oppivelvollisuuden suorittaminen näyttää aineiston mukaan olevan lähes yksinomaan nousujohteista. Miehillä on sitä vastoin hieman vaikeasti selitettävää kehitystä: vain ikäluokka 45–54 on yltänyt päättötodistuksen suorittamisessa lähes 75 prosenttiin. Sitä nuoremmalla miesten ikäluokalla näkyy

¹¹ Rajala et al. 2011, s. 29, 58

¹² Koulutuksen tilastollinen vuosikirja 2014, s. 51

tapahtuneen notkahdus alle 50 prosentin, joka nousee 25–34-vuotiailla 71 prosenttiin ja putoaa jälleen 18–24-vuotiailla 65 prosenttiin. Miesten ja naisten ero on merkittävä nuorimmalla ikäluokalla: kaikki kyselyn naiset ovat suorittaneet oppivelvollisuutensa, mutta miehistä siis 65 prosenttia.

Neljä viidestä romanista vastaa opiskelleensa perusopetuksen/kansa- ja kansalaiskoulun yleisopetuksessa ja joka viides (n. 20 %) erityisopetuksessa tai jossain muussa ryhmässä (vanhempien ikäluokkien osalta esimerkiksi apukoulussa). Tässä selvityksessä tarkastellaan vastaajia monen vuosikymmenen ajalta, joten on vaikea tehdä suoraa vertailua romanioppilaiden ja koko oppilasmäärän välillä. Vuosien 1995–2008 aikana kaikista peruskoulun oppilaista erityisopetukseen siirrettyjä määrä kasvoi 2,9 prosentista 8,4 prosenttiin¹³; uuden lainsäädännön mukaista tehostettua tai erityistä tukea sai vuonna 2013 yhteensä 13,8 prosenttia kaikista perusopetuksen oppilaista¹⁴.

Kuvio 3. Oppivelvollisuuden suorittaminen yleisopetuksen, erityisopetuksen tai muussa ryhmässä.

Romanien määrä erityisopetuksessa tai muissa ryhmissä perusopetuksessa/kansa- ja kansalaiskoulussa on prosentuaalisesti suurempi verrattuna erityisopetusta saaneiden oppilaiden koko määrään. Kyselyssä ei kysytty, kuinka pitkän ajan oppilas oli ollut erityisopetuksessa, eikä sitä, oliko opetus ryhmämuotoista, esimerkiksi erityisluokassa. Erityisopetuksen järjestäminen on vuosien mittaan muuttunut eri tavoin. Muutoksia on tapahtunut esimerkiksi osa-aikaisen erityisopetuksen lisääntymisenä ja erityisluokkien ja -koulujen vähenemisenä. Opetushallituksen vuoden 2004 selvityksen mukaan lukuvuonna 2000–2001 koko rehtorien ilmoittamasta romanioppilaiden määrästä 50 prosenttia sai edelleen vähintään osa-aikaista erityisopetusta¹⁵.

13 Niemi et al. 2010, s. 31

14 Koulutuksen tilastollinen vuosikirja 2014, s. 53

15 Romanilasten perusopetuksen tila 2004, s. 33

4.2 Kodin ja koulun yhteistyö

Monet aikuisten romanien selkeimmistä koulumuistoista liittyvät koulun aloittamisen ilmapiiriin ja opettajan henkilöön sekä kodin ja koulun yhteistyöhön.

Huomattavan monet, yhteensä 242 vastaajaa, tuovat esille hyvin samankaltaisia asioita: millaista on olla koulussa hyväksytty ja saada myönteistä huomiota. Erityisesti opettajien ja koulutovereiden hyväksyntä ovat vastaajille mieleenpainuvia kokemuksia.

”Oli hienoa olla osa yhtä ja samaa ääntä...” (Nainen, ikäluokka 35–44)

Noin puolet sekä miehistä että naisista oli kokenut koulun aloituksen helppona. Opettajan persoonan suuri merkitys näkyy sekä myönteisissä että kielteisissä kokemuksissa. Hyviä opettajia, joilta oli saatu positiivista huomiota ja kannustusta, kiitellään vielä vuosienkin päästä nimeltä mainiten. Opettajalla oli ollut erityisen suuri merkitys turvallisuuden tunteen luomisessa. Myös se, että oppilaat tunsivat toisensa ennalta, edesauttoi kouluyhteisöön sopeutumista.

”Mulla oli ihana alaluokkien opettaja, enemmänkin äiti kuin opettaja, ja hän teki koulun aloituksen todella mukavaksi.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Ala-asteen opettajan huolenpito.” (Nainen, ikäluokka 45–54)

”Kolmannen luokan opettajan läheinen olo romanilapsiin... jonka ystävyys on kestänyt tähän päivään saakka.” (Nainen, ikäluokka 55–64)

”Asuin pienessä kunnassa jossa kaikki pihan lapset tunsivat toisensa. Siitä oli suuri apu.” (Mies, ikäluokka 35–44)

”Meitä oli paljon romanilapsia ja joka päivä oli mukavaa” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Monia mukavia opettajia vuosien varrelta ja koulukavereita.” (Mies, ikäluokka 35–44)

Musiikki- ja liikuntatunneista on jäänyt eri-ikäisille romaneille suuri määrä hyviä muistoja. Näillä tunneilla oli koettu onnistumisen tunteita esimerkiksi esiintymis- ja kilpailutilanteissa. Voitot ja onnistumiset ovat tuottaneet hyväksyntää sekä koulutovereiden että opettajien taholta. Tämä on tukenut myös muuta koulunkäyntiä.

”Laulaminen joulun- ja kevätjuhlissa.” (Nainen, ikäluokka 35–44).

”Se kun voitti juoksukilpailuja.” (Mies, ikäluokka 35–44)

”Erilaiset juhlatilaisuudet joissa sain esiintyä.” (Mies, ikäluokka 35–44)

”Minulla koulu on ollut yhteisö, mieluisa yhdessä tekemisen paikka. Kaverit ja koulussa suoritettut erilaiset ”projektit” kuten näytelmät, myyjäiset yms. koin hauskoina. En ollut ensimmäisinä vuosina ollenkaan kiinnostunut koulumenestyksestäni, mutta kuudennen luokan inspiroiva opettaja muutti kaiken. Osa kavereistani olivat koulussa tosi hyviä, enkä halunnut olla heitä huonompi. Pieni kilpailutilanne näkyi isona korotuksena numeroissa. Lopulta pärjäämisestä tuli tärkeää.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

Vaikka vanhempien vastaajaikäluokkien koulunkäynti vaikuttaa olleen haasteellisempaa kuin nuorten, monet kertovat silti saaneensa tukea, rohkaisua ja kannustusta opiskeluun vanhemmiltaan. Vanhemmat eivät ehkä pystyneet tuemaan varsinaisesti lastensa koulutyötä tai antamaan ohjausta jatkokoulutukseen, mutta he kannustivat ja rohkaisivat lapsiaan käymään koulua.

”Kyllä, suurin tuki tuli kotonta.” (Nainen, ikäluokka 45–54)

”Opettajat ja vanhemmat, mutta arvata voi kuunneltiinko sitä silloin.” (Mies, ikäluokka 45–54).

”Koulua vaan piti käydä. Siinä se.” (Nainen, ikäluokka 55–64)

”Käskeykävi että koulu on käytävä... siitä oli apu.” (Mies, ikäluokka 45–54)

Vastauksia analysoidessa heräsi kysymys, oliko peruskoulun suorittamisen pakotteena ollut joissakin tapauksissa vanhempien tai huoltajien pelko lastensa huostaanotosta. Kun oppivelvollisuusikä oli ylittynyt, eivät kaikki enää pitäneetkään jatko-opintoja tärkeinä tai romanien elämään kuuluvana asiana. Joissakin perheissä oli saatettu jopa kieltää nuoren osallistuminen peruskoulun jälkeiseen koulutukseen.

”En saanut kotoa tukea. Kiellettiin menemästä lukioon.” (Nainen, ikäluokka 45–54)

”Peruskoulunkäyntiin sain hyvin tukea, ammattikoulu katsottiin omaksi päätökseksi.” (Mies, ikäluokka 25–34)

Erityisesti kahden nuorimman ikäluokan vanhemmiltaan saama koulunkäynnin tuki näkyy vastauksissa monipuolisena kannustamisena, rohkaisuna ja koulunkäynnin tärkeyden korostamisena sekä joskus myös neuvontana ja apuna koulutehtävien teossa. Jotkut nuoremmista vastaajista kertovat vanhempiensa pitäneen koulunkäyntiä itsestäänselvyytenä, arjen elämään kuuluvana asiana. Joillekin saattoi koulunkäynnin kannustimena olla omien vanhempien koulutautuminen aikuisena.

”Kyllä, kannustivat todella paljon!” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Kyllä sain. Auttamista läksyissä, nuottien opettelussa ja yleisesti kannustusta hyvistä suorituksista” (Mies, ikäluokka 25–34)

”Vanhemmat kannustivat koulunkäyntiin ja poissaoloja ei katsottu hyvällä. Sekä vanhempien oma kouluttaminen kannusti itseänikin.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Sain tukea kotoa sillain että se on hyvä käydä ja saada koulutus ja ammatti mutta vanhemmat jotka ei itse olleet käyneet koulua voineet auttaa esimerkiksi läksyissä.” (Mies, ikäluokka 25–34)

Yli neljännes vastanneista romaneista ei ollut saanut tukea vanhemmilta tai huoltajilta koulunkäyntiinsä. Näissä tapauksissa usein syyksi mainittiin vanhempien oma vähäinen koulutustausta tai huonot elinolosuhteet. Noin yksi kymmenestä koki jääneensä koulunsa päättövaiheessa vaille ohjausta tai tukea. Sitä ei tullut kotoa, koska saatettiin ajatella, että koulutusta hyödyllisempää oli oppia käytännössä arjen selviytymisen taitoja, toimeentulon hankkimista. Näille vastaajille myöskään koulu ei ollut tarjonnut tukea.

”En saanut riittävästi tukea, siihen aikaa 1960-luvulla oli huonot asuinolosuhteet ja kova taistelu jokapäiväisestä elannosta. Vanhimmillani ei ollut aikaa syventyä lasten koulutukseen.” (Mies, ikäluokka 55–64)

”En saanut. Vanhemmat käynyt vain muutaman luokan kansakoulua.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

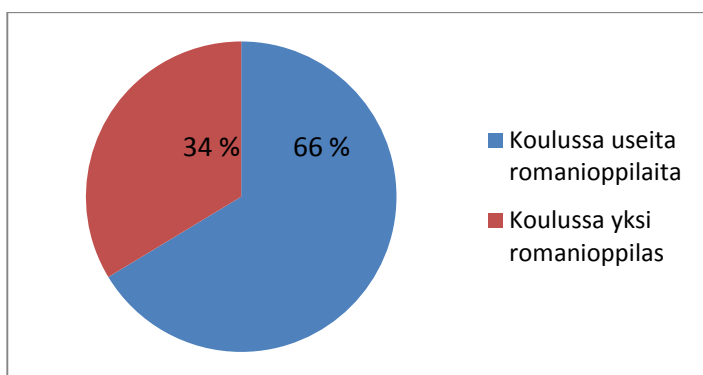
”Kotona koulunkäynnin merkitystä ei ymmärretty arvostaa oikein lähinnä vain ”ajanviettopaikkana”. Peruskoulu täytyi kuitenkin ”lusia” loppuun.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

Koulusta tuli kulttuurisesti monimuotoisempi paikka, kun maahanmuuttajien määrä kasvoi 1990-luvulta alkaen. Romanikulttuuriakin alettiin huomioida esimerkiksi erilaisten monikulttuurisuusteemapäivien yhteydessä¹⁶. Vuonna 2008 Opetushallitus alkoi myöntää valtionavustusta romanioppilaiden perusopetuksen tukemiseen. Kehittämistoiminnan myötä avustusta saaneissa kunnissa romanit itse ryhtyivät usein aktiivisesti käsittelemään myös koulutusta tukevia asioita¹⁷, mikä heijastuu nuorimpien vastauksissa.

Kyselyn mukaan monet romanit (34 prosenttia) ovat olleet koulunsa ainoita romanioppilaita.

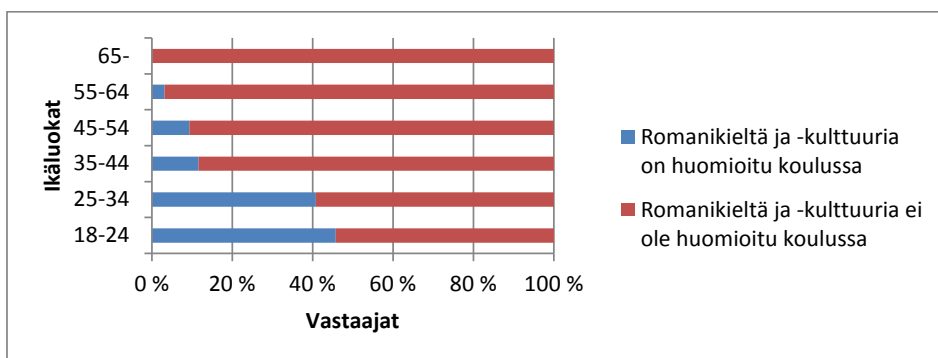
¹⁶ Opetushallitus 2004, s. 36–37

¹⁷ Rajala 2011, s. 10

Kuvio 4. Koulun ainoiden romanioppilaiden määrä.

Kyselyssä romaneja pyydettiin vastaamaan kysymykseen, huomioitiinko koulussa romanikieltä ja -kulttuuria. Kuten kuviosta 5 näkyy, lähes neljä viidestä vastaajasta (79 prosenttia) koki, että koulu ei huomionnut romanikieltä ja -kulttuuria.

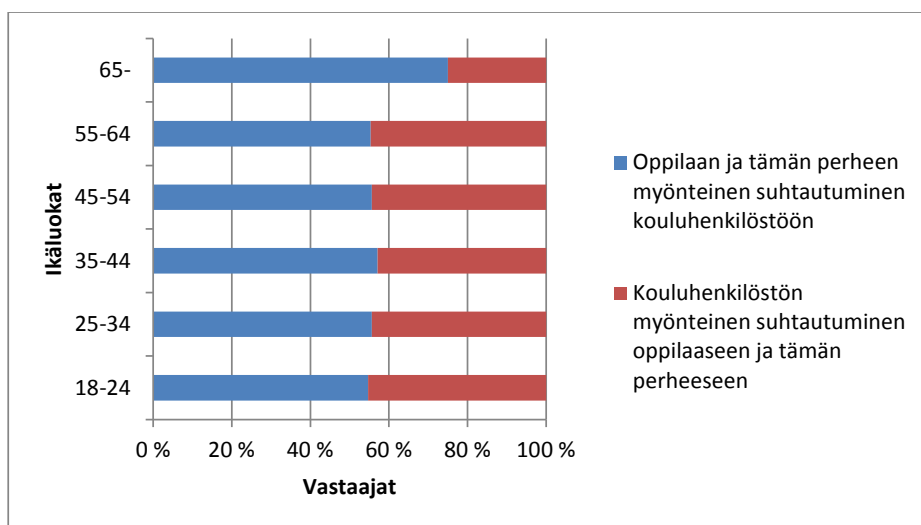

Kuvio 5. Romanikielen ja -kulttuurin huomioiminen (esim. romanikielen opetus) koulussa ikäluokittain.

Romanikielen ja kulttuurin huomioiminen koulussa on muuttunut vuosikymmenien aikana. Kaksi vanhinta ikäluokkaa kokee, että romanikieltä ja -kulttuuria ei heidän kouluissaan huomioitu. Kahteen keskimmäiseen ikäluokkaan kuuluu muutamia vastaajia, joiden mukaan asiaa oli heidän kouluaikanaan huomioitu, kun taas lähes puolet kahteen nuorempaan ikäluokkaan kuuluvista ilmoitti koulun huomioineen romanikielen ja -kulttuurin. Vastausten mukaan nuorimilla ikäluokilla kokemus perustuu yleensä koulun järjestämään romanikielen opetukseen, joka alkoi muutamissa kouluissa pääkaupunkiseudulla 1990-luvun alussa¹⁸.

18 Vuolasranta 2014, sähköposti

Kodin ja koulun suhdetta on kuvattu kuviossa 6. Vastaajaa pyydettiin luonnehtimaan sekä omaa ja perheen suhtautumista kouluhenkilöstöön että opettajan ja muun kouluhenkilöstön suhtautumista vastaajaan ja tämän perheeseen. Kysymykset oli laadittu niin, että vastaaja valitsi vaihtoehdon myönteisesti, en osaa sanoa tai kielteisesti.

Kuvio 6. Vastaajien kokemus kodin ja koulun suhteesta. Oppilaan ja tämän perheen myönteinen suhtautuminen opettajiin ja kouluhenkilöstöön verrattuna opettajien ja kouluhenkilöstön myönteiseen suhtautumiseen oppilaaseen ja tämän perheeseen.

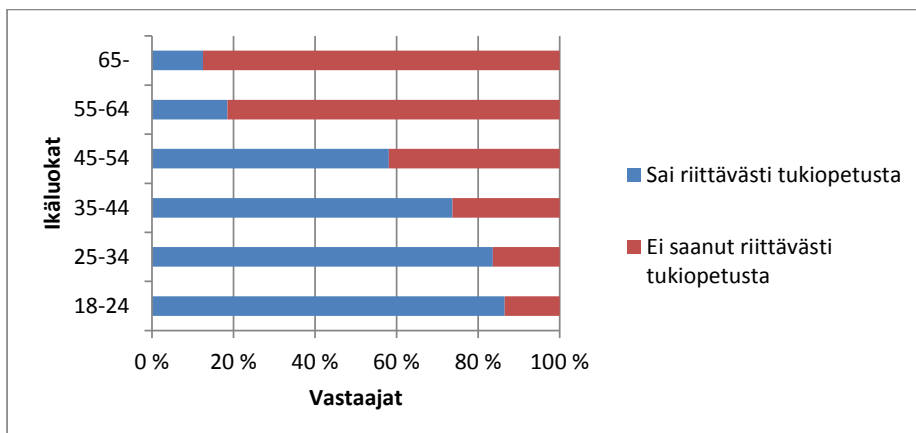
Vastaajat kokivat yleensä oman ja perheensä suhtautumisen hieman parempana kouluun kuin opettajan ja muun kouluhenkilöstön suhtautumisen heihin. Ainoastaan vanhimman ikäluokan, yli 65-vuotiaiden vastaukset osoittavat suuren eron osapuolien suhtautumisessa: he kokevat suhtautuneensa kouluhenkilöstöön paljon paremmin kuin kouluhenkilöstö heihin.

Romanien kokemus koulun kielteisestä suhtautumisesta heihin oli harvinaista. En osaa sanoa -vastaukset olivat sitä vastoin hieman tyypillisempiä puhuttaessa koulun suhtautumisesta vastaajaan.

4.3 Ohjaus ja tuki

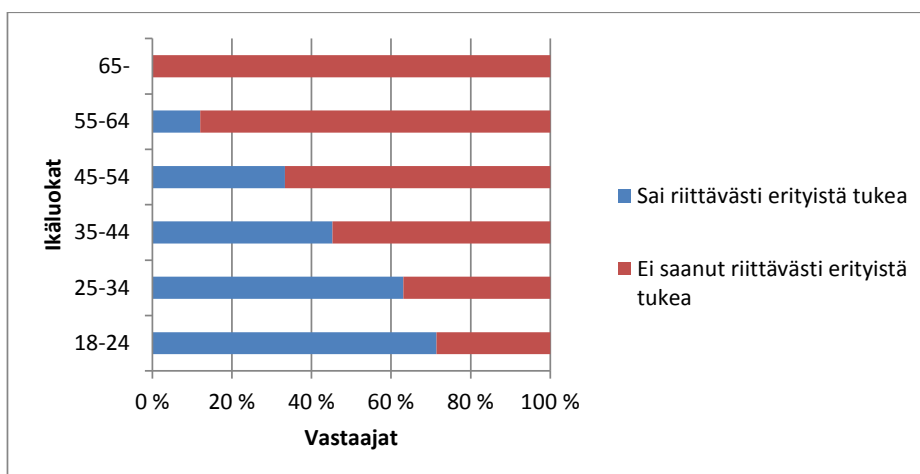
Koulun antamaa ohjausta ja tukea kuvaillaan eri ikäluokkien kokemuksena kuvioissa 7–10. Kokemuksissa on nähtävissä huomattava muutos. Ohjauksen ja tuen käsitteet ovat vuosien varrella muuttuneet paljon, joten vastauksia on

vaikea tulkita täsmällisesti. Lisäksi vastaukset perustuvat henkilökohtaiseen ja tunnepohjaiseen muistoon. Ne antavat kuitenkin arvokasta tietoa ikäluokkien kokemuksen muutoksesta.

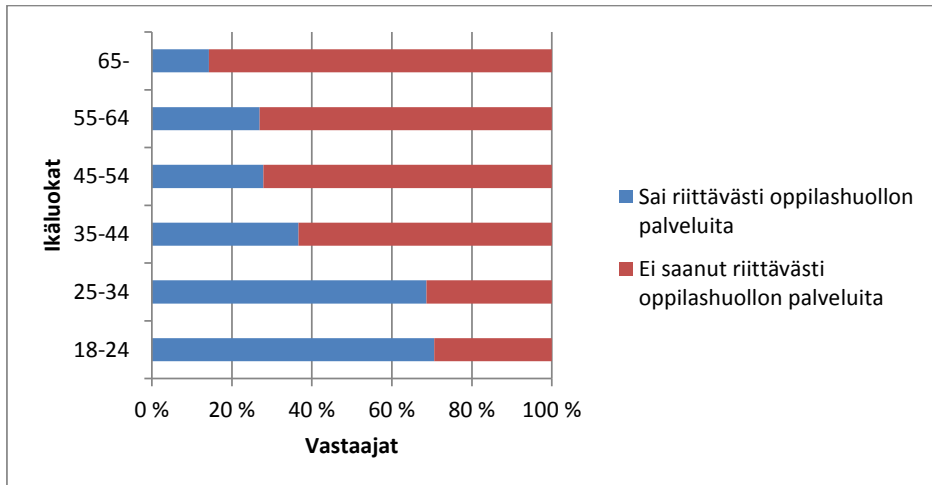
Kuvio 7. Vastaajien kokemus tukiopetuksen riittävyydestä.

Vain 10–20 prosenttia kahden vanhimman ikäluokan vastaajista koki saaneensa koulussa riittävästi tukiopetusta. Kahden keskimmäisen ikäluokan vastaajien tilanne on heidän kokemuksensa mukaan parempi. Tässä ikäluokassa noin 60–70 prosenttia koki, että oli saanut riittävästi tukiopetusta. Kahden nuorimman ikäluokan vastaajat olivat kaikkein tyytyväisimpiä. Heistä selvästi yli 80 prosenttia oli saanut tukiopetusta riittävästi.

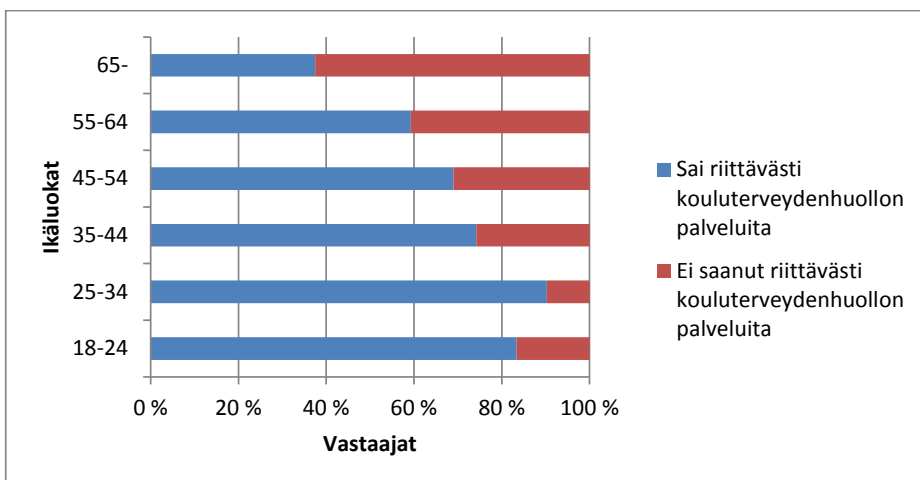
Kuvio 8. Vastaajien kokemus erityisen tuen riittävyydestä.

On vaikea tietää, miten eri-ikäiset vastaajat ovat tulkinneet erityisen tuen merkityksen. Ikäluokan kokemus erityisen tuen riittävydestä kasvaa tasaisesti 1950-luvulta 2000-luvulle. Kukaan vanhimmista vastaajista ei koe saaneensa riittävästi erityistä tukea. Nuorimman ikäluokan vastaajista yli 70 prosenttia kokee saaneensa sitä riittävästi.

Kuvio 9. Vastaajien kokemus oppilashuollon palveluiden riittävydestä.

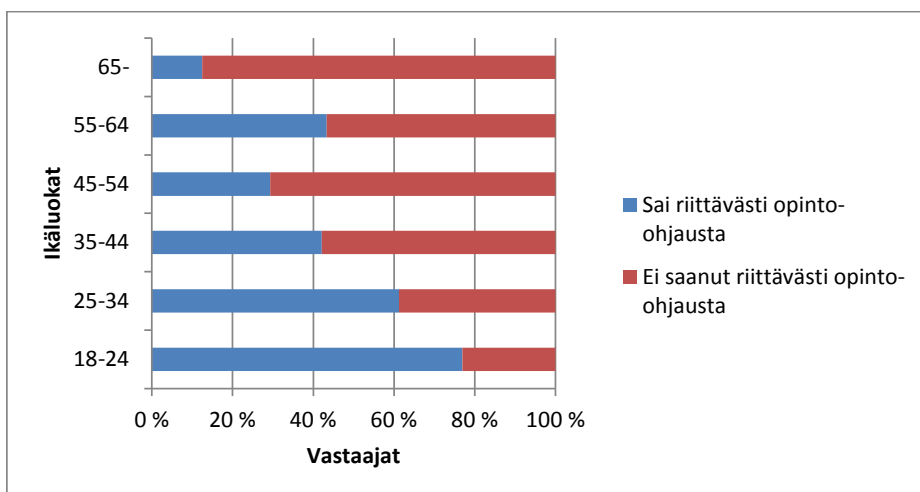
Suurin osa kolmesta tai jopa neljästä vanhimmasta ikäluokasta on kokenut saaneensa liian vähän oppilashuollon palveluita. Vastaajien kokemusten mukaan käänne parempaan tapahtuu toiseksi nuorimman ikäluokan kohdalla eli 1990-luvulla. Silloinkin oppilashuollon palveluiden puutetta koki lähes joka kolmas vastaaja.

Kuvio 10. Vastaajien kokemukset kouluterveydenhuollon palveluiden riittävydestä.

Romanien kokemukset kouluterveydenhuollon palveluiden riittävydestä ovat parempia kuin tukiopetuksen, erityisen tuen ja oppilashuollon palveluiden riittävydestä. Vanhimma ikäluokasta tyytyväisiä on noin kolmannes, toiseksi vanhimma noin 60 prosenttia ja kahdesta keskimmaisesta ikäluokasta noin 70 prosenttia. Toiseksi nuorimman ikäluokan kokemus palveluiden riittävydestä ylittää 90 prosenttia, mutta laskee nuorimmalla ikäluokalla hieman yli 80 prosenttiin.

Vastaajia pyydettiin kuvaamaan kokemustaan opinto-ohjauksen riittävydestä.

Kuvio 11. Vastaajien kokemukset koulun antaman ohjauksen riittävydestä oppivelvollisuuden jälkeisiin opintoihin.

Myös opinto-ohjauksen osalta tilanne muuttuu parempaan suuntaan toiseksi nuorimmassa ikäluokassa, jolloin suurempi osa kokee saaneensa tarpeeksi opinto-ohjausta kuin jääneensä sitä vaille. Kyselyn nuorimmassa, 18–24-vuotiaiden ryhmässä noin kolme neljästä vastaa saaneensa opinto-ohjausta riittävästi. Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsauksessa vuodelta 2010–2011 kävi ilmi, että romanioppilaat tarvitsevat paljon ja juuri heihin kohdennettua opinto-ohjausta lähteäkseen jatko-opintoihin¹⁹.

Lähes puolet vastaajista kokee saaneensa koulussa riittävästi opinto-ohjausta jatko-opintoja varten. Monet vastaajista tosin myönsivät, etteivät olleet osanneet hyödyntää ohjausta, eivätkä myöskään olleet ymmärtäneet, että pyynnöstä olisivat voineet saada enemmänkin ja henkilökohtaisempaa ohjausta. Luokanvalvojat, muut opettajat sekä kuraattorit mainitaan opinto-ohjaajien ohessa merkittävinä tukijoina, kun vastaajat suunnittelivat oppivelvollisuuden jälkeisiä opintojaan. Tuki on parhaimmillaan ollut henkilökohtaista apua käytännön toiminnaissa.

”Opo piti yläasteella omat tunnit ja se oli siinä mutta eihän muutkaan oppilaat saanut enemmän tukea. Opoa olisi ollut mahdollista tavata muulloinkin, mutta ei ollut tuolloin ymmärrystä/kiinnostusta asioista tarpeeksi.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Opinto-ohjaaja auttoi täyttämään papereita ja katselemaan mahdollisia koulupaikkoja/peruutuspaikkoja.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Yläasteen luokanvalvojani oli todella kannustava ja tukea antava. Opinto-ohjaaja oli myös kannustava.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

4.4 Koulun keskeytymisen tarkastelua

Kun erityisesti vanhimpien ikäluokkien vastaajat pohtivat syitä koulun keskeytymiseen, nousevat esille huono-osaisuus ja toisaalta perinteisten romanien elinkeinojen opetteluun tärkeys. Koulutuksen maailma ei vanhimpien ikäluokkien vastauksissa ollut lähellä romanien arkipäivää ja elämänpiiriä. Koulutusta ei pidetty tärkeänä, eivätkä kouluttautumattomat vanhemmat osanneet selittää lapsilleen, mihin koulutus voisi näiden elämässä johtaa. Epävarmat olosuhteet, asunnottomuus ja toimeentulon niukkuus saivat aikaan näköalattomuutta, jossa ei osattu uskoa, että koulutus edistäisi tai muuttaisi olosuhteita.

Asenne, että koulunkäynti ja oppivelvollisuuden suorittaminen oli pakollista, ei varmasti edistänyt pyrkimistä hyviin oppimistuloksiin. Päätötdistuksen

19 Rajala et al. 2011, s. 62

saamisen tärkeyttä ei aina ymmärretty eikä jatkokoulutuksesta osattu edes haaveilla. Vanhemmilla ikäluokilla koulunkäynnin esteet saattoivat olla todella konkreettisia.

”Liian pitkä matka ja köyhyys.” (Mies, ikäluokka 65–)

”Koska äiti käski myymään liinoja.” (Nainen, ikäluokka 65–)

”Jouduin huolehtimaan nuoremmista sisaruksista, jouduin hankkimaan leipää.” (Nainen, ikäluokka 55–64)

Koulun keskeyttäminen alaluokilla on erittäin harvinaista. Aikuisten romanien joukossa on kuitenkin monia, joiden opintie katkesi jo alakoulussa. Koulupudokkaista suurin osa on jättänyt koulunsa kesken joko seitsemännellä tai kahdeksannella vuosiluokalla. Yhdeksännellä luokalla keskeyttäminen tuli harvinaisemmaksi mahdollisesti siksi, että oppivelvollisuuden suorittaminen oli jo näköpiirissä.

Oppivelvollisuutensa suorittamatta jättäneistä vastaajista kaikki eivät ole kertoneet, millä vuosiluokalla koulu keskeytyi. Taulukkoon 5 on koottu saatavilla olevat tiedot koulun keskeyttämisen vaiheesta.

Taulukko 5. Oppivelvollisuuden keskeytymisen vaihe eri-ikäluokkiin kuuluvilla romaneilla.

Suoritetut vuosiluokat	18–24	25–34	35–44	45–54	55–64	65–	Keskeyttäneet yhteensä
1 luokka					1		1
2 luokkaa	1		1	2		2	6
3 luokkaa			1	2	2	1	6
4 luokkaa				4	2	1	7
5 luokkaa	2	1	2			1	6
6 luokkaa		2	1	0	4		7
7 luokkaa	3	2	7	6	0		18
8 luokkaa	2	3	3	4	3	1	16
Yhteensä	8	8	15	18	12	6	67

Taulukko 5 osoittaa, että 67 vastaajasta jo alakoulussa koulunsa keskeyttäneitä oli yhteensä 26 henkilöä. Koulun keskeyttäminen vähenee 1990-luvulta lähtien, mutta myös kahdessa nuorimmassa ikäluokassa on jo alaluokilla keskeyttäneitä. Monissa romanien vastauksissa puhutaan ulkopuolisuuden tunteesta, syrjinnästä

ja kiusaamisesta. Nimittely ja yksin jääminen olivat monien keskeisiä koulumuistoja. Ulkopuolisuuden tunne on saattanut seurata sen kokenutta aikuisuuteen asti. Vastauksissa näkyvät myös yleinen motivaation puute ja suuret poissaolot.

”Yksi muisto tai tunne, jonka kanssa olen joutunut tekemään paljon töitä itsessäni, on ulkopuolisuuden tunne. Näen pienen laihan ja yksinäisen lapsen koulun vihreän aidan luona.” (Nainen, ikäluokka 45–54)

”Kiusatuksi tuleminen ja yksinäisyys välitunneilla.” (Mies, ikäluokka 45–54)

”Oli vaikea keskittyä, koin olevani ulkopuolinen.” (Mies, ikäluokka 35–44)

”Olin jäänyt kaksi kertaa luokalle ja olin paljon isompi muita.” (Nainen, ikäluokka 45–54)

”Kun en käynyt koulua kun ei ole kiinnostanut.” (Nainen, ikäluokka 45–54)

”Nuoruudessa oli kaikenlaista menoo mikä tuntui sillon tärkeältä.” (Mies, ikäluokka 18–24)

”Koska se oli niin harvoin kun olin koulussa.” (Mies, ikäluokka 18–24)

”Motivaatio. Ei kiinnostanut koulu kun oli jäänyt jälkeen kaikesta poissaolojen vuoksi.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

Monesti koulun lopettamisen syynä on ollut oman perhe-elämän aloittaminen. Lapsuus ja nuoruus jäivät vastaajien mukaan liian lyhyeksi. Romaninuorten näennäisesti itsenäisen elämän aloittaminen hyvin varhain onkin ollut pitkään tiedostettu ongelma romanien piirissä. Nuorten varhainen perheen perustaminen johtaa usein siihen, että peruskoulu jää kesken.

”Oman elämän aloittaminen.” (Mies, ikäluokka 25–34).

”Perheen perustus.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Perustin perheen 9 luokka jäi kesken.” (Nainen, ikäluokka 45–54)

Joidenkin vastaajien mielestä erotodistus koulusta oli helppo saada. Vastaajien joukossa on sellaisia, joiden mielestä sen enempää vanhemmat kuin koulu eivät vaatineet heiltä päättötodistuksen suorittamista, eikä se tuntunut nuoresta itsestäänkään tärkeältä tai tarpeelliselta.

”...silloin sai sen erotodistuksen niin helposti.” (Mies, ikäluokka 45–54)

”Lopetin koulun 8 luokan erotodistuksella täytettyäni 17 vuotta. Suoritin aikuisena peruskoulun.” (Mies, ikäluokka 35–44)

”Ei kukaan vaatinut.” (Mies, ikäluokka 35–44)

Yläasteelle meno on usein tarkoittanut vastaajille uutta koulutietä, uutta koulurakennusta, uusia opettajia ja uusia luokkatovereita. Uudet asiat saattoivat tuntua pelottavilta, eivätkä kouluttautumattomat vanhemmat ole välttämättä osanneet kannustaa lapsiaan riittävästi koulunkäyntiin. Romanipojat ovat tuolloin perinteisesti voineet alkaa opetella romanimpien harjoittamia elinkeinoja, esimerkiksi kaupankäyntiä tai hevosten hoitoa. Koulutusta on saatettu pitää jopa täysin turhana ajanhaaskauksena romanitaustaiselle ihmiselle.

Osaamattomuus, motivaation ja kiinnostuksen puute saattoivat muodostua ylipääsemättömäksi esteeksi koulun jatkamiselle. Kotiopetukseen siirtyminen ei ainakaan parantanut tilannetta. Monet vastaajat eivät yksinkertaisesti pitäneet päätötodistusta tärkeänä, koska minkäänlaista suunnitelmaa jatko-opinnoista ei ollut.

”Ei ollut tietoa koulun tärkeydestä eikä jatko-opinnoista.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Suoritin 18 v päästötodistuksen. Se miksi en sitä kouluaikana suorittanut osin johtui motivaatio täysin hukassa ja en ymmärtänyt sen tärkeyttä.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Tuli muita asioita kiinnostavammaksi.” (Mies, ikäluokka 45–54)

”Huono oppimaan.” (Mies, ikäluokka 25–34)

”Motivaatio oli huono, koska koin olevani erilainen, kuin muut.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Yläasteella siirryin kotiopetukseen. Kävin kokeissa koulussa, vein tehtävät kouluun. Sain huonompia numeroita.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

Näyttää siltä, että oppivelvollisuuden toteutumista ei etenkin vanhempiin ikäluokkiin kuuluvien romanien osalta ole menneinä vuosikymmeninä valvottu. Asiaan puuttumista on vanhempien ikäluokkien osalta vaikeuttanut romanien asunnottomuus ja siitä johtuneet paikkakunnan vaihdot. Vastausten perusteella on syytä olettaa, että romanioppilaiden koulunkäyntiä on katsottu läpi sormien sekä kotona että koulussa.

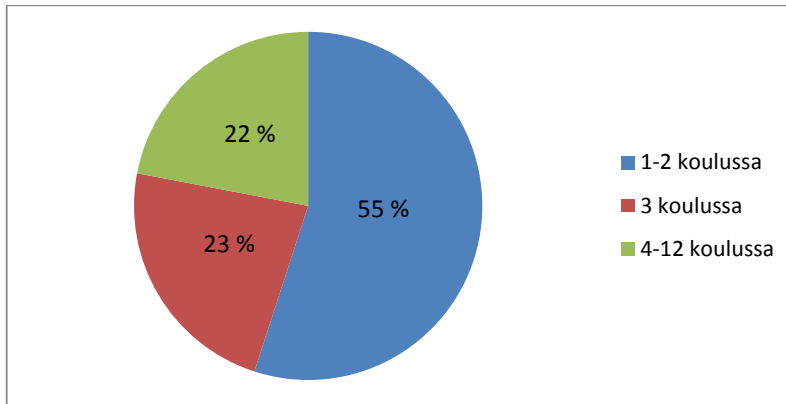
”En keskittynyt oli/on ADHD, kolme vuotta vain kävin koulua.” (Mies, ikäluokka 35–44)

”En saanut käytyä koulua kun vanhemmat erosivat kun olin 11 v ja muutettiin.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Jouduin huolehtimaan nuoremmista sisaruksista, jouduin hankkimaan leipää.” (Nainen, ikäluokka 55–64)

”Elämä oli niin epävakaa että ei siinä pystynyt opiskelemaan.” (Mies, ikäluokka 55–64)

Vastaajia pyydettiin kertomaan, kuinka monessa koulussa he ovat suorittaneet oppivelvollisuuttaan.

Kuvio 12. Oppivelvollisuuden suorittaminen eri kouluissa.

Vastanneista 55 prosenttia oli suorittanut oppivelvollisuuttaan 1–2 eri koulussa, mikä on ymmärrettävää, koska monet ilmoittavat koulun vaihdon syyksi siirtymisen alakoulusta yläkouluun. Vastaajista 23 prosenttia kertoo käyneensä kolmea eri koulua ja 22 prosenttia 4–12 eri koulua.

Eräs vastaaja muistelee omaa koulunkäyntiään vaikeana perheensä jatkuvan muuttamisen takia. Yli viidennes vastaajista on ollut koululaisia, joiden on ollut pakko aloittaa sosiaalisesti monta kertaa alusta tai joiden oppimiseen monet koulunvaihdot ovat väkisinkin vaikuttaneet. Ryhmään kuuluu hieman enemmän miehiä kuin naisia. Alueellisesti koulunvaihtoa ei ole mahdollista tarkastella, koska vastaajat saattavat tällä hetkellä asua muulla alueella kuin oppivelvollisuuttaan suorittaessaan. Näyttää siltä, että monet niistä romaneista, jotka ovat käyneet 4–12 eri koulua, ovat huomattavan usein keskeyttäneet oppivelvollisuutensa.

”Muutettiin paljon ja aina ei ollut omaa asuntoa.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Vanhempien muuttaminen, aina piti sopeutua ja sopeutua uuteen kouluun.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Minulla on ollut 36 eri osoitetta lapsuudesta tähän päivään, eli muutimme paljon.” (Mies, ikäluokka 25–34)

”Kiertoelämä.” (Nainen, ikäluokka 45–54)

Syynä muuttoihin oli siis vanhempien ikäluokkien osalta usein romanien asunnotilanne. Muutamista vastauksista ilmenee suoranainen asunnottomuus. Monelle romaniperheelle syntyi jatkuva muuttosuhde Suomen ja Ruotsin välille.

”Vanhemmat muuttivat usein. Kävin ala-asteen Ruotsissa, yläaste Suomessa.”
(Nainen, ikäluokka 35–44)

”Muutot eri paikkakunnille, ala-astetta kävin osittain Suomessa ja Ruotsissa.”
(Nainen, ikäluokka 35–44)

4.5 Kokemuksia syrjinnästä ja kiusaamisesta

Aikuiset romanit ovat kokeneet paljon syrjintää koulussa. Yli 65-vuotiaiden syrjintä ei näy yhtä vahvasti kuin muilla ikäluokilla 1960-luvulta 1980-luvulle johtuen ehkä siitä, että koulunkäynti kaiken kaikkiaan on heillä ollut hyvin sirpaleista: kyselyyn vastanneista yli 65-vuotiaista romanimiehistä kukaan ei ollut suorittanut oppivelvollisuutta ja naisistakin vain joka toinen. Tämän selvityksen mukaan syrjinnän ja kiusaamisen kohteeksi vähiten on joutunut nuorin ikäluokka, 18–24-vuotiaat romanit. Myös Opetushallituksen tekemä Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsaus lukuvuodelta 2010–2011 osoitti, että romanioppilaiden kouluarjessa ei ollut syrjintää ja kiusaamista enää samalla tavalla²⁰ kuin sitä näyttää olleen vanhemmilla ikäluokilla. On kuitenkin huomioitava, että romanien kokema syrjintä, esimerkiksi nimittely, voi muuttua arkipäiväiseksi ja jopa osaksi vuorovaikutusta²¹.

Voidaan olettaa, että nuorimman ikäluokan vähäisempi syrjinnän kokemus on yhteydessä yleisen yhteiskunnallisen ilmapiirin muutokseen, kulttuurisen monimuotoisuuden lisääntymiseen kouluissa ja yhteiskunnassa sekä romanien yleiseen integroitumiseen. Koulukiusaamista ja siihen puuttumista on myös viime vuosina käsitelty aktiivisesti kouluissa esimerkiksi KiVa Koulu -ohjelman avulla. KiVa Koulu tarjoaa tietoa kiusaamisesta ja siihen puuttumisesta ja pyrkii sitouttamaan kaikki koulun aikuiset kiusaamisen vastaiseen työhön²². Myös opetussuunnitelman perusteissa on 2000-luvulla huomioitu kulttuurinen monimuotoisuus aiempaa enemmän. Valtionavustukset romanioppilaiden perusopetuksen tukemiseen ja romanikielen opetuksen järjestämiseen ovat osaltaan pyrkineet tukemaan oppilaan romani-identiteettiä²³.

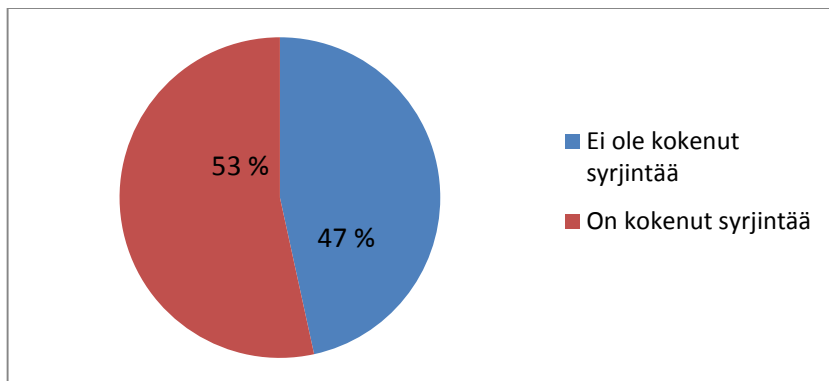
20 Rajala et al. 2011, s.44–46

21 Syrjintä Suomessa. Tietoraportti 2014, s. 11

22 http://www.kivakoulu.fi/toimenpiteet_koulussa

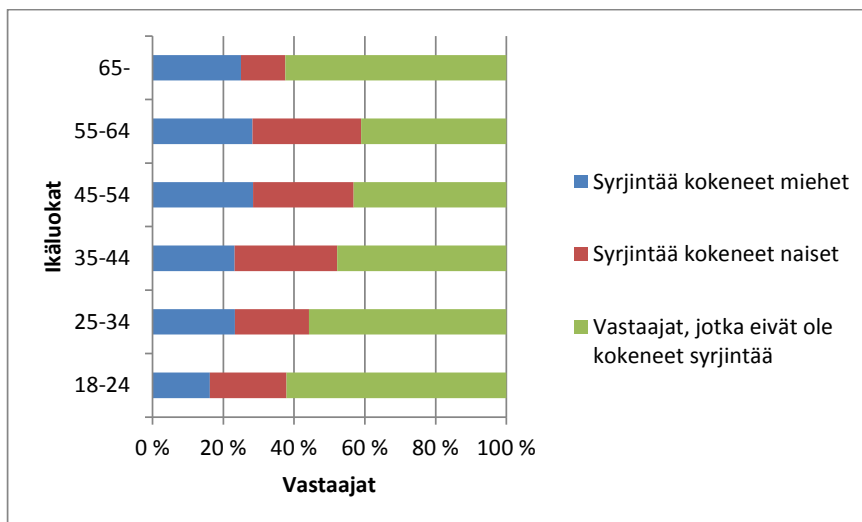
23 Nissilä 2011, s. 13–14

Vastaajat yhdistävät usein kiusaamisen ja syrjinnän. Niitä onkin vaikea erottaa toisistaan, sillä kiusaaminen ilmenee romanien koulumuistoissa usein etnisenä nimittelynä.

Kuvio 13. Vastaajien koulussa kokema syrjintä.

Kysymykseen syrjintäkokemuksista vastasi yhteensä 307 eri-ikäistä romania, joista yli puolet, 164 henkilöä, on kertomansa mukaan kokenut syrjintää koulussa. Syrjinnän kokeminen on ollut useimpien romanioppilaiden kohdalla arkipäivää eri vuosikymmenillä ja koulun eri vaiheissa. Se on vaikuttanut suuressa määrin sekä poikien että tyttöjen koulunkäynnin motivaatioon ja koulussa viihtymiseen. Syrjintää koettiin muun muassa ryhmästä poissulkemisena, yksinäisyytenä ja ulkopuolisuutena.

Kuvio 14. Miesten ja naisten kokema syrjintä ja kiusaaminen oppivelvollisuuden aikana ikäluokittain.

Kuvio 14 osoittaa, että miesten ja naisten kokeman syrjinnän välillä ei ollut merkittävää eroa.

Vanhimman ja nuorimman ikäluokan kokema syrjintä näyttää olleen vähäisempää kuin 35–44-, 45–54- ja 55–64-vuotiaiden. Vaikein tilanne on ollut 55–64-vuotiailla, joista lähes 60 prosenttia on kohdannut syrjintää koulussa.

Pahimmillaan ulkopuolisuuden tunne on seurannut sen kokenutta aikuisuuteen asti.

”Olin innokas aloittamaan koulun, mutta minulla ei ollut kavereita. Olin yksinäinen sivustakatsoja.” (Nainen, ikäluokka 45–54)

”Alussa oli hieman vaikeaa kun olin yksin romanioppilas siinä koulussa ja siten tulin kiusatuksi monesti.” (Mies, ikäluokka 45–54)

”Koulukiusaus: haukkuminen ja leikeistä pois jättäminen.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Kiusatuksi tuleminen ja yksinäisyys välitunneilla.” (Mies, ikäluokka 45–54)

Erityisen vakavilta ovat syrjintäkokemukset tuntuneet silloin, kun opettaja on tavalla tai toisella syrjinyt oppilasta tai jättänyt puuttumatta tämän syrjintään. Neljäkymmentä vastaajaa käsitteli avovastauksissa syrjintäkokemuksiaan, joiden aiheuttaja oli opettaja. Opettajien harjoittama syrjintä ilmeni useimmiten väheksyntänä koko romaniyhteisöä, oppilaan henkilöä tai hänen oppimistaan kohtaan. Se on vaikuttanut usein myös oppilaan itsetuntoon ja koulumotivaatioon.

”...niin opettaja sanoi, ettei kuule mustalaiset mitään opi...” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”... ei sinusta kuitenkaan mitään tule.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Erään opettajan ainainen muistutus siitä että olen Romani, eikä teistä Romaneista voi tulla mitään.” (Mies, ikäluokka 55–64)

Opettajien välinpitämättömyys puuttua esimerkiksi nimittelyyn ja muuhun syrjinnäksi luokiteltavaan toimintaan tulee myös vahvasti esille vastauksissa. Vastaaajat kokivat, etteivät opettajat aina ottaneet vakavasti kiusaamista.

”Luokilla 3–6 minua kiusattiin jatkuvasti/toistuvasti/päivittäin/viikottain. Opettajat huomasivat sen (kiusaamisen), mutta eivät puuttuneet siihen, millään tavoin. Opettajilla oli kaavamaisia kuvia romaneista.” (Nainen, ikäluokka 45–54)

”Opettajat eivät ottaneet kiusaamista todesta.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Se kun päälleni syljettiin ja vedettiin hiuksista ja koska tiesin opettajan olevan kiusaajien puolella, salasin kauhuni. Myös kotona esitin urheaa ja nielin kyöneleeni. Tajusin jo alaluokilla, että mustalainen ei oikeutta enemmistöltä saa.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Syyttömänä jälki-istunnossa.” (Mies, ikäluokka 45–54)

”Se kun opettaja tieteen tahtoen nolasi minut koko luokan edessä.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

Syrjintäkokemukset ovat saattaneet jättää muistijäljen, joka ilmenee muun muassa suhtautumisessa omien lasten koulunkäyntiin. Vuonna 2011 julkaistussa romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsauksessa tuli selvästi esille, että romanihuoltajat jännittivät omien lastensa koulunaloitusta. Lasten sosiaalinen sopeutuminen ja oman paikan löytyminen luokassa ja kouluyhteisössä nousi huoltajien mielissä lasten koulunkäynnin tärkeimmäksi asiaksi.²⁴ Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsauksessa huoltajina vastanneet saattavat nyt olla tämän kyselyn vastaajia, jotka kertovat omista syrjinnän kokemuksistaan. Näiden kahden katsauksen kyselyaineistossa voidaankin nähdä jatkumo aikuisien vastaajien omista kouluajan kokemuksista heidän toiveisiinsa omien lasten osallisuudesta ja hyväksynnästä koulussa.

Syrjintäkokemukset voivat olla vaikutukseltaan kauaskantoisia. Kuten julkaisun *Kuka ei kuulu joukkoon?* kuvailulehdellä luonnehditaan, ”syrjintä aiheuttaa vahvoja negatiivisia tunteita ja muuttaa käsitystä itsestä, muista ihmisistä ja ympäröivästä maailmasta. Toisaalta se voi muuttua myös kasvattavaksi kokemukseksi ja saada aikaan positiivista taistelijahenkeä.”²⁵ Aikuisten romanien vastauksista kuvastuvat monenlaiset tunteet: huonommuus, masentuneisuus, viha, pelko ja jännitys. Vastaajat kuvaavat syrjinnän vaikutuksia kokonaisvaltaisesti; se vaikutti myös oppimiseen ja tehtävistä suoriutumiseen.

”No aina tiesi olevansa huonompi kuin muut, ettei oikein kelpaa sellaisena kuin on, aina piti olla vähän varuillaan ihan kuin olisi odottanut, että matto vedetään jalkojen alta. Lievän lukihäiriön takia pidettiin aina huolimattomana ja/ tai laiskana.” (Mies, ikäluokka 55–64)

”Koki ala-arvoisuutta ja huonoa itsetuntoa.” (Mies, ikäluokka 45–54)

”Raivostutti ja pelotti.” (Mies, ikäluokka 45–54)

24 Rajala et al. 2011, s. 33

25 Kankkunen et al. 2010

”Suoritin peruskoulun ns. rimaa hipoen.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

Poissaolot koulusta olivat yleinen reaktio syrjintään. Jotkut vastaajista toteavat kuitenkin syrjinnän tuoneen lisähaastetta oppimiseen. Moni suhtautui syrjintään välinpitämättömyydellä ja koki pääsevänsä helpommalla, kun ei välittänyt asiasta. Syrjintä ei ollut heillekään yhdentekevää, mutta välinpitämättömyys oli tapa selvittää siitä. Parissa vastauksessa kuvattiin vahvaa itsetuntoa ja ylpeyttä etnisestä taustasta.

”Pelkäsin mennä kouluun alaluokalla.” (Nainen, ikäluokka 55–64)

”Oli hankala tulla kouluun kun tiesi, että haukuttiin ja kiusattiin romani-taustan vuoksi.” (Mies, ikäluokka 18–24)

”Oli tunne, että piti aina olla hieman parempi kuin muut, ettei joudu silmä-tikuksi.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”No välillä oli vaikiaa hyväksyä se kiusaaminen, mutta pakko oli mennä eteenpäin ja katsoa se ohi korvien.” (Mies, ikäluokka 25–34)

”Ei oikeastaan mitenkään, kaikkeen tottuu.” (Nainen, ikäluokka 55–64)

”Jonkin verran tuli oltua pois koulusta aluksi, mutta vuosien saatossa opin selviytymään syrjinnästä.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Ei mitenkään, sain päästötodistuksen 8,5 keskiarvolla ja olin kansalaiskou-lussa oppilaskunnan puheenjohtaja.” (Mies, ikäluokka 55–64)

”Ei mitenkään koska olen ylpeä siitä mitä olen eli romaani.” (Mies, ikäluok-ka 35–44)

Aikuisten romanien koulumuistoista käy ilmi, että koulussa tapahtuneista syr-jintäkokemuksista monikaan ei ole vuosikymmenien aikana kertonut kotona. Vanhemmille ei haluttu tuoda huolia, ja tilanteet jäivät usein käsittelemättä. Vain yhdessä vastauksessa kuvataan, miten kiusaaminen ja syrjintä loppuivat, kun asia tuli kerrottua kotona ja äiti puuttui siihen.

”3–4 luokalla lintsasin tosi paljon, yläasteella ehkä vain sen tietyn opettajan tunneilta. Olin lapsena niin ujo ja arka, etten edes kotona kertonut em. tapahtumista.” (Nainen, ikäluokka 35–44).

”... mun äiti hoiti homman kotiin☺” (Nainen, ikäluokka 25–34)

5 Oppilaitosten kokemuksia aikuisten romanien koulutuksesta

Tätä katsausta varten tehtiin kolme eri kyselyä, jotka lähetettiin suoraan oppilaitoksille: ammatillisille oppilaitoksille, aikuislukioille ja vapaan sivistystyön oppilaitoksille. Tarkastelussa oli erityisesti lukuvuosi 2013–2014. Jokaisesta oppilaitostyyppistä on koottu keskeiset tulokset omaksi kappaleeksi.

Ruotsinkielisissä oppilaitoksissa opiskeli vastausten perusteella vain neljä romania: kolme opiskelijaa vapaan sivistystyön oppilaitoksissa ja yksi ammatillisessa oppilaitoksessa. Yksittäisten opiskelijoiden tunnistettavuuden takia katsauksen tiedot perustuvat suomenkielisten oppilaitosten antamiin vastauksiin. Romanien sijoittuminen suomenkieliseen koulutukseen näkyi yhtä selvästi Opetushallituksen tehdessä tilannekatsausta romanioppilaiden perusopetuksesta lukuvuonna 2010–2011. Silloin perusopetuksen rehtorien mukaan ruotsinkielisessä perusopetuksessa opiskeli vain muutamia romanioppilaita.²⁶

Taulukko 6. *Oppilaitosten arvio romaniopiskelijoiden määrästä*

Oppilaitokset	Suomenkieliset	Ruotsinkieliset
Ammatilliset oppilaitokset	168	(1)
Aikuislukiot	13	-
Vapaan sivistystyön oppilaitokset	59	(3)
Yhteensä	240	(4)

Suomessa ei rekisteröidä opiskelijoita etnisen taustan mukaan. Näin ollen oppilaitoksilta saadut vastaukset perustuvat oppilaitosten henkilökunnan arvioihin. Romaniopiskelijoiksi on siis ilmoitettu ne opiskelijat, jotka ovat itse ilmaisseet olevansa romaneja. Tästä syystä on oletettavaa, että katsauksessa esiintyvät lukumäärät ovat vähimmäismääriä.

5.1 Ammatilliset oppilaitokset

Ammatillinen koulutus muodostuu ammatillisesta perus- ja lisäkoulutuksesta. Sekä nuoret että aikuiset voivat suorittaa samoja ammatillisia perustutkintoja. Sekä ammatillinen peruskoulutus että lisäkoulutus ovat tutkintoon tähtäävää

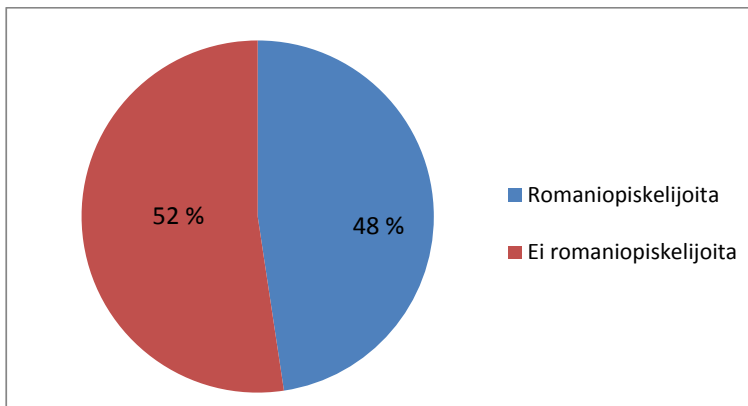
²⁶ Rajala et al. 2011, s. 15

koulutusta. Opiskelu tapahtuu sekä oppilaitoksissa että lisääntyvässä määrin työpaikoilla ja verkko-oppimisympäristöissä. Ammatilliseen koulutukseen hakeudutaan pääsääntöisesti perusopetuksen päättövaiheessa valtakunnallisen yhteishaun kautta. Ensisijaisesti aikuisille tarkoitettuun, näyttötutkintona suoritettavaan ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaan koulutukseen tai ammatti- ja erikoisammattitutkintoon valmistavaan koulutukseen ei sovelleta yhteishakua.²⁷

Kyselyyn vastasi yhteensä 63 suomenkielistä ja neljä ruotsinkielistä ammatillista oppilaitosta. Katsauksessa on tarkasteltu vain suomenkielisten oppilaitosten vastauksia.

5.1.1 Romaniopiskelijat ammatillisissa oppilaitoksissa

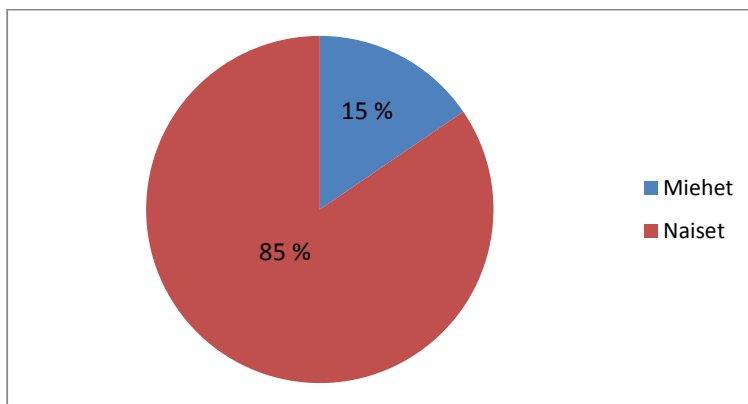
Ammatillisille oppilaitoksille suunnatussa sähköisessä kyselyssä kysyttiin ensiksikin, opiskeliko oppilaitoksessa aikuisia romaneja lukuvuonna 2013–2014. Kaikista vastanneista 63 suomenkielisestä oppilaitoksesta lähes puolet, 30 oppilaitosta, vastasi, että heillä opiskeli romaneja. Vastanneista oppilaitoksista sen sijaan 33 oli sellaisia, joissa ei opiskellut lainkaan romaneja.

Kuvio 15. Ammatilliset oppilaitokset, joissa opiskeli/ei opiskellut aikuisia romaneja lukuvuonna 2013–2014.

Romaniopiskelijoiden arvioitu lukumäärä ammatillisissa oppilaitoksissa oli 168 henkilöä lukuvuonna 2013–2014.

²⁷ http://oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/ammattikoulutus

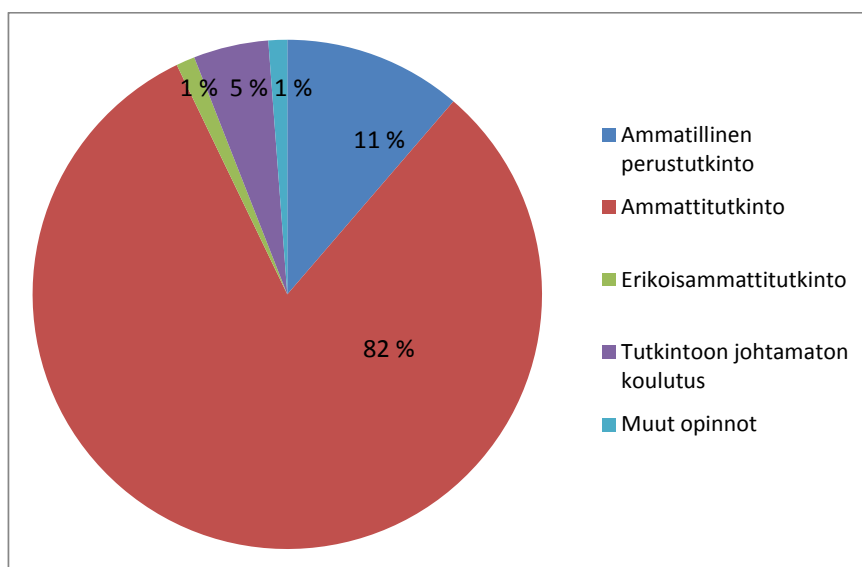

Kuvio 16. Ammatillisissa oppilaitoksissa opskelleet aikuiset romanit sukupuolen mukaan lukuvuonna 2013–2014. N=168

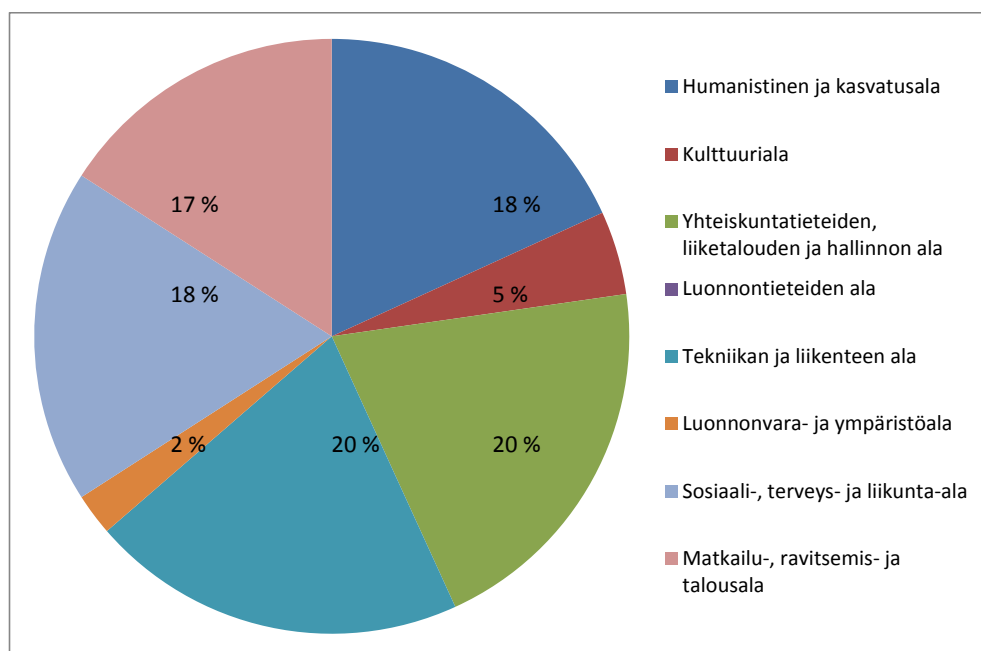
Naisia opiskelijoista oli 85 prosenttia (142 henkilöä). Naisten suuri osuus johtuu siitä, että naisopiskelijat opiskelivat usein suurina ryhminä. Miehet (26 henkilöä) sen sijaan ovat oppilaitoksissa yksittäisinä opiskelijoina tai ainakin huomattavasti pienempinä ryhminä. Opiskelijoiden kokonaismäärään sekä mies- ja naisopiskelijoiden lukumäärän suhteeseen vaikuttaa edelleen, että kyseisenä lukuvuonna eräs oppilaitos järjesti usealla paikkakunnalla erityisesti romaninaisille suunnattua koulutusta. Yhteensä 80 naista osallistui tähän koulutukseen.

Romanit hyödyntävät monipuolisesti ammattioppilaitosten koulutustarjontaa. Kuvioista 17 selviävät eri opintoja suorittavien romaniopiskelijoiden prosenttiosuudet ammatillisissa oppilaitoksissa.

Aikuisten romanien suorittamista tutkinnoista valtaosa oli ammattitutkintoja (82 %). Erikoisammattitutkintoja oli vain vähän (1 %). Ammatillista perustutkintoa suoritti parhaillaan 11 prosenttia, mikä johtui siitä, että kyselyssä tarkasteltiin vain täysi-ikäisiä opiskelijoita. Tutkintoon johtamatonta koulutusta suoritti viisi prosenttia opiskelijoista ja muita määrittelemättömiä opintoja yksi prosentti romaniopiskelijoista. Rinnakkain useampaa tutkintoa suorittavia romaniopiskelijoita ei vastauksissa mainittu.

Kuvio 17. Eri opintoja suorittaneiden romaniopiskelijoiden määrä ammatillisissa oppilaitoksissa lukuvuonna 2013–2014. N=168

Kuvio 18. Koulutusalat, joilla opiskeli aikuisia romaneja ammatillisissa oppilaitoksissa lukuvuonna 2013–2014. Prosenttiosuudet eivät kuvaa opiskelijoiden määrää, vaan oppilaitosten ilmoitusta siitä, millä aloilla aikuisia romaneja opiskelee.

Kuten kuvio 18 osoittaa, romaneita opiskeli kaikilla ns. suurilla koulutusaloilla. Suosituimpia olivat tekniikan ja liikenteen alan, yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alan, sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan, humanistisen ja kasvatusalan sekä matkailu-, ravitsemis- ja talousalan opinnot. Kulttuurialalla ja luonnonvara- ja ympäristöalalla oli vain muutama opiskelija, luonnontieteiden alalla ei yhtään. Opetushallinnon tilastopalvelu Vipusen mukaan vuonna 2013 näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen opiskelijamäärät vastasivat koulutusaloittain²⁸ melko hyvin romaniopiskelijoiden suhteellisia määriä eri aloilla. Romanien koulutusala- ja alalinnat ovat jokseenkin samansuuntaisia kuin muiden opiskelijoiden.

Lukuvuonna 2013–2014 yhteensä 52 romaniopiskelijaa suoritti ammattitutkinnon 25 oppilaitoksessa. Yleensä yhdessä oppilaitoksessa opiskeli 1–3 tutkintoa suorittavaa aikuista romania. Näiden tutkintojen lisäksi romanit olivat suorittaneet 69 tutkinnonosaa ammatillisissa oppilaitoksissa.

Oppisopimuskoulutuksella voi opiskella lähes kaikkiin ammatillisiin tutkintoihin. Se soveltuu sekä nuorille että aikuisille. Oppisopimus perustuu työnantajan ja vähintään 15-vuotiaan opiskelijan ja väliseen määräaikaiseen työsopimukseen, johon kuuluu ammattiin kouluttaminen työpaikalla. Oppisopimukseen liitetään henkilökohtainen opiskeluohjelma, joka laaditaan Opetushallituksen vahvistamien tutkinnon perusteiden pohjalta.²⁹

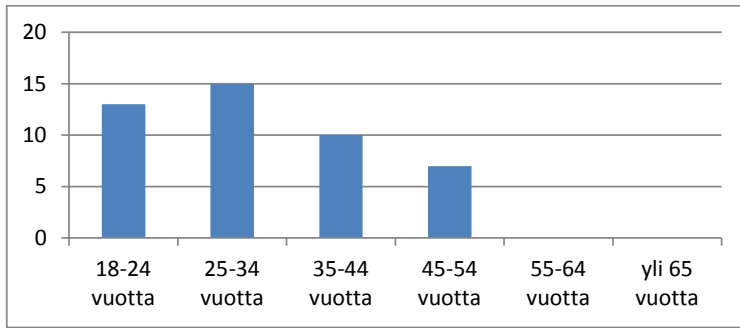
Kyselyn mukaan lukuvuonna 2013–2014 yhteensä 12 romaniopiskelijalle oli tehty oppisopimus. Tämä tarkoittaa noin seitsemää prosenttia kaikista 168 romaniopiskelijasta, jotka opiskelivat ammatillisessa oppilaitoksessa. Prosenttiosuus on todella alhainen, koska vuonna 2014 kaikista suoritetuista toisen asteen ammatillisista tutkinnoista joka neljäs on suoritettu oppisopimuskoulutuksena³⁰.

Ammatilliset oppilaitokset vastasivat, mihin ikäluokkiin heidän romaniopiskelijansa kuuluivat. Kysymyksessä ei huomioitu opiskelijoiden määrää, vaan ainoastaan romaniopiskelijoiden esiintyminen eri ikäluokissa.

28 https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Ammatillinen%20koulutus%20-%20uudet%20opiskelijat%20-%20koulutusala.xlsb

29 http://oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/ammattikoulutus/oppisopimuskoulutus

30 http://oph.fi/ajankohtaista/verkkouutiset/101/0/kuukauden_tilasto_joka_neljas_ammattillinen_tutkinto_suoritetaan_oppisopimuskoulutuksena

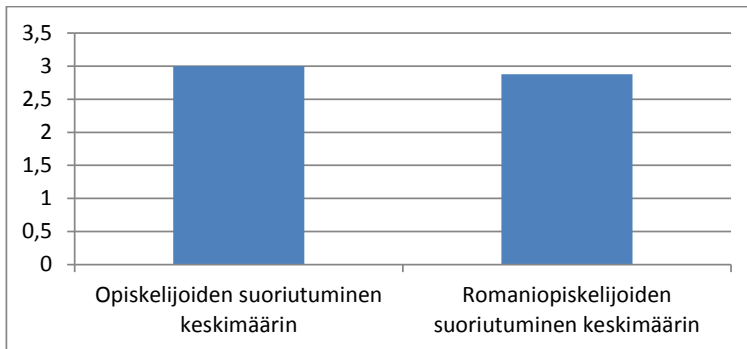

Kuvio 19. *Romaniopiskelijat ikäluokittain ammatillisissa oppilaitoksissa lukuvuonna 2013–2014.*

Yleisimmin opiskelijoita oli kahdessa nuorimmassa, 25–34-vuotiaiden (33 %) ja 18–24-vuotiaiden (29 %) ikäluokassa. Myös 35–44- ja 45–54-vuotiaita opiskeli ammatillisissa oppilaitoksissa. Yli 55-vuotiaita romaniopiskelijoita ei oppilaitosten mukaan ollut.

5.1.2 Romaniopiskelijoiden suoriutuminen opinnoissa

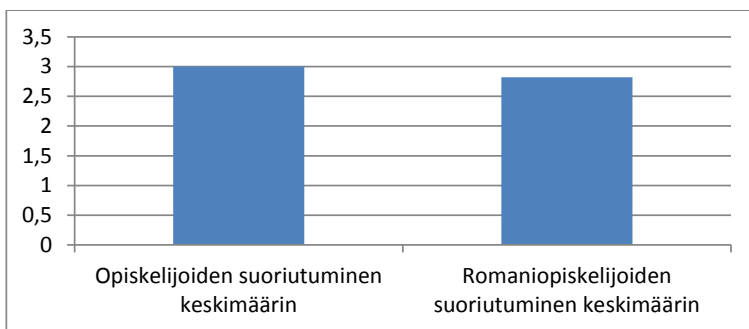
Kyselyssä pyrittiin selvittämään, miten aikuiset romaniopiskelijat olivat suoriutuneet yleisesti näyttötutkintoon valmistavassa koulutuksessa ja muissa opinnoissa verrattuna oppilaitoksen muihin opiskelijoihin.

Kuvio 20. *Romaniopiskelijoiden yleinen suoriutuminen näyttötutkintoon valmistavassa koulutuksessa ja muissa opinnoissa verrattuna oppilaitoksen muihin opiskelijoihin lukuvuonna 2013–2014.*

Keskivertoinen romaniopiskelijoiden arvioitiin suoriutuneen lukemalla 2.88, kun 3 merkitsi ”samalla tavoin kuin opiskelijat keskimäärin”. Romaniopiskelijoiden suoriutuminen muihin opiskelijoihin nähden oli siis vain aavistuksen heikompaa.

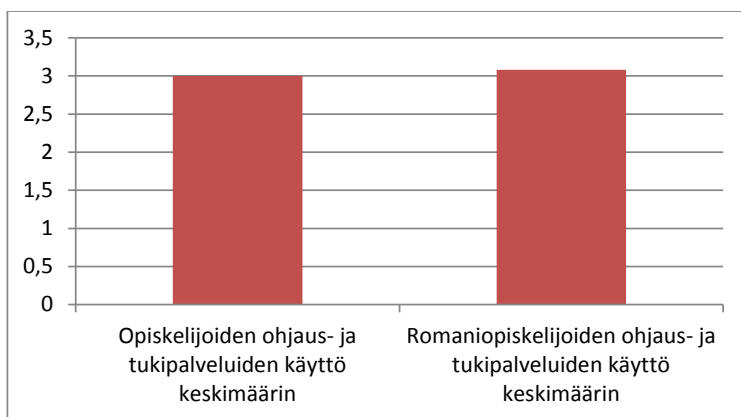
Samanlaisella asteikolla kysyttiin tutkintotilaisuuksiin osallistuneiden romaniopiskelijoiden suoriutumisesta suhteessa muihin opiskelijoihin.

Kuvio 21. Romaniopiskelijoiden suoriutuminen tutkintotilaisuuksissa verrattuna muihin opiskelijoihin lukuvuonna 2013–2014.

Myös tämä oli oppilaitosten vastausten mukaan lähes samaa tasoa. Romaniopiskelijoiden lukema 2.82 tarkoitti, että he suoriutuivat tutkintotilaisuuksissa lähes samoin kuin muut opiskelijat (3).

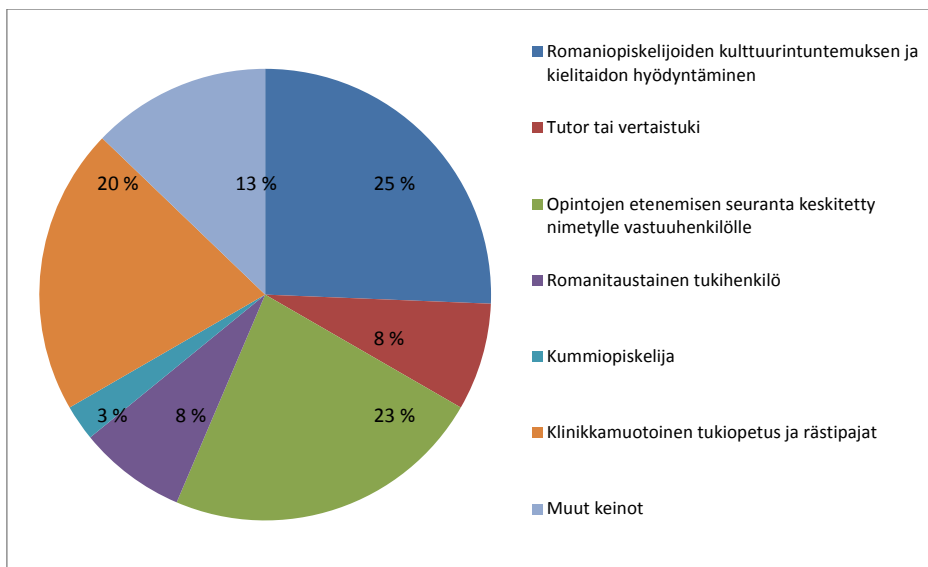
Oppilaitokset vertasivat romaniopiskelijoiden ohjaus- ja tukipalvelujen käytön määrää muiden opiskelijoiden käyttämiin vastaaviin palveluihin. Romanit saivat kyselyssä käytetyllä asteikolla lukeman 3.08, kun lukema 3 merkitsi "saman verran kuin opiskelijat keskimäärin". Romaniopiskelijat käyttivät siis palveluita hieman enemmän kuin opiskelijat keskimäärin, mutta lukema ei poikennut kovin oleellisesti opiskelijoiden keskimääräisestä käytöstä.

Kuvio 22. Romaniopiskelijoiden ja muiden opiskelijoiden keskimääräinen ohjaus- ja tukipalveluiden käyttö ammatillisissa oppilaitoksissa 2013–2014.

Oppilaitokset käyttävät kaikkien aikuisopiskelijoiden osalta henkilökohtaistamista, mikä tarkoittaa näyttötutkintojärjestelmässä tutkinnon suorittajan ja opiskelijan ohjauksen, neuvonnan, opetuksen ja tukitoimien asiakaslähtöistä suunnittelua ja toteutusta. Henkilökohtaistaminen tehdään kolmessa vaiheessa. Hakeutumisvaiheessa selvitetään muun muassa hakijan lähtötilanne, suoritettava tutkinto tai sen osa, koulutustarpeet ja -toiveet, hakijan aikaisemmin osoittama osaaminen sekä ohjauksen ja tukitoimien tarve. Tutkinnon suoritusvaiheessa päätetään aikaisemmin osoitetun osaamisen tunnustamisesta, suunnitellaan tutkinnon suorittajan kanssa tutkintosuoritusten järjestelyt sekä neuvotaan ja ohjataan tutkinnon suorittajaa tutkintosuoritusten suunnittelussa. Tarvittavan ammattitaidon hankkimisvaiheessa tarjotaan opiskelijalle parhaiten soveltuvia koulutusmuotoja, opetusmenetelmiä, oppimisympäristöjä ja -järjestelyjä. Opiskelijaa ohjataan joustavien henkilökohtaisten oppimispolkujen suunnittelussa.³¹

Kyselyssä tiedusteltiin, miten romaniopiskelijoiden opintoja oli tuettu henkilökohtaistamisen lisäksi lukuvuonna 2013–2014.

Kuvio 23. Romaniopiskelijoiden opintojen etenemisen tuki henkilökohtaistettujen suunnitelmien lisäksi ammatillisessa koulutuksessa lukuvuonna 2013–2014.

31 http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/ammattikoulutus/nayttotutkinnot/tutkinnon_suorittaminen

Eniten mainintoja saaneita vaihtoehtoja olivat romaniopiskelijoiden kulttuurintuntemuksen ja kielitaidon hyödyntäminen, opintojen etenemisen seurannan keskittäminen nimetyille vastuuhenkilölle sekä klinikkamuotoinen tukiovetus ja räätipajat.

5.1.3 Näkemyksiä romanien opiskelusta yleisesti

Oppilaitoksilta kysyttiin lukuvuoden 2013–2014 lisäksi myös viiteen edeltävään vuoteen liittyviä kysymyksiä. Ammatillisten oppilaitosten vastaajat kokivat, että romaniopiskelijoiden yleinen suoriutuminen opinnoissa oli viiden vuoden aikana parantunut hieman.

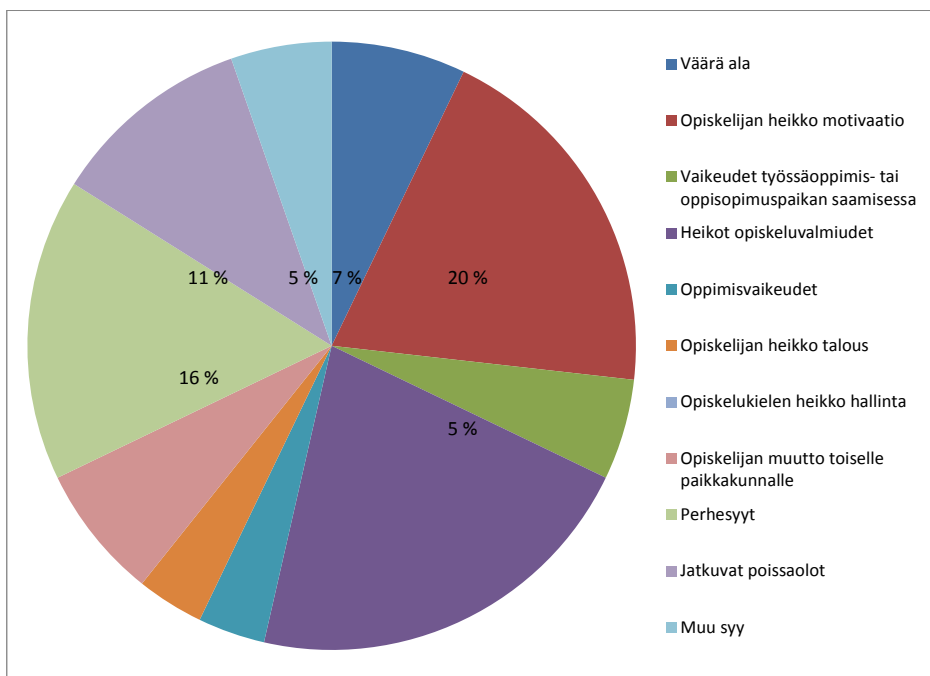
Vastaajilla oli mahdollisuus kuvata sellaisia tahoja, jotka ovat edesauttaneet romanien hakeutumista oppilaitokseen. Yleisimmin koettiin, että tällaisia tahoja ei ollut, mutta kaksi oppilaitosta mainitsee TE-toimiston.

Erityisesti aikuisille romaneille suunnattua koulutusta on vastausten mukaan järjestetty kolmessa oppilaitoksessa edeltävien viiden vuoden aikana. Yksi ammatillinen oppilaitos oli järjestänyt täydennyskoulutusta romanikulttuurista opetus- ja muulle henkilökunnalle.

Ammatillisen koulutuksen haasteena pidetään opintojen keskeytymistä. Vuonna 2009 opintonsa aloittaneiden opiskelijoiden opintojen läpäisemisen määrällinen seuranta osoittaa, että vuoden 2012 loppuun mennessä yhteensä 64 % oli suorittanut tutkinnon³². Tämän katsauksen vastaajat ammatillisissa oppilaitoksissa vertasivat romaniopiskelijoiden ja muiden opiskelijoiden opintojen keskeytymistä sekä siihen liittyviä syitä viiden vuoden ajalta. Romaniopiskelijoiden opinnot (2.7) keskeytyivät vastausten mukaan hieman useammin kuin muiden opiskelijoiden opinnot. Arvio on kuitenkin hyvin lähellä muiden opiskelijoiden keskiarvoa (3). Romaniopiskelijoilla ei koettu olleen opiskelua haittaavia poissaoloja sen enempää kuin muillakaan opiskelijoilla.

Oppilaitosten vastaajat esittivät näkemyksiään syistä, jotka ovat vaikuttaneet viime vuosina aikuisten romaniopiskelijoiden opintojen keskeytymiseen.

32 Koramo ja Vehviläinen 2015, s. 9

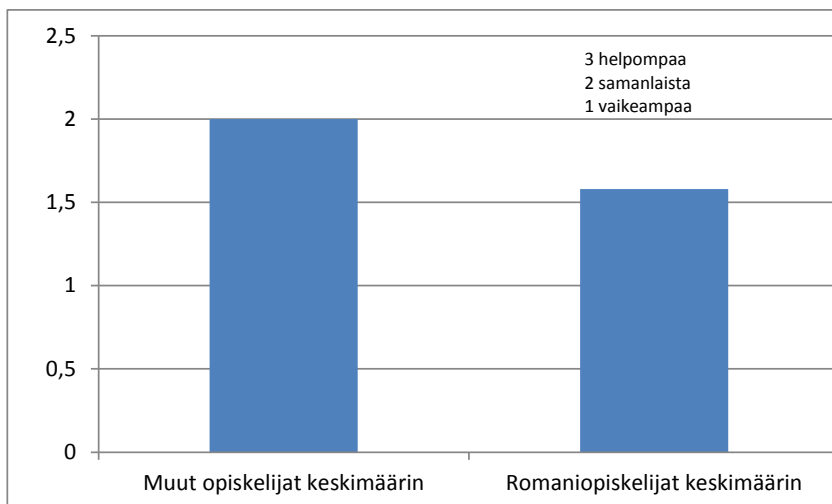
Kuvio 24. Romaniopiskelijoiden ammatillisen koulutuksen keskeytymiseen vaikuttaneet syyt.

Tärkein mainittu syy oli romaniopiskelijoiden heikot opiskeluvalmiudet (21 %), minkä taustalla saattaa olla heikko suoriutuminen perusopetuksessa. Opiskelijan heikko motivaatio (20 %) oli vastausten mukaan toinen yhtä tärkeä tekijä opintojen keskeytymisessä. Myös perhesyyt (16 %) mainittiin isona riskinä opintojen keskeytymiselle. Jatkuvat poissaolot (10 %) mainittiin suhteellisen usein.

Hieman harvemmin mainittuja keskeyttämisen syitä olivat muun muassa opiskelijan päätyminen ns. väärän alan koulutukseen (7 %), opiskelijan muutto toiselle paikkakunnalle (7 %), opiskelijan heikko talous (4 %) ja oppimisvaikeudet (4 %). Romaniopiskelijoiden opiskelu voi keskeytyä myös siksi, että työpaikalla tapahtuvan oppimisen järjestäminen tai oppisopimuspaikan hankkiminen romaniopiskelijalle on vaikeaa (5 %).

Ammatillisia oppilaitoksia pyydettiin myös arvioimaan, miten helppoa tai vaikeaa työpaikalla tapahtuvan oppimisen järjestäminen tai oppisopimuspaikkojen hankkiminen romaniopiskelijoille on ollut viime vuosina. Vastaajat arvioivat asteikolla 1–3, oliko työpaikan hankinta helpompaa (3), samanlaista (2) vai vaikeampaa (1) kuin muille opiskelijoille.

Vastausten mukaan työ- ja oppisopimuspaikkojen hankkiminen on romaniopiskelijoille (1,58) selvästi vaikeampaa kuin muille opiskelijoille.

Kuvio 25. Työpaikalla tapahtuvan oppimisen järjestäminen ja oppisopimuspaikkojen hankkiminen romaniopiskelijoille verrattuna muihin opiskelijoihin.

Poimintoja ammatillisten oppilaitosten avovastauksista

Ammatillisten oppilaitosten henkilökuntaa pyydettiin avovastauksissa kertomaan yleisiä kokemuksiaan romanien kouluttamisesta sekä ajatuksiaan romanien koulutuksen kehittämisestä. Vastauksia tuli yhteensä 15 oppilaitoksesta.

Oppilaitosten vastausten mukaan romanit voivat hakeutua koulutukseen ja opiskella eri koulutusaloilla yhdenvertaisina muiden opiskelijoiden kanssa. Myös avovastauksissa tuli esille huoli romaniopiskelijoiden työpaikalla tapahtuvan oppimisen järjestämisen vaikeudesta ja oppisopimuspaikkojen saamisesta.

”Romanit osallistuvat koulutuksiimme kuten muutkin opiskelijat. Oppilaitoksessamme on runsaasti maahanmuuttajille kotoutumiskoulutusta, mikä edesauttaa monikulttuurisuuden ymmärtämistä ja suvaitsevaisuutta niin opiskelijoiden kuin henkilökunnan kesken.” (Ammatillisen oppilaitoksen työntekijä)

”Tehdyt oppisopimukset ovat edenneet keskimääräisesti ja tutkintojakin on saatu tehtyä.” (Ammatillisen oppilaitoksen työntekijä)

”Opiskelijaksi he ovat tervetulleita hakemaan muun valtaväestön tavoin, hakijoita vain ei ole ollut. Opiskelijaksi ottamisen perusteet ovat samat kaikilla näyttötutkinnon suorittajilla.” (Ammatillisen oppilaitoksen työntekijä)

”Samanlaisia kehittämis ehdotuksia kuin muille.” (Ammatillisen oppilaitoksen työntekijä)

”Oppisopimuspaikan saaminen on erittäin hankalaa.” (Ammatillisen oppilaitoksen työntekijä)

”Työpaikan löytyminen on romaniopiskelijoille haastavampaa kuin opiskelijoille keskimäärin.” (Ammatillisen oppilaitoksen työntekijä)

Avovastauksissa oli myös muutama romanikulttuuriin liittyvä kommentti. Oppilaitoksissa koettiin esimerkiksi, että romaniopiskelijoiden ystäväpiiri saattoi joskus häiritä varsinaista opiskelua. Vastaajat kommentoivat myös romaniopiskelijoiden tekemiä matkoja sukulaisten luo kesken opintojen.

”Kulttuurissa täytyy tapahtua ajattelutavan muutos, jotta koulutus onnistuu. Usein on nähtävissä, että kulttuurista tuleva ystäväpiiri häiritsee tietoisesti koulutuksesta motivoituneen romanin koulutusta...” (Ammatillisen oppilaitoksen työntekijä)

”Kulttuuriin kuuluu vahva sukulaisuussuhteiden ylläpito. Kyläilemään lähdetään perhekuntina, jolloin myös opiskelevan osapuolen on lähdettävä.” (Ammatillisen oppilaitoksen työntekijä)

”Olisi tärkeää saada ”sukujen päämiehet” hyväksymään ammatillisen koulutuksen hyödyllisyys.” (Ammatillisen oppilaitoksen työntekijä)

Ammatillisissa oppilaitoksissa pohditaan myös aikuisten romanien koulutukseen hakeutumisen edistämistä sekä räätälöidyn koulutuksen toteuttamista.

”Miten romaneja saisi lähtemään opiskelemaan – on ehkä ydinkysymys.” (Ammatillisen oppilaitoksen työntekijä)

”Meillä olisi valmiudet toteuttaa romaniväestön ammatillista aikuiskoulutusta tällä hetkellä monissa uusissa kaupungeissa eri puolilla Suomea, meiltä on tiedusteltu tätä toistuvasti. Ongelmana on, että meillä ei ole tähän riittävästi rahoitusta.” (Ammatillisen oppilaitoksen työntekijä)

”Nykyään romanien kulttuurissa arvostetaan entistä enemmän koulutusta ja ymmärretään sen merkitys. Siksi olisi tärkeää, että tässä vaiheessa koulutukseen saataisiin niitä tukitoimia, joita se vielä edellyttää. Sitten kun romanien koulutustaso nousee samalle tasolle muun väestön koulutustason kanssa, erillisiä tukitoimia ei enää tarvita. Nyt niitä kuitenkin vielä tarvittaisiin, mutta oppilaitosten tiukka taloudellinen tilanne ei sitä riittävästi mahdollista hyvästä tahdosta huolimatta.” (Ammatillisen oppilaitoksen työntekijä)

5.2 Aikuislukiot

Aikuislukioissa voi opiskella sekä aikuisten perusopetusta että aikuisten lukio-koulutusta. Perusopetuksen oppimäärän tai sen osan voi suorittaa aikuisena esimerkiksi aikuislukiossa, jossa opetus järjestetään pääosin iltaisin. Opiskelu on joko tutkintotavoitteista tai aineopiskelua. Myös monella muulla lukiolla on aikuisten lukiokoulutuksen perusteita noudattava aikuislinja tai aikuisryhmä. Tutkintotavoitteiselle opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen opiskeluohjelma. Aikuislukioita toimii lähes 30 paikkakunnalla, pääosin kaupungeissa.³³

Aikuisten lukiokoulutuksessa voidaan suorittaa lukion oppimäärä, ylioppilas-tutkinto, yksittäisten oppiaineiden oppimääriä tai korottaa aikaisemmin saatuja arvosanoja. Koulutuksessa aikuiset voivat kerrata ja täydentää aikaisempia tieto-jaan ja siten parantaa mahdollisuuksiaan päästä yliopistoihin ja ammatillisiin op-pilaitoksiin, parantaa yleissivistystään tai suorittaa loppuun aiemmin aloitettuja opintoja. Opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen opiskelusuunnitelma. Aikuis-ten lukiokoulutuksessa koko oppimäärä sisältää vähintään 44 kurssia. Opetusta toteutetaan monimuotoisesti (lähiopetus, etäopetus, verkko-opetus, itsenäinen opiskelu). Aikuisten lukiokoulutukseen haetaan suoraan oppilaitokseen mihin aikaan lukuvuodesta tahansa.³⁴

Aikuislukioille suunnattuun sähköiseen kyselyyn vastasi 12 suomenkielistä ai-kuislukiota. Näistä neljässä opiskeli yhteensä 13 aikuista romania lukuvuonna 2013–2014. Ruotsinkielisistä aikuislukioista vastasi kolme, mutta yhdessäkään näistä ei ollut romaniopiskelijoita.

5.2.1 Romaniopiskelijat aikuisten perusopetuksessa ja aikuisten lukiokoulutuksessa

Aikuislukioiden 13 romaniopiskelijasta voi tehdä yleisen johtopäätöksen, että romanit eivät hyödynnä kovin yleisesti aikuislukioiden palveluja. Romaniopis-kelijoista 75 prosenttia kuului ikäluokkaan 25–34 vuotta ja 25 prosenttia ikä-luokkaan 18–24 vuotta.

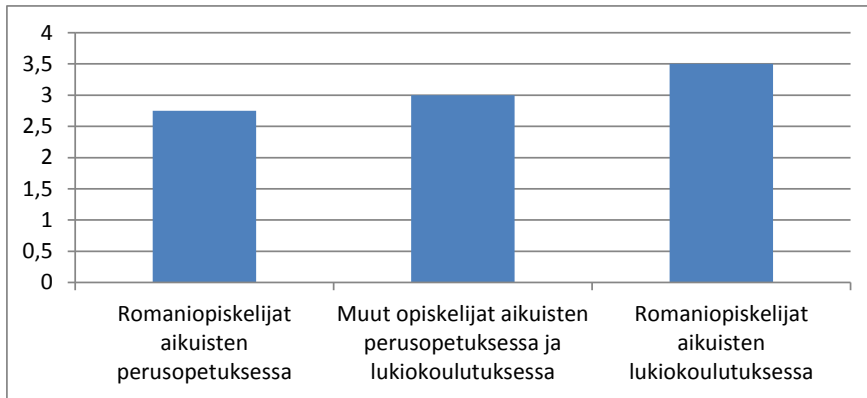
Perusopetusta ja lukiokoulutusta opiskelevat romanit eivät iältään oleellisesti eronneet toisistaan. Mies- ja naisopiskelijoiden jakauma oli samoin lähes ident-tinen: miespuolisia romaniopiskelijoita oli aikuisten perusopetuksessa neljä ja aikuisten lukiokoulutuksessa kolme, naisia vastaavasti kolme aikuisten perus-opetuksessa ja kolme aikuisten lukiokoulutuksessa.

33 http://oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/aikuisten_perusopetus

34 http://oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/lukiokoulutus/eri_vaihtoehtoja_suorittaa_lukio#aikuisten_koulutus

Vastanneissa aikuislukioissa kolme romaniopiskelijaa suoritti lukuvuonna 2013–2014 koko perusopetuksen oppimäärän. Kaksi romaniopiskelijaa suoritti lukuvuonna sekä lukion päättötodistuksen että ylioppilastutkinnon. Vastauksista ei käy ilmi, olivatko suorittajat samoja henkilöitä.

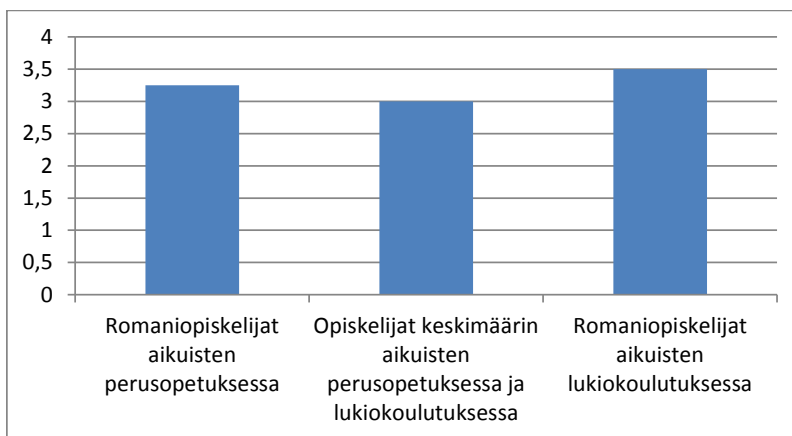
Kyselyssä oppilaitoksia pyydettiin arvioimaan romaniopiskelijoiden yleistä suoriutumista verrattuna muihin opiskelijoihin.

Kuvio 26. Romaniopiskelijoiden suoriutuminen verrattuna muiden opiskelijoiden suoriutumiseen aikuisten perusopetuksessa ja aikuisten lukiokoulutuksessa.

Aikuisten perusopetuksessa romaniopiskelijoiden suoritustaso on hieman heikompi (2.75) kuin muiden opiskelijoiden (3). Aikuisten lukiokoulutuksessa tilanne on päinvastainen. Kyselyyn vastanneet aikuislukiot nimittäin luonnehtivat romaniopiskelijoiden suoritustasoa selvästi paremmaksi (3.5) kuin muiden opiskelijoiden (3).

Aikuislukiot vertasivat romaniopiskelijoiden ja muiden opiskelijoiden ohjaus- ja tukipalveluiden käyttöä.

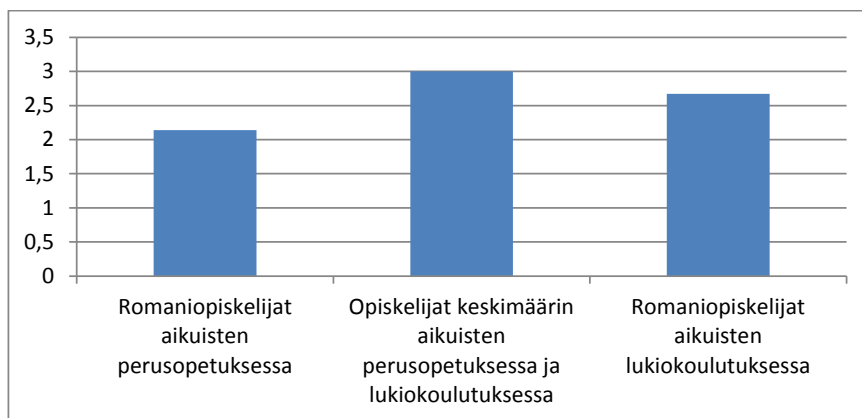
Kuvio 27. Romaniopiskelijoiden ohjaus- ja tukipalveluiden käyttö verrattuna muihin opiskelijoihin aikuisten perusopetuksessa ja aikuisten lukiokoulutuksessa.

Vastausten perusteella romaniopiskelijoiden ohjaus- ja tukipalveluiden käyttö on hieman suurempaa kuin muiden opiskelijoiden aikuisten perusopetuksessa. Aikuisten lukiokoulutuksessa romaniopiskelijat käyttivät näitä palveluita selvästi enemmän kuin muut opiskelijat.

Aikuislukioiden vastaajat arvioivat romaniopiskelijoiden yleisen suoriutumisen pysyneen samana kyselyä edeltäneiden viiden vuoden aikana.

Romaniopiskelijoilla arvioitiin olleen aikuisten perusopetuksessa haittaavia poissaoloja viiden viime vuoden aikana enemmän kuin muilla opiskelijoilla. Aikuisten lukiokoulutuksessa romaniopiskelijoiden poissaolot olivat samalla tasolla kuin muiden opiskelijoiden.

Kyselyssä tarkasteltiin myös romaniopiskelijoiden opintojen keskeytymistä. Vastaajat vertasivat romaniopiskelijoita muihin opiskelijoihin, jolloin 3 tarkoitti asteikolla yhtä usein kuin opiskelijoilla keskimäärin. Hieman useammin kuin opiskelijoilla keskimäärin oli asteikolla 2.

Kuvio 28. Romaniopiskelijoiden opintojen keskeytyminen verrattuna muiden opiskelijoiden opintojen keskeytymiseen aikuisten perusopetuksessa ja aikuisten lukiokoulutuksessa.

Romaniopiskelijoiden opinnot keskeytyivät aikuislukiossa hieman useammin kuin muiden opiskelijoiden, etenkin aikuisten perusopetuksessa.

Romaniopiskelijoiden koulutuksen keskeytymisen syiksi aikuisten perusopetuksessa mainittiin erityisesti motivaation sammuminen ja heikko opiskelijaintiteetti. Hieman harvemmin mainittiin oppimisvaikeudet, opiskelijan muutto toiselle paikkakunnalle, perhesyyt ja jatkuvat poissaolot. Aikuisten lukiokoulutuksessa keskeytymisen syitä mainittiin niin harvoin, että syiden voidaan olettaa olleen sattumanvaraisia.

”Joitain aineopiskelijoita on ollut ja yksi (---) tuli meiltä hienosti kaksoistutkinnon pohjalta ylioppilaaksi.” (Aikuislukion työntekijä)

”On erittäin tärkeää, että romanien koulutusmotivaatiota tuetaan valtakunnan tasolla esimerkiksi Opetushallituksen toimesta.” (Aikuislukion työntekijä)

Neljä aikuislukiota kertoi vastauksissaan tahoista, jotka tukevat romanien hakeutumista aikuislukioon. Kolme oppilaitosta mainitsi TE-toimistojen henkilökunnan ja yksi vankiloiden opinto-ohjaajat. Muuten romanien koulutukseen hakeutumiseen tuntui vaikuttavan romanien keskinäinen tiedonvälitys.

”Suusta suuhun menetelmä, kun joku on tullut, muut ovat seuranneet.” (Aikuislukion työntekijä)

”Opiskelijat pitäisi ”tuoda” kouluun, he eivät itsenäisesti hakeudu.” (Aikuislukion työntekijä)

”Aikuisten romanien koulutustason parantamiseksi oli hyvä olla alueellisia viranomaisten ja vertaistukiverkostoja, joista saisi tietoa koulutuspaikoista ja tukea opiskeluun. Määräaikaiset projektit ovat huono ratkaisu, koska ne ehtivät päättyä, ennen kuin kohderyhmän ihmiset ehtivät löytää palvelut. Romanijärjestöjä tulisi tukea taloudellisesti, jotta esimerkiksi opiskelua tukevaa aikuisten kerhotoimintaa/mentorointia voitaisiin järjestää joustavasti sitä tarvitseville. Romanikulttuurimentorit olisivat hyvä tuki oppilaitoksille, kun motivaation puute tai opiskeluvaikeudet uhkaavat opintojen jatkumista.” (Aikuislukion työntekijä)

Vastanneet oppilaitokset eivät ole järjestäneet opetus- tai muulle henkilökunnalle täydennyskoulutusta romanikulttuurista. Aikuislukioiden vastaajien mukaan romanioiskelijoiden opintojen järjestämisessä ei ilmene kulttuurisia erityistarpeita.

”Oppilaitoksessamme opiskellut nuori romaninainen oli erittäin sitoutunut suorittamaan perusopetuksen puuttuvat kurssit, mutta hänen opintojaan haittasi vastuu lastenhoidosta. Niinpä kyseinen romaninainen suoritti puuttuvat kurssit etäopintoina, mutta hän sai jonkin verran tukiopetusta olennaisimpien asioiden oppimisessa.” (Aikuislukion työntekijä)

5.3 Vapaan sivistystyön oppilaitokset

Vapaan sivistystyön tarkoituksena on elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta tukea yksilöiden persoonallisuuden monipuolista kehittymistä ja kykyä toimia yhteisössä sekä edistää kansanvaltaisuuden, tasa-arvon ja monipuolisuuden toteutumista suomalaisessa yhteiskunnassa. Olennainen piirre vapaassa sivistystyössä on, että se ei ole tutkintotavoitteista eikä sen sisältöjä säädellä lainsäädännössä tai opetussuunnitelman perusteilla. Vapaan sivistystyön oppilaitoksia ovat kansanopistot, kansalaisopistot, opintokeskukset, liikunnan koulutuskeskukset (urheiluopistot) ja kesäyliopistot. Opinnot ovat yleissivistäviä, harrastustavoitteisia ja yhteiskunnallisia opintoja. Opiskelu vaihtelee iltaopiskelusta kokopäiväisiin lyhytkursseihin tai intensiivikursseihin. Kansanopistojen tarjonnassa painottuvat pitkäkestoiset, pääosin lukuvuoden pituiset vapaatavoitteiset opinnot.³⁵

Vapaan sivistystyön oppilaitoksista yhteensä 32 vastasi avainkysymykseen, jossa kysyttiin, oliko oppilaitoksessa opiskellut aikuisia romaneja lukuvuonna 2013–2014. Suomenkielisistä 24 vastanneesta oppilaitoksesta kahdessatoista oli opiskellut yhteensä 59 aikuista romanialaista. Kahdeksasta vastanneesta ruotsinkielisestä oppilaitoksesta kaksi ilmoitti, että heillä oli kyseisenä lukuvuonna opiskellut

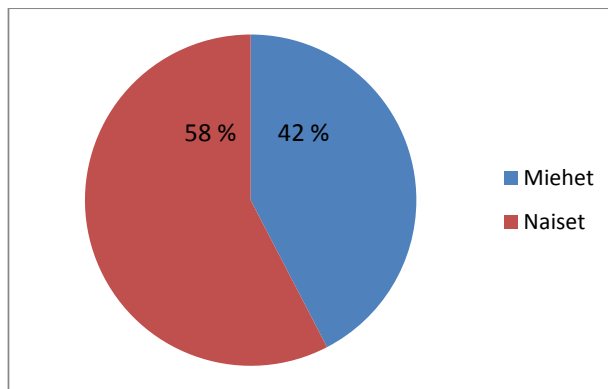
35 http://oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/vapaa_sivistystyo

yhteensä kolme romaniopiskelijaa. Ruotsinkielisiä opiskelijoita ei lukumäärän lisäksi kuvata katsauksessa tarkemmin tunnistettavuuden takia.

Vastanneista suomenkielisistä oppilaitoksista 22 oli kansanopistoa ja kaksi kansalaisopistoa. Jälkimmäisissä ei kuitenkaan opiskellut aikuisia romaneja, joten tämän katsauksen tiedot perustuvat vapaan sivistystyön oppilaitosten osalta yksinomaan suomenkielisten kansanopistojen vastauksiin.

5.3.1 Romaniopiskelijat kansanopistoissa

Kansanopistojen arvion mukaan suomenkielisiä romaniopiskelijoita oli lukuvuonna 2013–2014 yhteensä 59 henkilöä, joista miehiä 25 ja naisia 34. Miesten osuus romaniopiskelijoista on 42 prosenttia ja naisten 58 prosenttia.

Kuvio 29. Vapaan sivistystyön oppilaitoksissa (suomenkielisissä kansanopistoissa) opiskelevat romanit sukupuolen mukaan lukuvuonna 2013–2014.

Kansanopistoissa opiskelevat 59 romaniaikuista edustivat melko tasaisesti ikäluokkia 18–24, 25–34, 35–44 ja 55–64. Opiskelijoita 45–54-vuotiaiden ikäluokassa oli vain yksi. Vanhimmassa, yli 65-vuotiaiden ikäluokassa ei ollut yhtään opiskelijaa. Täsmällistä vertailua kansanopistojen romaniopiskelijoiden ja kaikkien opiskelijoiden yleiseen opiskelijaprofiiliin on vaikea tehdä. Vapaa sivistystyö ry. on tehnyt koonnin muun muassa kansanopistojen opiskelijoiden ikäryhmistä. Tämän vuodelta 2004 olevan koonnin³⁶ perusteella näyttää, että aikuiset romanit hakeutuvat kansanopistojen opiskelijaksi suhteellisen nuorena. 45–54-vuotiaiden romaniopiskelijoiden määrä on puolestaan hyvin pieni verrattuna kaikkiin opiskelijoihin. Yli 65-vuotiaiden romaniopiskelijoiden puuttuminen kokonaan tämän katsauksen tiedoista voi johtua kyselyyn vastanneiden pienestä määrästä.

36 Saloheimo Leena 2016, sähköposti

Kansanopistojen vastauksista ilmenee myös, millä linjoilla, kursseilla tai mitä sisältöjä aikuiset romanit opiskelivat. Monet romanit suorittivat kansanopistoissa ammatillista perustutkintoa. Koulutuksen kirjosta löytyy myös avoimen yliopiston tarjonta, kymppiluokan suorittaminen, työvoimakoulutus jne. Kansanopistojen mukaan suosittuja koulutussisältöjä olivat muun muassa teologiset ja sielunhoidolliset kurssit.

Viisi kansanopistoa ilmoitti oppilaitoksensa järjestäneen viiden edeltävän vuoden aikana erityisiä romaneille suunnattuja kursseja. Tällaisia olivat esimerkiksi romanimusiikin kurssit. Hieman vähemmän oli oppilaitoksia, jotka olivat järjestäneet viiden vuoden aikana henkilökunnalleen täydennyskoulutusta romanikulttuurista. On oletettavaa, että kyseessä ovat ainakin osittain samat oppilaitokset. Jotkut kansanopistot kuvaavat jo pitkään luoneensa suhteita paikallisiin romaneihin, romanijärjestöihin yms.

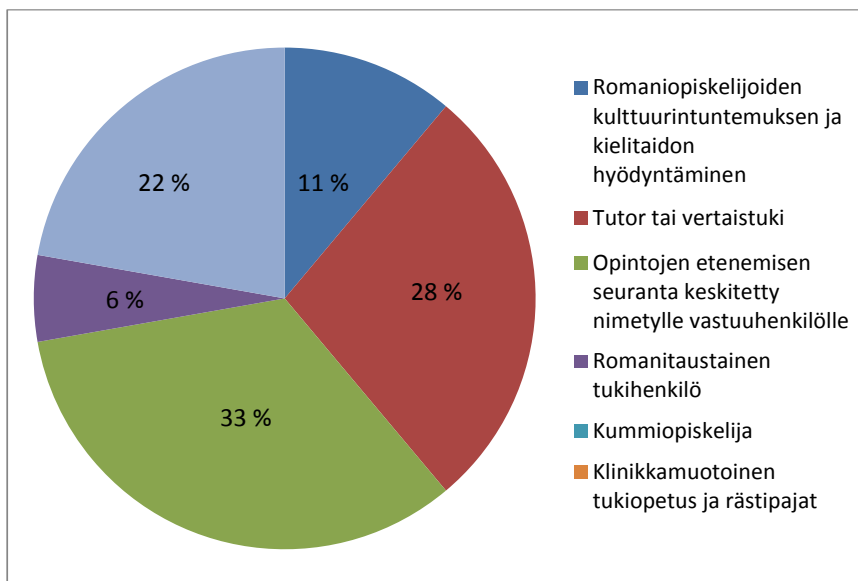
Kansanopistojen vastaajat kertoivat tahoista, jotka edesauttavat romanien hakeutumista koulutukseen. Kahdeksan kansanopistoa kertoi erityisesti TE-toimistojen ja ELY-keskusten olevan tällaisia tahoja. Lisäksi mainittiin yksi paikallinen romaniyhdistys.

Kansanopistojen kokemukset romanien kouluttamisesta ovat pääosin hyvin myönteisiä. Romanit ovat vastaajien mielestä sopeutuneet hyvin opiskelijaryhmiin, eikä heillä ole kulttuurisia erityistarpeita. Vain kolme vastaajaa kokee tällaisia erityistarpeita olevan, mutta kukaan ei määrittele näitä tarpeita lähemmin.

Romaniopiskelijoiden opinnot kansanopistoissa keskeytyivät hieman useammin kuin muiden opiskelijoiden. Kysymyksen asettelussa numero 3 merkitsi opintojen keskeytymisessä kaikkien opiskelijoiden yleistä keskeytymisen tasoa. Romaniopiskelijoilla keskeytyminen kuvattiin numerolla 2,73. Keskeytymisen syinä mainittiin muun muassa elämäntilanteeseen, sukuun ja heikkoon talouteen liittyvät syyt. Myös heikot opiskeluvalmiudet, esimerkiksi lukemisen ja kirjoittamisen vaikeudet, mainittiin vastauksissa.

”Kokemuksemme mukaan opiskelijan taloustilanne vaikuttaa opintojen suorittamiseen sekä myös lähisuvun tilanne. Yksi aikuisopiskelija joutui keskeyttämään opintonsa, kun hänen lähisukulaisansa tarvitsi opiskelijan apua sekä taloudellisesti että arkensa pyörittämiseen.” (Kansanopiston työntekijä)

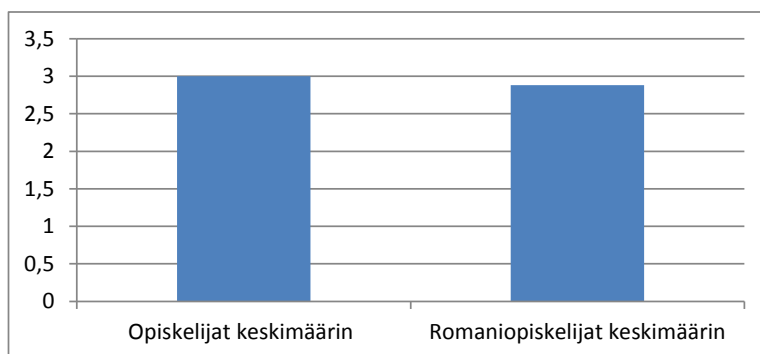
Vapaan sivistystyön oppilaitoksilta kysyttiin myös, millaisia keinoja oppilaitoksessa on käytetty romaniopiskelijoiden opintojen tukemiseen.

Kuvio 30. Romaniopiskelijoiden opintojen etenemisen tuen keinot.

Tärkeimmät tukimuodot kansanopistoissa olivat tutorointi ja vertaistuki sekä opintojen etenemisen seuranta, joka oli keskitetty nimetyille vastuuhenkilölle.

Vastaajia pyydettiin vertaamaan romaniopiskelijoiden ohjaus- ja tukipalveluiden käyttöä muiden opiskelijoiden ohjaus- ja tukipalveluiden käyttöön.

Kuvio 31. Ohjaus- ja tukipalvelujen käyttö romaniopiskelijoilla verrattuna muihin opiskelijoihin.

Oppilaitosten arvion mukaan aikuiset romanit (2,88) eivät hyödynnä ohjaus- ja tukipalveluja aivan yhtä paljon kuin muut opiskelijat (3).

”Kokemusta on laidasta laitaan. Tällä hetkellä opiskelevat naiset osaavat pyytää apua ja tukea, ja osaavat myös hyödyntää avun ja tuen. Miespuolisten kanssa on välillä käynyt niin, että he eivät ole itse aktiivisesti hakeneet ohjausta tiettyihin tilanteisiin ja opinnot ovat venyneet.” (Kansanopiston työntekijä)

”Aikuisopiskelijoille tehdään jokaiselle henkilökohtainen opiskelusuunnitelma ja opiskelijoita ohjataan sen mukaisesti. Romaniopiskelijat ovat pärjänneet hyvin oppilaitoksessamme. Ohjaus- ja tukipalvelut ovat kaikille opiskelijoille käytössä ja opiskelijoita ohjataan tarpeen mukaan.” (Kansanopiston työntekijä)

”Romaniopiskelijat toimivat oma-aloitteisesti ja käyttävät ohjaus- ja tukipalveluja tarpeen mukaan.” (Kansanopiston työntekijä)

Henkilökunta tuntuu myös tiedostavan romanien tuen ja ohjauksen tarpeen.

”Romanien osallistumista koulutuksiin rajoittaa itseluottamuksen puute ja pelko osaamattomuudesta. Tämän takia tuen tarpeen tiedostaminen ja sen järjestäminen ovat tärkeitä. Kun romanit tottuvat tulemaan tiettyyn oppilaitokseen esimerkiksi romanileirien aikana laskee kynnyksellä tulla samaan taloon myös esimerkiksi ammatilliseen koulutukseen.” (Kansanopiston työntekijä)

Kansanopistoissa nähdään ns. uranuurtajaopiskelijoiden tärkeys romaniyhteisölle.

”Romanit tuntevat ja hyödyntävät nykyisin myös aikuiskoulutuksen tarjoamia mahdollisuuksia. Aikuisina uudelleen opintielle lähtevät romanit ovat erinomainen malli nuoremmalle polvelle.” (Kansanopiston työntekijä)

”Oppilaitoksellamme on pääosin erittäin positiivisia kokemuksia romanien kouluttamisesta. Meiltä valmistuneet romanit ovat säilyneet arvokkaassa yhteistyöverkostossamme.” (Kansanopiston työntekijä)

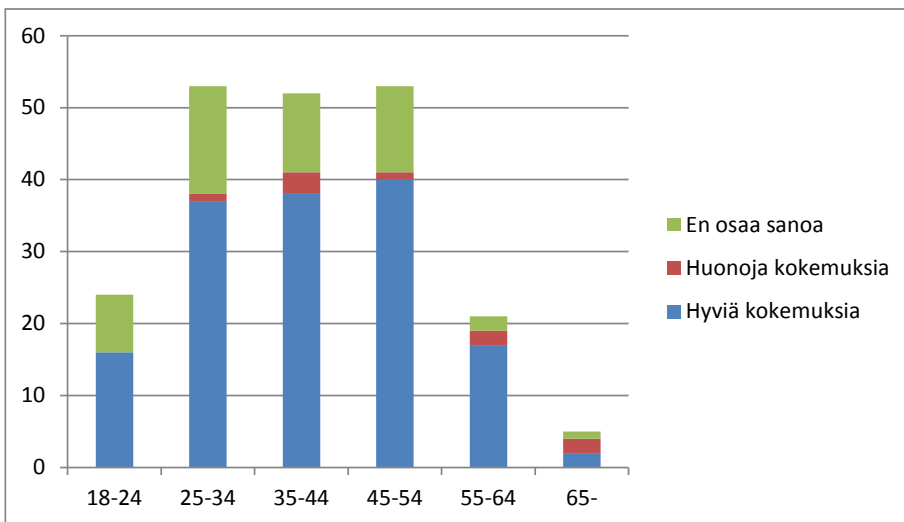
”Olemme aloittaneet hankkeen, johon palkataan syksyllä romaniyhdyshenkilö. Hänen tehtävänä on ohjata aikuisia romaneja Opiston tarjoaman yleissivistävän koulutuksen ja ohjauksen piiriin.” (Kansanopiston työntekijä)

6 Aikuisten romanien kokemuksia jatkokoulutuksesta

6.1 Opiskelu oppivelvollisuuden jälkeen

Vuonna 2012 yhteensä 91,5 prosenttia kaikista perusopetuksen päättäneistä oppilaista Suomessa sijoittui välittömästi samana vuonna lukio- tai ammatilliseen koulutukseen. Näistä nuorista 25 400 (41,5 %) aloitti ammatillisessa koulutuksessa ja 30 500 (50 %) lukiossa. Osa tilastoidun koulutuksen ulkopuolelle jäävistä sijoittui muuhun kuin tutkintoon johtavaan koulutukseen, esimerkiksi perusopetuksen lisäopetukseen tai vapaan sivistystyön oppilaitoksiin.³⁷

Romanien koulutusreitit oppivelvollisuuden jälkeen eivät vastaajien mukaan ole aina johtaneet kovin suoraviivaisesti jatkokoulutukseen. Yhteensä 207 vastaajaa kuvaa, millaisia kokemuksia heillä on oppivelvollisuuden jälkeisestä koulutuksesta valitsemalla vaihtoehtoista ”hyviä kokemuksia”, ”en osaa sanoa” tai ”huonoja kokemuksia”. Vastaukset näkyvät seuraavasta kuviosta.

Kuvio 32. Romanien kokemukset oppivelvollisuusiän jälkeisestä koulutuksesta. N=207

Romanien kokemukset kouluttautumisesta ovat pääosin myönteisiä. Vanhimalla ikäluokalla on yhtä paljon hyviä kuin huonoja kokemuksia, mutta huonojen

³⁷ Koulutuksen tilastollinen vuosikirja 2014, s. 13

kokemusten osuus on melko pieni tultaessa lähemmäs nykyaikaa. Nuorimman ikäluokan vastaajilla ei ollut lainkaan huonoja kokemuksia.

Monelle romanille opiskelu on antanut oman osaamisen kautta itsevarmuutta. Se on myös kehittänyt kuvaa itsestä oppijana ja ihmisenä.

”Opiskelu kohottaa myös itsetuntoa. Huomaa hei minähän osaan.” (Nainen, ikäluokka 45–54)

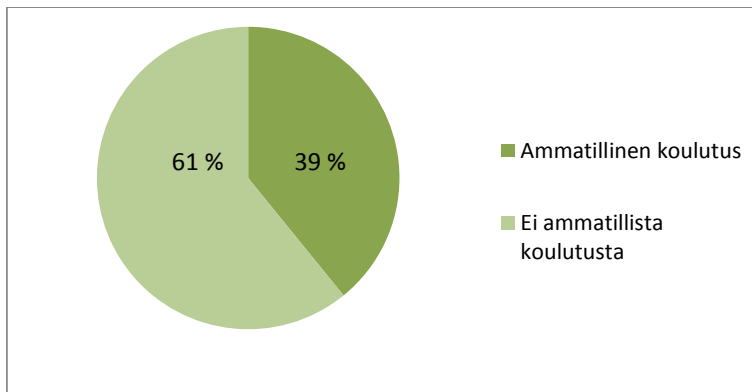
”Onnistumisen tunne, tieto että kykenen ja osaan”. (Mies, ikäluokka 25–34)

”Opiskelu oli monessa mielessä antoisaa aikaa.” (Nainen, ikäluokka 45–54)

6.1.1 Romanien kokemuksia ammatillisesta koulutuksesta

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2010 Suomen koko väestöstä 67 prosenttia on suorittanut jonkin tutkinnon. Näistä 39 prosenttia on suorittanut ammatillisen koulutuksen tai ylioppilastutkinnon ja 56 prosenttia ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinnon.³⁸

Romanien kouluttautuminen ei yllä koko väestön tasolle. Vastauksista voi kuitenkin lukea, että romanit ovat löytäneet ammatillisen koulutuksen erilaiset mahdollisuudet.

Kuvio 33. Vastaajien suorittama ammatillinen koulutus. N=327

Vastaajista yhteensä 128 henkilöä (39 %), on suorittanut ammatillisen koulutuksen. Jotkut vastaajista ovat suorittaneet useita ammattitutkintoja.

38 Repo 2012, http://www.stat.fi/artikkelit/2012/art_2012-03-12_009.html?s=0

Romanien kuvaukset opiskelusta korostavat sosiaalisen kanssakäymisen monipuolistumista ja erilaisten verkostojen laajentumista. Vastauksissa tuodaan esille onnistumisen iloa ja opiskelun kautta paranevaa itsetuntoa. Romanit kokevat myös, että heidät on useimmiten otettu hyvin vastaan oppilaitoksissa.

”Olen saanut uusia kavereita ja sosiaalinen kanssakäyminen on parantunut ja on oppinut uusia kulttuureita, tunnen itseni, että on sisäisesti kasvanut ja myös sisäisesti rikastunut ja että on oppinut paljon uutta.” (Mies, ikäluokka 45–54)

”Kiva huomata, että aikuisiälläkin voi oppia, oma suhtautuminen on toisenlainen kuin nuorena.” (Nainen, ikäluokka 55–64)

”Tuntu niin hyvälle kun sai ammatin.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

Joillakin vastaajilla oli opiskelupaikoistaan sekä myönteisiä että kielteisiä kokemuksia.

”Tässä kohtaa on vaikea valita vain yhtä, koska on myönteisiä sekä kielteisiä. Erilaisena saa aina huomiota, niin hyvässä kuin pahassakin.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

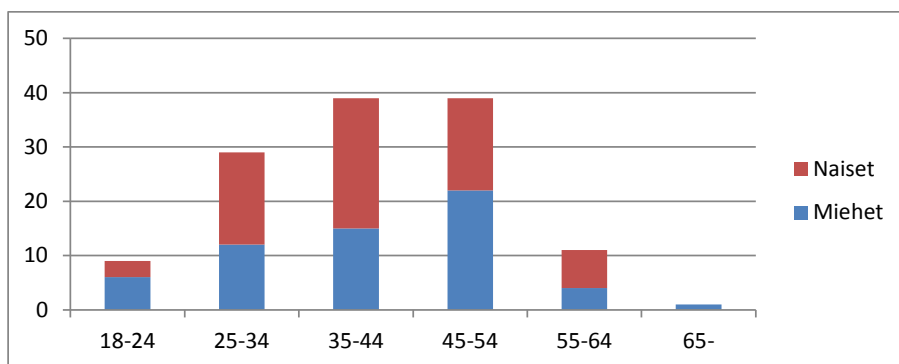
”Sekä että. Romanina sitä syrjintää kokee joka paikassa.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

Kaikkein kielteisimpänä vastaajat pitivät sitä, että työpaikalla tapahtuvan oppimisen järjestäminen on romaniopiskelijalle vaikeaa. Jos paikan onnistuu saamaan, on olemassa riski, että työpaikan henkilökunta suhtautuu romaniopiskelijaan negatiivisesti.

”En ole saanut harj. paik. Olen esim. lopettanut opisk. sen vuoksi kun en saanut harj.paikkaa.” (Mies, ikäluokka 25–34)

”Harjoittelupaikkoja oli vaikea saada, säikähtivät kun näkivät, että olemme romaneja. Oviin tuli seuraavana päivänä lukot.” (Nainen, ikäluokka 55–64)

Romanien vastauksia suoritetusta ammatillisesta koulutuksesta tarkasteltiin myös ikäryhmittäin. Vastaukset näkyvät seuraavassa kuviossa.

Kuvio 34. *Miesten ja naisten suorittama ammatillinen koulutus ikäluokittain. N=128*

Kuten kuvio osoittaa, kahden vanhimman ikäluokan romaneilla on vain vähän ammatillista koulutusta. Myös nuorimman ikäluokan naiset ja miehet ovat toistaiseksi suorittaneet vähän esimerkiksi ammattitutkintoja. Sitä vastoin 25–34-vuotiaiden naisten tutkintojen määrä lähtee jyrkästi kasvamaan ja on huipussa 35–44-vuotiailla. Miesten tutkinnot lisääntyvät 25–34-vuotiailla ja kasvavat tasaisesti 45–54-vuotiaiden ikäluokkaan asti. Selvästi vähemmän tutkintoja on sitä seuraavassa 55–64-vuotiaiden ikäluokassa. Vanhimmassa ikäluokassa vain yhdellä miesvastaajalla on ammattitutkinto.

Oppisopimuskoulutus on vastaajien mielestä monella tavalla hyvä ja hyödyllinen tapa opiskella. Muutamat vastaajista ovat kouluttautuneet oppisopimuksella ja pitävät sitä kokemustensa mukaan itselleen sopivana opiskelumuotona. Osaamisen osoittaminen tekemisen kautta on vastaajien mielestä merkityksellistä. He kokevat kykenevänsä paremmin tuomaan esille oppimaansa käytännön kautta.

”Tehdään töitä, että opitaan tekemään töitä.” (Mies, ikäluokka 25–34)

”Mulle oppisopimus oli paras mahdollinen tapa, opin samalla kun opiskelin, olis ollu vaikeeta ensin opiskella ja sitten vasta soveltaa oppimaansa käytäntöön.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Siinä pääsee kokeilemaan ja toteuttamaan itseään ja käytäntöä on enempi kuin teoriaa. Semmoiselle hyvä joka ei jaksakaan istua koko ajan koulunpenkillä.” (Mies, ikäluokka 45–54)

Ammattioppilaitoksille suunnatun kyselyn aineistossa näkyy, miten monipuolisesti aikuiset romanit opiskelivat eri koulutusaloilla lukuvuonna 2013–2014.

Myös romanit itse kertovat suorittaneensa ammatillisia opintoja, erityisesti ammattitutkintoja, monilla aloilla. Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala on ollut romanien keskuudessa suosittu jo pitkään. Vastaajista yhteensä 53 ilmoittaa suorittaneensa sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan ammattitutkinnon. Alan suosioon näyttää vaikuttaneen sukulaisten ja ystävien antama esimerkki, mikä on rohkaissut yhä useampia miehiä ja naisia kouluttautumaan alalle. Romanit kokevat ihmisläheisen ja vuorovaikutuksellisen toimenkuvan tukevan heidän vahvuuksiaan. Tutkinnon suorittajien suureen määrään vaikuttaa myös se, että koulunkäynnin ja aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjauksen ammattitutkinto (aikaisemmin koulunkäyntiavustajan ammattitutkinto), joka on romanien parissa yksi suosituimmista tutkinnoista, kuului aiemmin sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan tutkintoihin. Tutkinto on kuulunut vuodesta 2012 humanistisen ja kasvatustieteiden koulutusalaan, mutta kyselyyn vastanneista useimmat ovat suorittaneet koulunkäyntiavustajan tutkintonsa ennen vuotta 2012. Vastaajista todennäköisesti ainakin jotkut ovat osallistuneet Euroopan sosiaalirahaston ja opetusministeriön vuosina 2004–2007 rahoittaman ROM-EQUAL -projektin toteuttamaan romaneille kohdennettuun koulunkäyntiavustajien koulutukseen. Tämän koulutuksen yhteydessä oli mahdollista suorittaa kesken jäänyt peruskoulu loppuun.³⁹

Monet romaninaiset kertovat suorittaneensa ammattitutkintoja matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla. Romanimiehet kertovat puolestaan suorittaneensa tekniikan ja liikenteen alan eri tutkintoja (esimerkiksi logistiikka, auton asentaja, koneasentaja). Avovastauksissa näkyy myös kulttuurialaan kuuluvien käsi- ja taideteollisuusalojen (esimerkiksi puuseppä) ja vaatetusalan (esimerkiksi ompelija) tutkinnot. Erilaisten ammattitutkinnojen kirjo yksittäisinä tutkintoina oli vastauksissa melko laaja ja kattoi muun muassa farmanomin, LVI-alan, maatalouden ja hevoshoidon, markkinointiviestinnän, muusikon sekä rakennusalan ammattitutkinnot. Muutamat vastaajista olivat suorittaneet romanikulttuurin ohjaajan ammatti- tai erikoisammattitutkinnon.

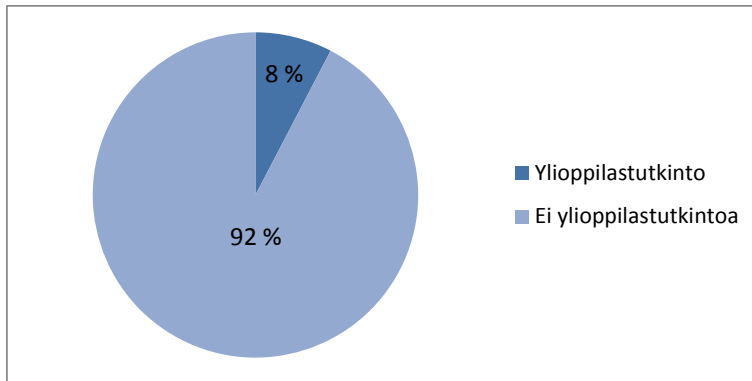
6.1.2 Romanien kokemuksia lukiokoulutuksesta ja ylioppilastutkinnosta

Lukiokoulutus on romanien keskuudessa vielä melko harvinaista. Suomessa ylioppilastutkinnon suorittaa noin puolet koko ikäluokasta⁴⁰. Kaikkien ikäluokkien vastaajista yhteensä 25 henkilöä (8 %) oli suorittanut ylioppilastutkinnon. Näiden lisäksi kaksi henkilöä ilmoitti saaneensa lukion päättötodistuksen, heillä ei kuitenkaan ollut ylioppilastutkintoa. Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsauksen mukaan lukuvuosien 2007–2010 aikana vain seitsemän romanioppi-

39 Eteenpäin elävän mieli 2007, s. 35, 37

40 Koulutuksen tilastollinen vuosikirja 2014, s. 13

lasta on hakeutunut jatko-opintoihin lukioon. Perusopetuksen rehtorien mukaan samoina vuosina ammatilliseen koulutukseen hakeutui 133 romanioppilasta.⁴¹ Ammatillinen koulutus oli siis 19 kertaa suositumpaa romanien keskuudessa kuin lukiokoulutus.

Kuvio 35. Vastaajien suorittamat ylioppilastutkinnot. *N=327*

Osan lukiosta, yleensä ensimmäisen ja toisen lukuvuoden, oli suorittanut yhteensä yhdeksän vastaajaa. Kaksi vastaajista oli edennyt ylioppilaskirjoituksiin asti, mutta jättänyt ne kesken, eikä heillä ollut myöskään lukion päättötodistusta. Avovastauksista eivät valitettavasti selvinneet lukion keskeyttämisen syyt. Näin monen ikäluokan tarkastelua ei varsinaisesti voida verrata vuosittaiseen lukion koko opiskelijamäärän keskeyttäjiin. Kuitenkin vuonna 2012 lukion keskeytti Suomessa nuorten lukion opetussuunnitelman mukaan opiskelleista vähemmän kuin neljä prosenttia⁴², mihin verrattuna tähän kyselyyn vastanneiden romanien eri vuosille ja vuosikymmenille sijoittuvat lukion keskeytykset yltyvät suureen osuuteen, noin neljäsosaan lukion aloittaneista.

”Jätin lukion kesken toisen luokan joululoman aikoihin.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

Vastaajilta kysyttiin näkemyksiä siitä, miksi romanit hakeutuvat lukioon harvemmin kuin pääväestöön kuuluvat. Kysymys kirvoitti todella monet vastaamaan. Lukioon ei haluttu, koska tiedettiin, että se ei valmista suoraan ammattiin. Ei myöskään tunnettu lukion tarjoamia mahdollisuuksia. Heikosti suoritettu perusopetus on monilla syynä pelkoon omasta osaamattomuudesta ja mahdollisuudesta selviytyä lukio-opinnoista.

⁴¹ Rajala et al 2011, s. 60

⁴² Koulutuksen tilastollinen vuosikirja 2014, s. 15

”Vaikea nähdä pitkän tähtäimen hyötyä, kun opiskeluaika on suhteellisen pitkä, eikä kuitenkaan saa mitään ammattia.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Eivät ymmärrä sen tarkoitusta ja monilla on pelko, ettei pärjää siellä.” (Mies, ikäluokka 45–54)

”Tyydytään liian vähään elämässä. Sosiaaliset tukimuodot myös passivoivat.” (Mies, ikäluokka 35–44)

”Ei saa ammattia. Lukio-opinnot ovat tosi vaikeita.” (Mies, ikäluokka 45–54)

”Koska peruskoulu on mennyt niin huonosti, joten arvosanat/pää ei riitä.” (Mies, ikäluokka 25–34)

”Luultavasti huonot kokemukset perusopetuksessa, huono itsetunto, puutteellinen tuki kotoa.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”1. Ei ole tarpeeksi itseluottamusta, uskoa siihen että selviytyy koska lukio on kuitenkin aika haastavaa. 2. Sitoutuminen siihen.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Huono peruskoulun suorittaminen. Ei ole selkeitä suunnitelmia tulevaisuuteen. Puuttuu kannustava ilmapiiri ympäriltä. Monet aloittavat perhe-elämän liian nuorina ja sitten koulunkäynti jää sivuseikaksi.” (Mies, ikäluokka 35–44)

”Lukio tuntuu turhalta eikä omat ’taidot’ riitä.” (Mies, ikäluokka 25–34)

Vastaajat katsovat romanien koulutushistorian olevan niin nuori, ettei useimmilla vanhemmilla ole riittävästi tietoa eikä pitkäjänteisiä tapoja kannustaa ja ohjata lapsiaan lukio-opintoihin.

”Kotoa puuttuu taidot ohjata ja neuvoa lapsia sillä tasolla. Tarvittaisiin enemmän kannustusta, ohjaajia ja tukevia aikuisia, jotka tietäisivät enemmän koulunkäynnistä.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Roolimallien puute, edelläkävijöiden olisi tärkeä jakaa kokemuksiaan ja innoittaa muita. Pidetään lukiota vaativampana kuin se onkaan eli ei tiedetä siitä tarpeeksi. Ei olla löydetty omaa opiskelutyyliä. Ei tiedetä että itse voi valita opiskelutahdin eli opiskeluaika voi olla myös pidempi. Ei tunneta aikuislukioden toimintaperiaatteita. Heikko lukiperinne yhteisössä vaikuttaa myös. Hyväksytään, että se on jo paljon jos peruskoulun suorittaa, tyydytään siihen vanhaan osaan, ollaan siinä mielessä nöyriä että ajatellaan ”ettei mopolla mahottomia!” Tämä on romanien omaa omien vahvuuksien ja älykkyyden aliarviointia. Koska tiedetään vastassa olevan rasismia joka kohtaa erityisesti vanhojen rajojen rikkojia niin ei haluta kokea sitä tuskaa. Siksi valitaan näennäisesti ”helpompi” tie.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

Syyksi olla menemättä lukioon, vastaajat ilmoittavat milloin laiskuuden ja välinpitämättömyyden, milloin pitkäjänteisyyden ja suunnitelmallisuuden puutteen.

”Romanit ovat luonnostaan ”käsillä tekijöitä”. Liika lukeminen tuntuu ahdistavalta. Romaneille ammatilliset opinnot tuntuvat luonnollisimmilta opiskelutavoilta.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Kestää liian kauan, ei saa ammattia heti!!!” (Mies, ikäluokka 25–34)

”Laiskuudesta, arvostuksen puutteesta.” (Nainen, ikäluokka 45–54)

”Laiskuus, välinpitämättömyys.” (Mies, ikäluokka 35–44)

”Kolmen vuoden opiskelu ilman ammattiin valmistumista tuntuu monesta pitkältä ajalta, vaikka se nuoruudessa sujahtaa nopeasti.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Huono peruskoulun suorittaminen. Ei ole selkeitä suunnitelmia tulevaisuuteen. Puuttuu kannustava ilmapiiri ympäriltä.” (Mies, ikäluokka 35–44)

Sinänsä maksutonta lukiokoulutusta pidetään myös liian kalliina. Vastauksissa pohditaan lukion oppikirjojen ja muiden opiskelutarvikkeiden ostamisen tarvetta.

”Kirjojen kalleus. Ei tunneta muita lukion käyneitä kovin paljon ja voida verrata heidän reitteihinsä.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Omalta osalta vanhemmilla ei ollut rahaa kirjoihin.” (Nainen, ikäluokka 45–54)

”Lukionkirjat ovat joillekin perheille liian kalliita.” (Nainen, ikäluokka 55–64)

Myös lukiokoulutuksen osalta vastauksissa pohditaan nuorten liian varhaista perheen perustamista. Vaikka varhaisen perhe-elämän monet haittapuolet tunnistetaan ja tiedetään, ei romaniyhteisöllä tunnu kuitenkaan olevan keinoja tuon epäkohdan korjaamiseen.

”Romanien elämänkulku on sellane ettei tuu haettua kouluun.” (Mies, ikäluokka 25–34)

”Perheen perustaminen.” (Mies, ikäluokka 25–34)

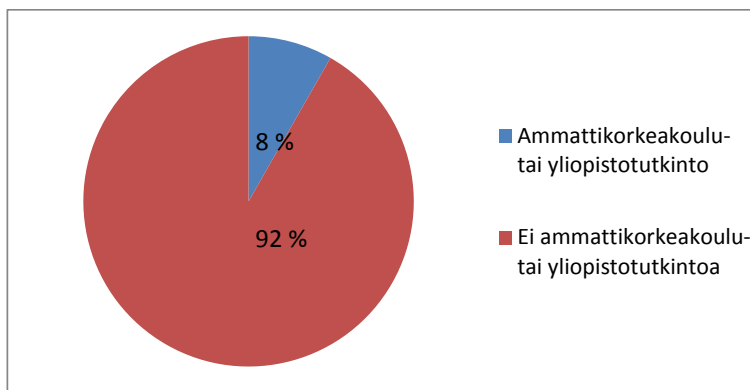
”Kun haluavat perustaa perheen, on kiire maailmalle.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Monet aloittavat perhe-elämän liian nuorina ja sitten koulunkäynti jää sivuseikaksi.” (Mies, ikäluokka 35–44)

6.1.3 Romanien kokemuksia ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinnoista

Eritasoisten korkeakoulu- ja yliopistotutkintojen määrät ovat kehittyneet Suomessa vuodesta 1970 vuoteen 2010 siten, että tutkinnon suorittaneita koko väestöstä oli 19 prosenttia vuonna 1970, 36 prosenttia vuonna 1990 ja 56 prosenttia vuonna 2010⁴³.

Romaneille tehdyssä kyselyssä ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinnon on suorittanut kahdeksan prosenttia kaikista vastaajista. Lukumäärä vastaa lukion ja ylioppilastutkinnon suorittaneiden määrää. Monet lukion ja ylioppilastutkinnon suorittaneet ovat jatkaneet opintojaan korkea-asteella ja suorittaneet myös tutkinnon. Osa ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinnon suorittaneista voi olla henkilöitä, jotka eivät ole suorittaneet ylioppilastutkintoa, vaan ovat hakeutuneet opintoihinsa toisen asteen ammatillisen tutkinnon kautta.

Kuvio 36. Vastaajien suorittamat ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinnot. N=327

Korkea-asteen tutkintojen vähyys (8 %) romaneilla on suoraa seurausta lukio-koulutukseen osallistumattomuudesta.

Kaksi kolmasosaa korkeimmin koulutetuista romaneista on naisia. Lisäksi kuusi henkilöä, kolme miestä ja kolme naista, on suorittanut osia ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinnosta, mutta vain yksi heistä kertoo saavansa tutkinnon valmiiksi.

On tärkeää, että romaneita kannustetaan jatkamaan koulutuspolkua myös ammattikorkeakouluihin ja yliopistoihin. Helsingin yliopistossa on ollut vuodesta

43 Repo 2012, http://www.stat.fi/artikkelit/2012/art_2012-03-12_009.html?s=0

2012 ollut mahdollista opiskella romanikieltä ja -kulttuuria. Suurin osa romani-vastaajista pitää merkittävänä yliopisto-opetuksen käynnistymistä, jonka muun muassa katsotaan nostavan romanikielen asemaa. Romanikielen ja -kulttuurin opiskelu avaa myös uuden väylän yliopisto-opintoihin.

6.2 Romanien kokemuksia työpaikalla tapahtuvasta oppimisesta ja työllistymisestä

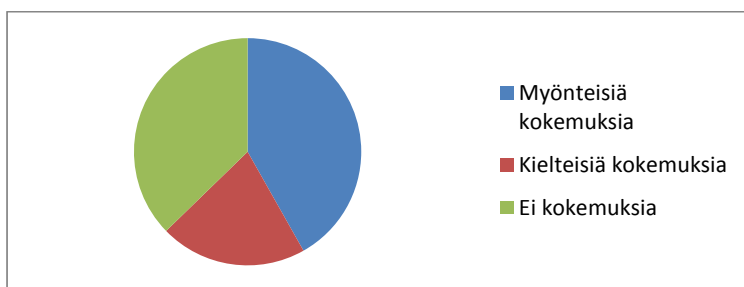
Vuonna 2008 työ- ja elinkeinoministeriö teki tutkimuksen romanien työmarkkinoille sijoittumisen edistämisestä. Tutkimuksessa selvitettiin muuan muassa työnantajien asenteita romanityöhakijoita kohtaan sekä edellytyksiä, joita nämä asettivat romanien työllistymiselle. Yli 300 pientä ja keskisuurta yritystä eri puolilla Suomea oli kyselyn kohderyhmänä. Romanien työllistämiseen suhtautuivat myönteisimmin teollisuuden ja rakennusalan työnantajat sekä yritykset, joissa oli työskennellyt romaneja.⁴⁴

Edellä mainitussa työministeriön toteuttamassa selvityksessä työnantajilta kysyttiin romanien palkkaamisen edellytyksiä. Monissa vastauksissa näkyy äärimmäisen kielteinen asenne: ”Ei millään edellytyksillä, kulttuurikysymys!”, ”Jos sulautuu valtaväestöön, eikä tuo julki romanitaustaansa”, ”Vahva näyttö, että on tehnyt rehellistä työtä, eikä valtaväestöä ole tarjolla”, ”Että on sellaiset suositukset mukana, että hän on luotettava” jne.⁴⁵ Tämänkin katsauksen aineistossa kävi ilmi sekä aikuisten romanien että ammatillisten oppilaitosten lähettämistä vastauksista, että työpaikalla tapahtuvan oppimisen järjestäminen tai esimerkiksi oppisopimuspaikan saaminen on romaneille vaikeaa.

Aikuiset romanit suorittavat usein opintojaan näyttötutkintoina. Koulutuksen kontakti työelämään tapahtuu näin ollen yleensä työpaikalla tapahtuvan oppimisen ja tutkintojen suorittamisen kautta. Työharjoittelun käsitettä on tässä katsauksessa käytetty nykyisestä terminologiasta poiketen käytännön syistä. Vastaajia pyydettiin kertomaan, millaisia kokemuksia heillä oli työharjoittelupaikan hankkimisesta. Miesten ja naisten vastaukset poikkesivat toisistaan melko paljon.

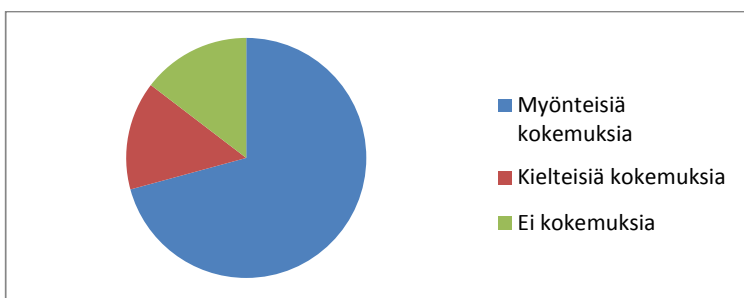
44 Syrjä & Valtakari 2008, s. 73–74

45 Syrjä & Valtakari 2008, s. 79–81

Kuvio 37. Miesten kokemukset työharjoittelupaikan saamisessa.

Kysymykseen työharjoittelupaikan saamisesta vastasi 110 miestä, joista 41 miehellä ei ollut lainkaan kokemusta työharjoittelusta. Miehistä, joilla oli työharjoittelukokemusta, 46 henkilön (67 %) kokemukset olivat myönteisiä. Kokemukset olivat kielteisiä 23 henkilöllä (33 %).

Kuvio 38. Naisten kokemukset työharjoittelupaikan saamisessa.

Samaan kysymykseen vastasi 130 naista. Yhteensä 19 naista kertoi, ettei heillä ollut kokemusta työharjoittelusta. Naisista, joilla oli kokemusta työharjoittelusta, 92 henkilön (83 %) kokemukset olivat myönteisiä ja 19 henkilön (17 %) kielteisiä. Vaikka romaninaisen asua pidetään yleisesti syrjinnän syynä, naiset kertovat miehiä useammin työharjoittelun menneen kaikin puolin hyvin.

Jotkut vastaajat kertovat räikeästä syrjinnästä työharjoittelun yhteydessä.

”Moni ei ota työharjoitteluun, kun kuulee, että on romani.” (Mies, ikäluokka 45–54)

”Työharjoittelupaikka on kovan työn takana.” (Mies, ikäluokka 25–34)

”Jotkut paikat jäivät saamatta, koska olen romani ja joidenkin käytöksestä se näkyi.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

Vastaajat kertovat myös myönteisistä kokemuksistaan ja esimerkiksi oppilaitoksen roolista paikan hankkimisessa.

”Olen ollut monissa eri alan työharjoitteluissa. Kaikki ovat olleet myönteisiä kokemuksia. Oma käytös, tunnollisuus, huolellisuus sekä sosiaalisuus on olleet eduksi.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Olen hakeutunut itse haluamiini työharjoittelupaikkoihin ja päässyt niihin.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Kysyin monesta paikasta, mutta en ikinä saanut niitä. Onneksi opettajat hankkivat työharjoittelupaikat.” (Mies, ikäluokka 25–34)

”Itse sain paikan hyvän ystäväni kautta, ratkaiseva asia oli luotettava suositteleva.” (Mies, ikäluokka 25–34)

Useat vastaajat ovat kokeneet joutuvansa panostamaan kaksin verroin työhönsä, jotta tulisivat hyväksytyiksi.

”Työharjoittelupaikkojen saanti ollut erittäin vaikeaa ja kun olen sen saanut, niin töitä on täytynyt tehdä tuplat.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Romanina joudun todistamaan olevani nk. hyvä tyyppi.” (Mies, ikäluokka 25–34)

Merkittävä este oppisopimuskoulutuksen toteutumiselle on romanien osalta oppisopimuspaikan saaminen. Opiskelemaan aikovan on itse etsittävä työpaikka ja romanit joutuvat edelleen kohtaamaan työnantajien ennakkoluuloja. Vastaa- jista joka kymmenes kertoo suorittaneensa tutkinnon oppisopimuskoulutuksella. Jopa kaksi kolmesta vastaajasta haluaisi kuitenkin suorittaa tutkinnon juuri oppisopimuskoulutuksessa.

”Ennakko asenne työnantajilla vielä voimakkaampaa romaniväestöä kohtaan, niin on hankala saada oppisopimuspaikkaa.” (Nainen, ikäluokka 55–64)

Varsinaisen työpaikan saaminen valmistumisen jälkeen on kuitenkin romanien mukaan todellinen koetinkivi. Romaneilla on vahva näkemys siitä, että usein ongelmat ovat nimenomaan ennakkoluuloihin liittyviä: työnantajilla ei ole roh- keutta palkata romania, vaikka koulutus olisikin kunnossa.

”Muutamissa työhaastatteluissa ilmennyt heti, että taustani vaikuttaa.” (Nai- nen, ikäluokka 35–44)

”Työnantajien ennakkoluulot romaneita kohtaan.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Rohkeus palkata romania töihin vaikka arvosanat olisivat hyviä. Ulkokuoreen tuijottaminen.” (Mies, ikäluokka 25–34)

”Vaikea on saada töitä, vaikka olisi paljon kokemusta, hyvät työtodistukset. Paperien perusteella olisin se joka saisi paikan. Romanina menen paikalle ja se on jo mennyt.” (Mies, ikäluokka 45–54)

Yleisesti vaikean työllisyystilanteen koetaan kaventavan entisestään romanien työllistymismahdollisuuksia. Huonon suhdanteen aikana vakituiseen työsuhteeseen pääsy tuntuu vastaajien mielestä lähes mahdottomalta. Vastauksissa tulee esille, että romaneita saatetaan ottaa määräaikaisiin työsuhteisiin tai harjoitteluun mutta ei vakituisiin paikkoihin työehtosopimusten mukaisilla palkoilla.

”Mä oon huomannut, että mieluusti palkattais palkkatuella tai harjoitteluun, mutta ei normaalipalkalla, se on mun ongelma täällä xxxxx.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Se että on mustalainen sekä yleisesti huono tilanne työmarkkinoilla.” (Mies, ikäluokka 25–34)

”Olennaista on pitkän päälle vakituiseen työsuhteeseen pääseminen. Tiedän, että useimmat vähääkään paremmin koulutetut (AMK tai YO- koulutus) ovat pätkätyöläisinä. Eli sijaiseksi kelpaa, mutta vakituiseen pestiin ei.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

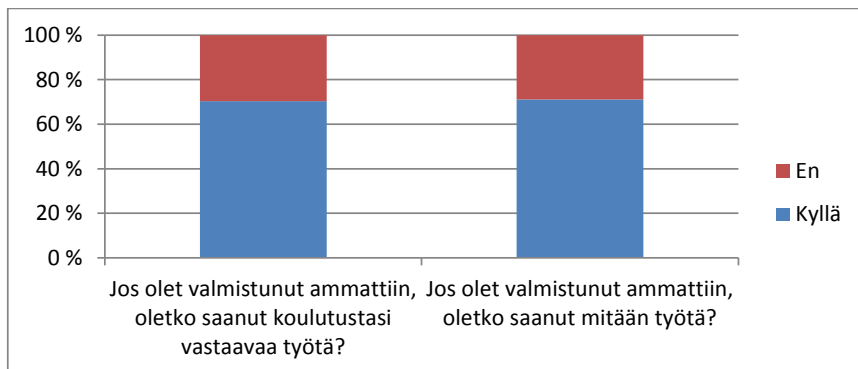
Romanit ovat monista syrjinnän kokemuksista huolimatta tietoisia, että työnsaannin esteenä voi olla myös koulutuksen tai työkokemuksen puute. Vastauksissa on myös yksittäisiä positiivisia kokemuksia työhön pääsystä.

”Olen päässyt töihin joihin minulla ei ollut ammatillista pätevyyttä. Olen päässyt parempiin töihin kuin koulutuksillani.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

Kyselyssä pyrittiin selvittämään aikuisten romanien työllistymistä silloin, kun he hakivat ammattiin valmistumisensa jälkeen koulutustaan vastaavaa työtä tai vaihtoehtoisesti mitä hyvänsä työtä. On huomioitava, että työllistymiskysymykset eivät mittaa romanien työllisyystilannetta kyselyn ajankohtana. On täysin mahdollista, että vastaajat ovat kokeneet pitkiäkin työttömyyskausia, vaikka ovat vastanneet työllistymiseen myönteisesti. Miesten ja naisten vastauksissa ei ole suurta eroa, mutta alueellisesti vastauksia kannattaa tarkastella erikseen.

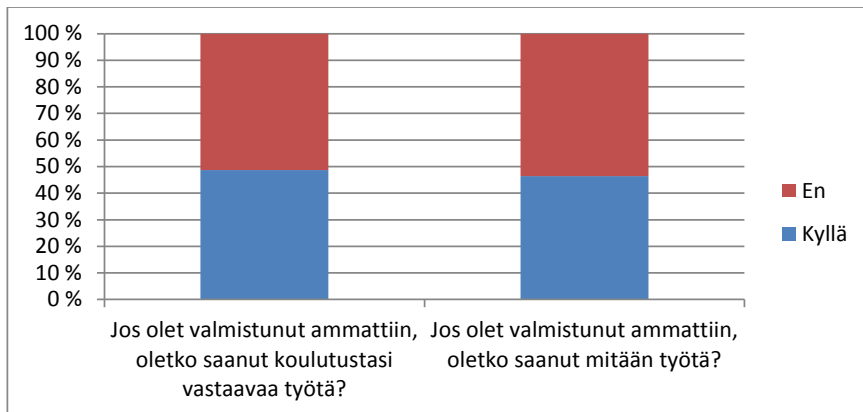
Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA on määritellyt vuoden 2013 työttömyysasteet eri maakunnissa. Jos maakuntien työttömyysasteille lasketaan keskiarvot tässä katsauksessa määriteltyjen alueiden mukaan, romanien työttömyys oli huomattavasti

tavasti korkeammalla tasolla kuin työttömyys yleensä. EVA:n arvioiden mukaan työttömyys oli Etelä-Suomessa ja Länsi-, Lounais- ja Sisä-Suomessa vuonna 2013 hieman alle kahdeksan prosenttia. Itä- ja Pohjois-Suomessa työttömyysaste oli hieman yli kymmenen prosenttia.⁴⁶

Kuvio 39. Romanian ammattiin valmistumisen jälkeinen työtilanne Etelä-Suomessa.

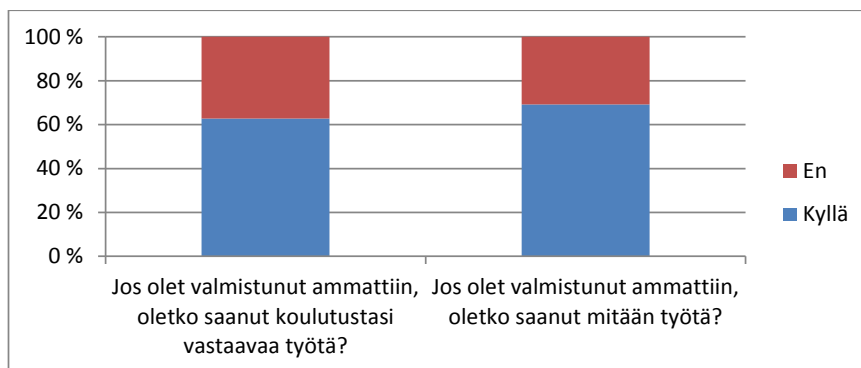
Etelä-Suomessa asuvilla romaneilla työllistyminen on ollut helppoa. Yli 70 prosenttia oli saanut joko koulutusta vastaavaa tai jotakin työtä.

Kuvio 40. Romanian ammattiin valmistumisen jälkeinen työtilanne Itä-Suomessa.

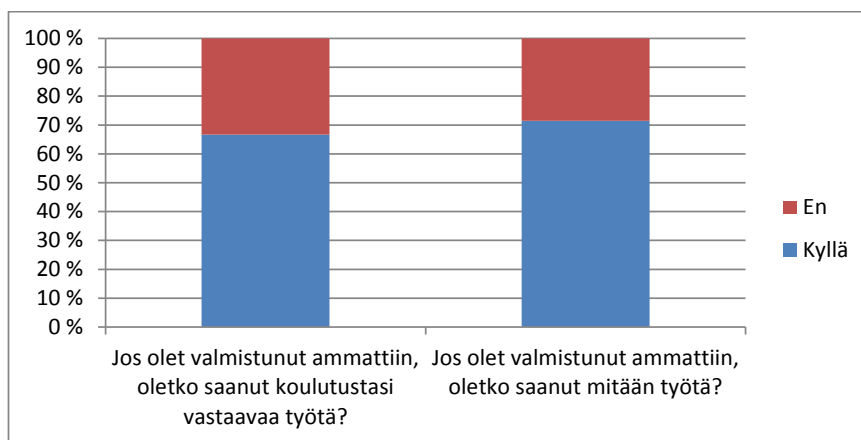
Itä-Suomessa sen sijaan alle 50 prosenttia kertoi saaneensa koulutustaan vastaavaa työtä tai yleensä mitään työtä.

⁴⁶ <http://www.eva.fi/tyotjatekijat/tyottomyysaste-alueittain-2013/>

Kuvio 41. Romanien ammattiin valmistumisen jälkeinen työtilanne Länsi-, Lounais- ja Sisä-Suomessa.

Länsi-, Lounais- ja Sisä-Suomessa hieman yli 60 prosenttia vastaajista oli saanut koulutusta vastaavaa työtä ja lähes 70 prosenttia jotakin työtä.

Kuvio 42. Romanien ammattiin valmistumisen jälkeinen työtilanne Pohjois-Suomessa.

Vastausten perusteella Pohjois-Suomessa romaneista noin kaksi kolmasosaa oli saanut koulutusta vastaavaa työtä ja yli 70 prosenttia jotakin työtä.

Koulutusta vastaavan työn tai minkä tahansa työn saanti näyttää prosenttiosuutena olevan alueittain melko lähellä toisiaan. Voidaan olettaa, että koulutus helpottaa yleisesti työnsaantia. Vaikka koulutusta vastaavaa työtä ei olisi saatavilla, on mahdollista, että työnhakija saa muuta työtä koulutuksensa ansiosta. Vaikka koulutus ei takaa työpaikkaa, se kuitenkin yleensä kannattaa⁴⁷.

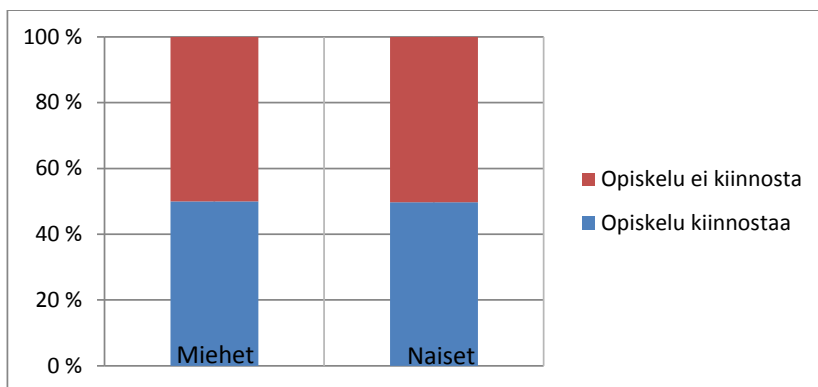
47 Aho ja Mäkiäho 2015, s. 61

7 Romanien näkemyksiä koulutuksesta yleensä

7.1 Suunnitelmia ja haaveita kouluttautumisesta

Kyselyssä selvisi, että yhteensä 109 vastaajalla on oppivelvollisuus suorittamatta. Näistä vastaajista lähes joka kolmas (34 vastaajaa), ilmaisi kiinnostuksensa suorittaa perusopetuksen oppimäärän aikuisopintoina.

Vastaajat kuvailivat myös yleisesti suhtautumistaan aikuisiässä suoritettaviin opintoihin.

Kuvio 43. Miesten ja naisten kiinnostus opiskeluun aikuisiässä. N=327

Puolet kaikista vastaajista, sekä miehistä että naisista, oli kiinnostuneita opiskelemaan aikuisiässä. Romanit pohtivat monissa vastauksissaan kiinnostustaan oppisopimuskoulutukseen. Se koetaan taloudellisesti turvalliseksi vaihtoehtoksi, varsinkin perheelliselle opiskelijalle.

”Todella hyvä vaihtoehto ja sopii hyvin esim. perheelliselle kun saa palkkaa samanaikaisesti.” (Mies, ikäluokka 25–34)

”Tarvitaan rinnalle henkilö, joka olisi tietoinen oppisopimuksesta (periaatteista) ja paikoista, sekä vaikeuksista joita romani kohtaa arjessaan.” (Nainen, ikäluokka 45–54)

”Oppisopimuspaikkoja on todella vaikea saada.” (Mies, ikäluokka 45–54)

”Oppisopimus tuntuu erittäin hyvältä vaihtoehdolta saada tutkinto ja samalla tehdä työtä opiskelun ohella. Soveltuu varmasti hyvin monelle. Käytäntöä oppisopimuspaikkojen löytämiseen pitäisi helpottaa.” (Mies, ikäluokka 25–34)

Suurimmat aikuisopintoihin liittyvät huolenaiheet ovat vastaajien mukaan taloudellinen toimeentulo sekä kodin- ja lastenhoidon järjestäminen opiskelun aikana. Varsinkin romaninaiset, joiden vastuulla arjen sujuminen suurimmaksi osaksi on, käsittelevät paljon kodin- ja lastenhoidon sekä opiskelun yhdistämisen vaikeutta. Joillakin vastaajilla oli haaveita, joiden toteutuminen vaatisi lähtöä kauemmas kotipaikkakunnalta, mikä puolestaan vaikeuttaisi arjen ajankäyttöä.

”Opiskelu kiinnostaa, sillä en tiedä vielä ”mikä minusta isona tulee”. Nyt ei kuitenkaan taida olla oikea hetki.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Rahallisesti pitäisi tulla toimeen.” (Mies, ikäluokka 25–34)

”Taloudellinen turva eli jonkinlainen apu, että talous sallisi sen.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Lastenhoito, perhe, koti.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Joutuisin lähtemään kauemmas opiskelemaan, mikä entisestään lisää vaikeutta lähteä naisena kotoa. Se lisäisi kaksi tuntia koulupäivääni pituutta.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

Monet vastanneista ovat työelämässä ja pohtivat ajankäytön ongelmia, mikäli ryhtyisivät opiskelemaan.

”Löytää tarpeeksi motivaatiota ja aikaa tehdä kaikki taas työn ohessa.” (Nainen, ikäluokka 35–44).

”Vaatisi jatkuvia järjestelyitä, puolison tukea, taloudellisia resursseja, työn-
teon ja opiskelun lomittamista.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

Vaikka motivaatiota olisi ollut, opiskelupaikan saaminen ei vastaajista aina tuntunut yksinkertaiselta.

”... pitäis vaan saada opiskelupaikka, mutta hakijoita on liikaa suhteutettuna opiskelupaikkoihin.” (Mies, ikäluokka 35–44).

”Haen koko ajan opiskelemaan.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

Rahan riittäminen huoletti monia vastaajia. Joillakin oli kokemusta valtion takaamasta opintolainasta aiemmista opinnoistaan. Opintolainan takaisinmaksu koetaan kuitenkin liian suurena taloudellisena riskinä, sillä jotkut vastaajista pelkäävät, että työllistyminen opintojen jälkeen olisi romaneille erittäin vaikeaa. Opintolainan ottamiseen suhtaudutaan kielteisesti, eivätkä muut taloudelliset tukimuodot ole kovin hyvin tiedossa.

”Miten maksaisin takaisin opintolainan kun yhteiskunta ei useimmiten palkkaa minua työhön, kun olen romani.” (Mies, ikäluokka 25–34)

”En tunne tukimuotoja, mutten haluaisi opintolainoja. Opintolainan takaisinmaksuun kului 5 vuotta.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

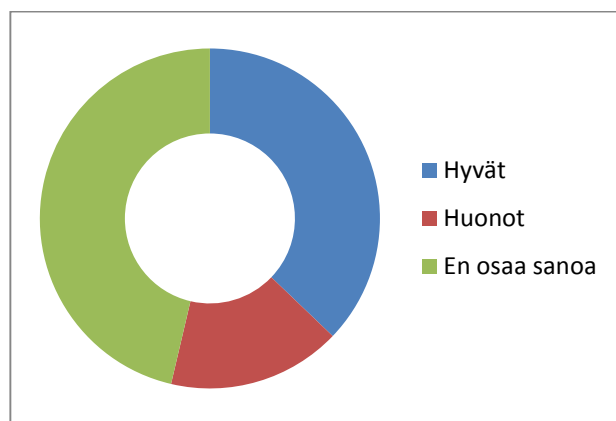
”Opintolainaa en ota, korkeakorkoista ja vaikea maksaa takaisin. Taloudellista tukea kaipaisin, jos lähdän jatko-opiskelijaksi.” (Nainen, ikäluokka 45–54).

Vastaajat kirjoittavat hyvin vähän esimerkiksi opinnoissa pärjäämisen pelosta, mahdollisista oppimisvaikeuksistaan tai yleisesti oppimisen tuen tarpeesta.

”Henkistä tukea, miten sovittaa koti ja opiskelu. Tarvitsisin myös päivitystä opiskeluun liittyen esim. lukutekniikka.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Luultavasti tukiopetusta.” (Mies, ikäluokka 24–34)

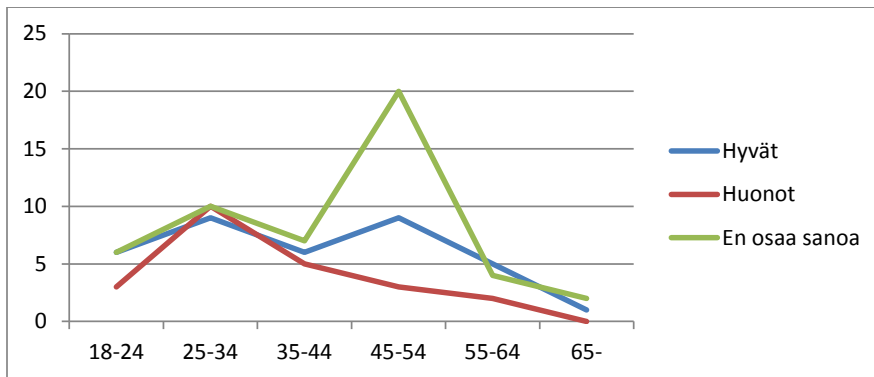
Vastaajia pyydettiin kuvaamaan omia mahdollisuuksia päästä toivomalleen alalle tai ammattiin.

Kuvio 44. Romanien kokemus omista mahdollisuuksistaan päästä toivomalleen alalle tai ammattiin.
N= 218

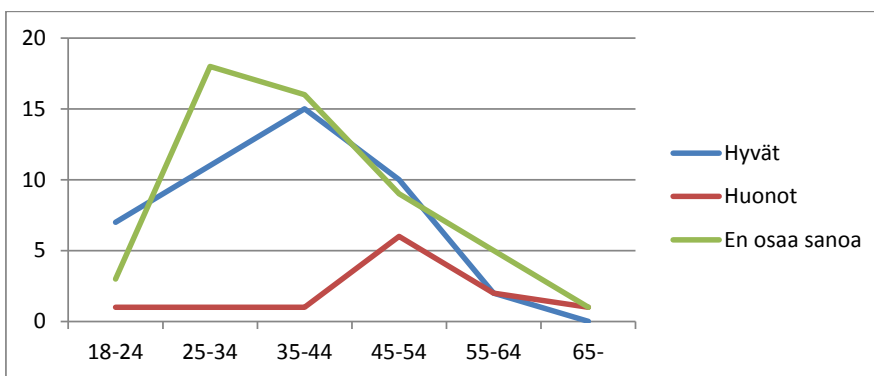
Kysymykseen vastasi yhteensä 218 henkilöä, joista 37 prosenttia pitää mahdollisuuksiaan päästä toivomalleen alalle tai ammattiin hyvinä. Huonoina mahdollisuuksiaan päästä toivealalleen pitää 17 prosenttia vastaajista. Lähes puolet vastaajista (46 %) ei osaa määritellä, ovatko mahdollisuudet hyvät vai huonot. Kyselyssä ei selvinnyt, miksi vastaajat eivät osanneet määritellä realistisesti mahdollisuuksiaan päästä päämääräänsä. On tietysti mahdollista, että

nämä vastaajat eivät olleet kovin kiinnostuneita asiasta. Kyseessä voi myös olla tietämättömyys vastaajaa kiinnostavan koulutuksen sisällöstä tai siitä, että vastaaja ei tunnistanut esimerkiksi omaa hakukelpoisuuttaan tai omia kykyjään kyseiselle alalle.

Kuvio 45. Miesten kokemus ikäluokittain mahdollisuuksistaan päästä toivomalleen alalle tai ammattiin.

Kun vastauksia tarkastellaan sukupuolen ja ikäluokan mukaan, selviää, että miesten suurin tiedon tarve on 45–54-vuotiailla.

Kuvio 46. Naisten kokemus ikäluokittain mahdollisuuksistaan päästä toivomalleen alalle tai ammattiin.

Naiset tarvitsevat tietoa eniten jo nuorempana, 25–34- ja 35–44-vuotiaana.

Romanien aikuisiän koulutushaaveet jakautuvat hyvin monelle alalle. Vastaukset osoittavat, että romaneilla ei ole olemassa vain tiettyjä toiveammattaita. Osa vastaajista kertoo jo olevansa toiveammattissaan, toiset taas opiskelevansa siihen.

Romanit tunnistavat ammatillisen koulutuksen monet vaihtoehdot ja mielenkiinto suuntautuu useille eri aloille.

Monet miehet kertovat, että heitä kiinnostavat erilaiset tehtävät auto- ja kuljetusalalla, esimerkiksi automekaanikon työ tai autojen myyntityö. Romanimiesten ammattitoiveita ovat myös hevostenhoitoon ja ravivalmennukseen liittyvät työtehtävät.

Romaninaisten toiveammatit löytyvät suurilta naisvaltaisilta aloilta kuten sosi-aali-, terveys- ja liikunta-alalta, matkailu-, ravitsemis- ja talousalalta sekä kau-neudenhoitoalalta. Erilaiset vaatetusalan ammatit ovat myös naisten suosikkeja.

Sekä miesten että naisten toiveena ovat esimerkiksi kasvatukseen liittyvät tehtävät.

”Nuorten kanssa työskentely on aina ollut haaveeni.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

Taiteen eri aloihin liittyvät ammatit puuttuvat toiveista lähes kokonaan. Jopa musiikki, joka on romanien elämässä merkittävässä asemassa, saa ammattihaaveena vain kolme mainintaa.

Toiveita akateemisista ammasteista ei juuri ole, mikä selittyy sillä, että vain harval-la vastaajalla on ylioppilastutkinto. Vain muutamat vastaajat ilmaisevat kiinnos-tuksensa päästä opiskelemaan ammattikorkeakouluun. Yliopistojen tuottamista tutkinnoista mainitaan ammattihaaveena pappi, opettaja ja lakimies.

Päättötodistuksen puuttumisen seuraukset vastaajat ovat kokeneet kaksijakoises-ti. Pienen vastaajaryhmän mielestä päättötodistuksen puuttuminen ei ole vaikut-tanut elämään mitenkään. He olivat päättötodistuksen puuttumisesta huolimatta päässeet työelämään joko yksityisyrityksen kautta tai muutoin.

”Olen toiminut yksityisyrittäjänä vuosikymmenet huonosta koulutuksesta huolimatta.” (Mies, ikäluokka 55–64)

Kuitenkin suurin osa on kokenut päättötodistuksen puuttumisen vaikeuttaneen työelämään tai jatko-opintoihin pääsyä. Se on vaikuttanut elämään kielteisesti ja kuvastunut yhteiskunnallisena osattomuutena ja ulkopuolisuutena. Jotkut vastaajista ovat vasta omien lapsiensa koulunkäyntiä seurattaen tulleet tietoi-siksi oppivelvollisuutensa laiminlyönnin merkityksestä. Omien lasten koulun-käynnin ja oppimisen myötä monilla on herännyt mielenkiinto myös omaan koulutukseen.

”Itsellä on paha mieli siitä ja nyt kiinnostaa saada ammatti ja suorittaa peruskoulu. Sen ymmärtää kun on itsellä lapsia.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”En päässyt ammattikouluun, päättötodistuksen hankkiminen tuntui liian vaikealta.” (Mies, ikäluokka 35–44).

”Mitä vanhemmaksi tulee, sitä tärkeämmäksi kokee päättötodistuksen.” (Mies, ikäluokka 35–44)

”Se vaikuttaa moneenkin asiaan koko elämän ajan. Tuntuu, etten pääse elämässä eteenpäin ennen kuin suoritan koulun loppuun.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

Ne romanit, joilta päättötodistus on jäänyt puuttumaan, kertovat elämästään monenlaisia tarinoita. Avovastauksen kirjoittaneista 67 eri-ikäisestä vastaajasta, joista miehiä ja naisia on lähes yhtä monta, yksi kolmannes kertoo saaneensa töitä joko yksityisyrittäjänä tai vieraan palveluksessa, vakinaisesti tai pätkätoissa. Työllistyneistä miehistä noin joka neljäs on toiminut romaneille perinteisissä autokaupan tai hevosalan ammateissa. Monet kokevat, että päättötodistuksen puuttuminen on vaikeuttanut elämää monin tavoin.

”Ollut monenlaisissa työpaikossa.” (Mies, ikäluokka 45–54)

”Nekatiivisesti. Monet työpaikkahaut vaatii päättötodistuksen.” (Mies, ikäluokka 45–54)

”Ei voi opiskella, eikä saa töitä.” (Nainen, ikäluokka 55–64)

”Olen ollut työelämässä. Nyt vanhempana harmittaa jatkokoulutus ei ole mahdollista.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Tuntuu etten pääse elämässä eteenpäin ennen kuin suoritan koulun loppuun.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Se ahdistaa minua ja tahtoisin saada sen ja päästä työelämään. Se vaikuttaa moneenkin asiaan koko elämän ajan.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Olen jatkanut leivän pyytämistä.” (Nainen, ikäluokka 55–64)

Useat naiset kertovat olleensa kotona ja hoitaneensa lapsia. Vaikuttaa siltä, että nekin naiset, jotka vastaavat, että eivät ole koulun keskeyttämisen jälkeen tehneet mitään, ovat kuitenkin todennäköisesti hoitaneet lapsiaan ja huolehtineet perheestään. Kotona tehtävää työtä ei siis ole katsottu mainitsemisen arvoiseksi ehkä siksi, että se on niin itsestään selvää.

”Kotona lapsien kanssa.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Ei ole vaikuttanut, kun kotiäitinä hoitanut lapsia kotona.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

Moni koulunsa keskeyttänyt romani on suorittanut peruskoulun aikuisena ja jatkanut ammatillisiin opintoihin. Jotkut ovat osallistuneet esimerkiksi työvoimakoulutukseen. Erityisesti naiset vaikuttavat olleen aktiivisia osallistumaan koulutuksiin ja kursseille.

”Aloitin työelämän valmennuskurssin ja suoritin peruskoulun loppuun 2006, jonka jälkeen menin aikuiskoulutukseen. Suoritin taloushallinnon ammatitutkinnon 2008 ja nyt suoritan koulunkäynnin ohjaajan ap ja ip ohjaajan koulutusta. Valmistun syksyllä 2014.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Opiskellut putkimieheksi aikuiskoulutuksen kautta.” (Mies, ikäluokka 25–34).

”Menin ompelukouluun ja sain romanivaatteiden erikois ompelija ammatin.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Nykyään olen ollut työharjoittelutyössä kaupungilla.” (Nainen, ikäluokka 45–54)

7.2 Suhtautuminen jatko-opintoihin

Romanien suhtautuminen koulutukseen on muuttunut sitä mukaan, kun romanit ovat käytännön tasolla saaneet koulutuskokemuksia. Koulutuksen merkitys mielekkään ammatin tai työn perusehtona ymmärretään, mutta myös koulutuksen yleissivistävää ja itseä kehittävää vaikutusta kuvattiin vastauksissa:

”Aiemmin olin sitä mieltä, että opiskelu ei ole välttämätöntä. Nyt aikuisena olen tullut toisiin ajatuksiin. Hyvän työn saaminen edellyttää nykyään korkeakoulututkintoa lähes aina. Lisäksi opiskelu on muutenkin hyödyllistä, verkostoituu ja ei jämähä paikoilleen.” (Mies, ikäluokka 25–34)

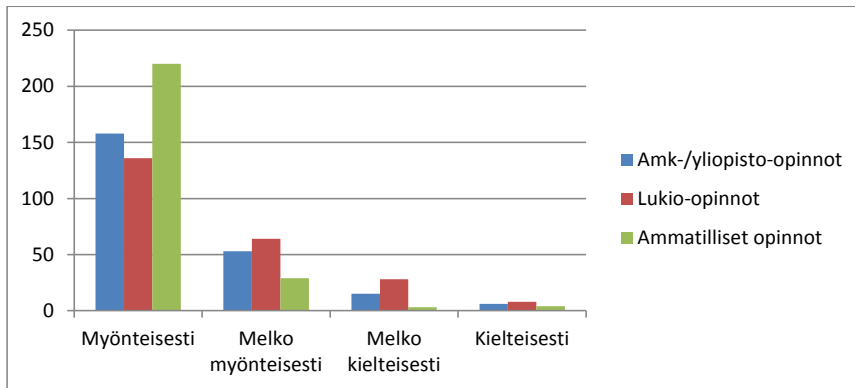
”Ilman koulutusta joutuisin näkemään paljon vaivaa mieluisen työn saamiseksi, myös palkka jäisi alhaisemmaksi. Mahdollisuudet edetä uralla pienevät ilman koulutusta.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Koulutus antaa yleissivistystä ja uusia näkökulmia omaan elämään sekä sosiaalisesti että henkisesti.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

Ymmärrys siitä, että perinteisillä romanien harjoittamilla elinkeinoilla ei enää selviä, on avannut romaneille tien löytää paikkansa yhteiskunnassa opiskelun

kautta. Ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinnon suorittaneet romanit kulkevat koulutuksen osalta omassa väestöryhmässään esimerkkeinä ja suunnan-
näyttäjinä.

Romanit luonnehtivat kyselyssä yleistä suhtautumistaan ammatillisiin opintoihin, lukio-opintoihin sekä ammattikorkeakoulu- ja yliopisto-opintoihin. Miesten ja naisten suhtautumisessa on hyvin vähän eroa.

Kuvio 48. Romanien suhtautuminen ammatillisiin opintoihin, lukio-opintoihin ja ammattikorkeakoulu-/yliopisto-opintoihin. N= 256

Ammatilliset opinnot koetaan selkeästi myönteisimpänä opintopolkuna, ja niihin harva suhtautuu kielteisesti. Lukio-opintoihin suhtaudutaan ammatillisia opintoja harvemmin myönteisesti. Yhteensä 36 vastaajaa suhtautuu niihin jopa melko kielteisesti tai kielteisesti. Ammattikorkeakoulu- ja yliopisto-opinnot koetaan lukio-opintoja vähemmän kielteinä, mikä johtuu todennäköisesti siitä, että reitti ammatillisesta koulutuksesta ammattikorkeakouluun on romanien parissa tutumpi.

Vastaajat innostuivat pohtimaan kysymystä, mikä parhaiten yleisesti edistäisi aikuisten romanien kouluttautumista. Yhteensä 175 vastaajalla on asiasta mielipide. Monissa vastauksissa kaivataan lisää tietoa koulutuksesta. Tieto ei tahdo tavoittaa romaneja tai sitä ei osata etsiä. Opiskelun mahdollistava taloudellinen ja sosiaalinen tuki nousee myös keskiöön. Muiden romanien esimerkki ja vertaistuki mainitaan useissa vastauksissa tärkeinä.

”Motivointi, räätälöinti yksilön tarpeisiin, taloudellisesti turvattu opiskelu, rohkaisu, kannustus ja mallien näkyväksi tekeminen, tuki löytää oma paikkansa, alansa.” (Nainen, ikäluokka 45–54)

”Ystävien ja sukulaisten esimerkin seuraaminen innostaa. Aikuiset romanit (erityisesti) ovat oikeasti tänä päivänä kiinnostuneita ammattitutkinnoista ja kokevat tervettä ylpeyttä sen suoritettuaan.” (Mies, ikäluokka 45–54)

”Työvoimapolitiittiset koulutukset, toisten romanien tuki koulutuksessa esim. aikuisten kuraattori, joka voisi tarvittaessa auttaa opiskelussa ja ymmärtäisi millainen puristus on esim. romaninaisen kotoa lähteminen opiskeluun, työelämään.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Kannustaminen, taloudellinen tilanne.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Tiedottaminen elatuksesta opintojen aikana.” (Mies, ikäluokka 45–54)

Romanien omat asenteet ovat muuttuneet ja muuttumassa. Enää ei ajatella, että koulutus kuuluu vain pääväestölle. Vastaajat asettavat myös itselleen vaatimuksia.

Kouluttautuminen ei ole enää ”kaajeemoista”, vaan hieno asia. Romanit myöskin innostuvat aidosti löytäessään/ymmärtäessään oman opiskelullisen älypotentialin.” (Mies, ikäluokka 45–54)

”... romaneitten omaakin asennemuutosta tarvii.” (Mies, ikäluokka 25–34)

”Oma asenne ja motivointi, oma-aloitteellisuus.” (Nainen, ikäluokka 45–54)

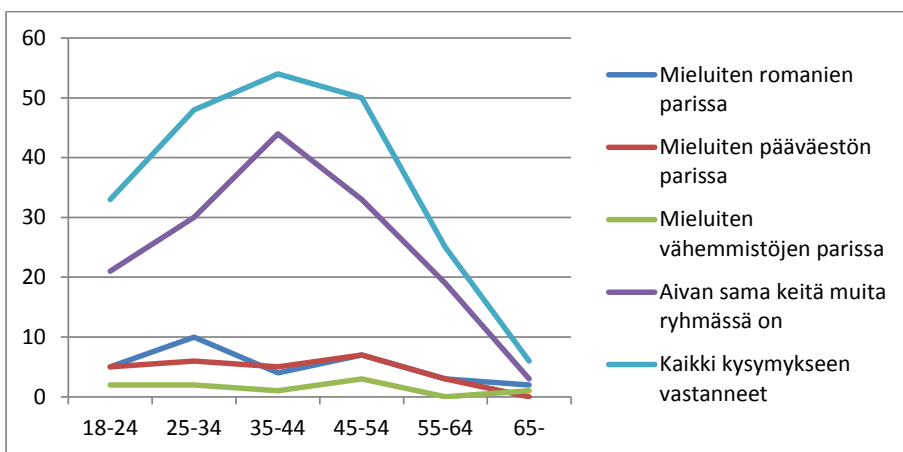
”Aikuisten naisten koulutuksen pahin kilpailija on kodinhoito, paineet pitää koti niin siistinä, että siitä tulee kokopäivä työ.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

Tiedotusta koulutuksen tärkeydestä toivotaan koteihin, jotta vanhemmat osaisivat ohjata ja kannustaa lapsiaan opintojen pariin.

”Panostakaa nuoriin vanhempiin ja sitä kautta lapsiin.” (Mies, ikäluokka 45–54)

”Vanhemmat pitää huolen että lapset käy koulun loppuun ja kouluttaa itsensä, hommaa ammatin.” (Mies, ikäluokka 25–34)

Vain harvat vastaajat toivovat erillisiä koulutusryhmiä romaneille.

Kuvio 49. Vastaajien mieluisin valinta opiskelutovereista.

Suurin osa pitää tärkeänä, että romanit osallistuvat opiskellessaan samoihin ryhmiin muiden kanssa. Vastaajat siis useimmiten valitsevat kyselyssä vaihtoehdon ”minulle on aivan sama, keitä muita ryhmässä on”.

”Itse en kannusta sitä että romaneille järjestetään omia kouluja tai luokkia joissa olisi vain romaneita koska se menee kuuseen koko koulutus.. (siitä on kokemusta Ruotsista) Heidät pitää vain järjestää tavallisiin kouluihin missä käy kaiken laista henkilöä’ koska pitäähän heidän tehdä työtä sitten koulutuksenkin jälkeen. Siis he oppivat olemaan erinlaisten ihmisten kanssa kanssakäymisessä.” (Mies, ikäluokka 45–54)

Kuitenkin joskus toivotaan, että opiskeluryhmässä olisi vertaistuen takia useampi romani.

”Tuki ja vertaistuki, että aikuiset romanit ohjataan samaan koulutukseen, jotta saavat toisistaan tukea, mutta myös pääväestöä, jotta ei tule klikkejä.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Joukkokoulutus elikkä noin 10 romania samas koulutukses, pysyy mielenkiinto.” (Mies, ikäluokka 25–34)

Moni romani kokee, että koulutetut romanit lähipiirissä toimivat hyvinä roolimalleina.

”He ovat esimerkkejä siitä, että jos he ovat päässeet eteenpäin, niin silloin minäkin voin mennä sinne.” (Mies, ikäluokka 25–34)

Opetushenkilöstölle toivotaan enemmän tietoa romanikulttuurista. Henkilöstöltä kaivataan hyväksyntää ja kannustusta sekä ymmärrystä aikuisena opiskelevan romanin elämäntilanteeseen.

”Hyväksyntä.” (Mies, ikäluokka 25–34)

”Kouluttajatahojen suhtautuminen.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Valtaväestö poistaa ne ennakko luulot itseltään ja kattois ihmistä yksilönä.”
(Mies, ikäluokka 18–24)

Suomalaiseen koulutusjärjestelmään luotetaan romanien parissa. Eräs vanhemman ikäluokan nainen näkee järjestelmän kehittyneen, mutta nykyajan nuorten ei.

”Silloin, kun itse omatoimisesti olen kouluttautunut ja saanut ammatin, en saanu tukea mistään, niin taloudellista kuin muutakaan, nyt olisi nuorilla kaikki mahdollisuudet ja he on laiskoja opiskelemaan, onneksi omalla kohdallani kaikki lapseni on kouluttautuneet ja jo vanhemmat lapsenlapsenikin, ei tänä päivänä pärjää jos ei kouluttaudu ja niimpä kannustusta pitäisi lisätä koko Suomeen, ei pelkästään kaupunki paikkoihin.” (Nainen, ikäluokka 55–64)

7.3 Näkemyksiä koulutuksen ja työllistymisen kehitysuunnista

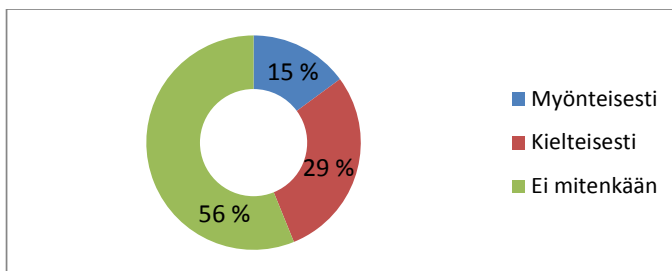
Romanitaustan vaikutusta opiskeluun kuvataan vastauksissa kaksijakoisesti. Vastaajat kirjoittavat kokemistaan ennakkoluuloista sekä kovalla yrittämisellä ja työllä saavutetusta luottamuksesta.

”Kestää voittaa valtaväestön luottamus.” (Nainen, ikäluokka 18–24)

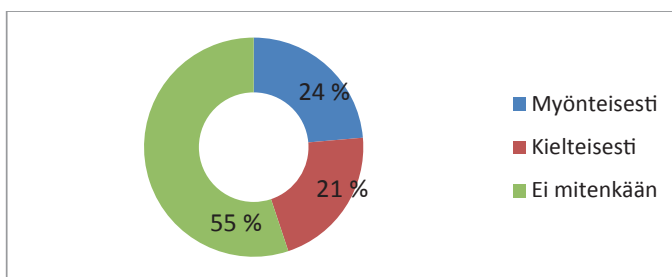
”Romanina täytyy moninkertaisesti näyttää osaaminen, jotta hyväksytään joukkoon ja aina sekään ei riitä.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Kykyihini ei uskota, vain todistamisen kautta.” (Mies, ikäluokka 25–34)

Kyselyssä haluttiin tietoa siitä, onko romanien mielestä romanitaustalla merkitystä opiskelussa.

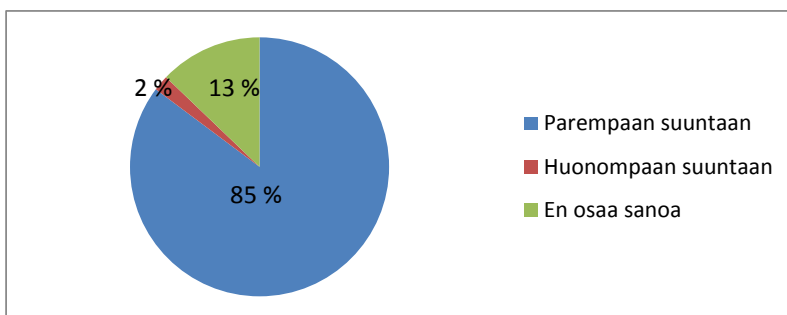
Kuvio 50a. Miesten käsitys siitä, miten romanitausta vaikuttaa opintoihin.

Kuvio 50b. Naisten käsitys siitä, miten romanitausta vaikuttaa opintoihin.

Yli puolet vastaajista, miehistä 56 prosenttia ja naisista 55 prosenttia, kokee, että romanitaustalla ei ole merkitystä koulutuksessa. Suurempi osa naisia (24 %) kuin miehiä (15 %) uskoo, että romanitausta on myönteistä opintojen yhteydessä. Vastaavasti miehet (29 %) kokivat sen kielteisempänä kuin naiset (21 %).

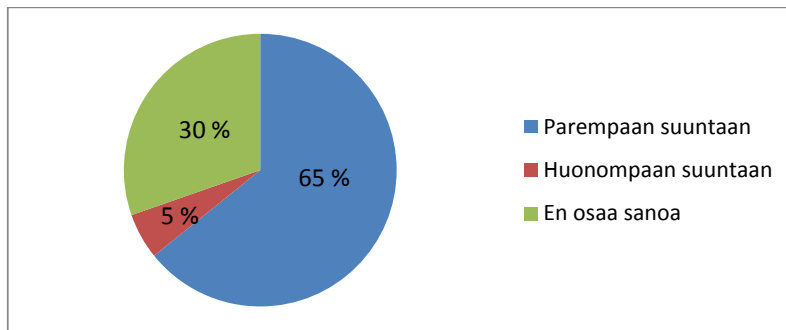
Kyselyssä selvitettiin romanien näkemystä, onko romanien kouluttautuminen mennyt yleisesti parempaan tai huonompaan suuntaan. Eri alueiden, ikäluokkien ja sukupuolten antamien vastausten välillä ei ole merkittäviä eroja.

Kuvio 51. Vastaajien mielipide romanien kouluttautumisen suunnasta.

Yhteensä 257 vastaajasta 85 prosenttia on sitä mieltä, että romanien kouluttautuminen on mennyt yleisesti parempaan suuntaan. 13 prosenttia vastaajista ei osaa kertoa kantaansa. Vain kaksi prosenttia kokee romanien kouluttautumisen menneen huonompaan suuntaan.

Vastaajilta kysyttiin myös, onko romanien työllistyminen mennyt parempaan vai huonompaan suuntaan. Vastauksissa ei ollut alueellisia tai ikäluokkiin ja sukupuoleen liittyviä eroja.

Kuvio 52. Vastaajien mielipide romanien työllistymisen suunnasta.

Yhtensä 257 henkilöä vastasi kysymykseen työllistymisen suunnasta. Vastaajista 65 prosenttia toteaa romanien työllistymisen menneen parempaan suuntaan, 30 prosenttia ei osaa sanoa kantaansa. Viisi prosenttia sanoo työllistymisen menneen huonompaan suuntaan.

Vastaajista monet ovat sitä mieltä, että romaneilla on tänä päivänä monipuoliset mahdollisuudet opiskeluun ja työhön. Oman suhtautumisen koettiin vaikuttavan siihen, millaisen kohtelun saa.

”Tämän päivän mahdollisuudet ovat hyvät.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Ei voi vastata vain yhtä vaihtoehtoa, kaikki sopivat ihmisistä ja tilanteista riippuen.” (Nainen, ikäluokka 35–44)

”Oma asenne, tapa näyttää, että osaa työnsä, ennakkواسenteet, joita ei aina ole helppo muuttaa.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

”Ainahan on ennakkoluuloja, mutta minuun tutustuttuaan saan saman kohtelun kuin kuka vaan... tulen kaikkien kanssa toimeen.” (Nainen, ikäluokka 25–34)

8 Yhteenveto ja toimenpide-esitykset

Suomi sai ensimmäisen romanipoliittisen ohjelmansa vuonna 2009. Sen yleisenä tavoitteena on edistää romanivähemmistön osallisuutta ja yhdenvertaisuutta elämän eri osa-alueilla. Tämä katsaus aikuisten romanien koulutustaustoihin on yksi romanipoliittisen ohjelman toimenpiteistä. Se pyrkii vastaamaan, millainen koulutushistoria Suomen aikuisella romaniväestöllä on, miten romanit suhtautuvat koulutukseen ja mitkä ovat heidän koulutustarpeensa.

Romaneille tiedotettiin katsauksesta ja siihen liittyvästä tiedonkeruusta kuulemis-tilaisuuksissa, joita pidettiin eri puolilla Suomea. Katsausta varten laadittiin neljä erilaista kyselyä: kysely aikuisille romaneille sekä erilliset kyselyt ammatillisille oppilaitoksille, aikuislukioille ja vapaan sivistystyön oppilaitoksille. Kyselylomakkeet laadittiin Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmässä tiiviissä yhteistyössä laajapohjaisen suunnitteluryhmän kanssa, johon kuului opetus- ja kulttuuriministeriön, työ- ja elinkeinoministeriön, Romaniasiain neuvottelukunnan ja alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien sekä romanijärjestöjen edustajia. Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmän ohjausryhmä oli myös suunnittelutyössä mukana.

Kaikki tiedot katsausta varten on pyydetty nimettöminä. Romaniväestö vastasi kyselyyn aktiivisesti, ja yhteensä 327 kyselylomakkeen tiedot on voitu hyödyntää tulosten analysoinnissa. Vastaajien ikärakenteen perusteella katsaus ulottuu 1950-luvulta 2010-luvulle. Kyselyssä tarkasteltiin vastaajia kuuden eri ikäluokan mukaan. Lisäksi lomakkeessa kysyttiin vastaajan sukupuolta sekä nykyistä asuinpaikkaa neljän maantieteellisen alueen mukaan.

Aikuisia kouluttavista oppilaitoksista vastauksia saatiin yhteensä 110. Koska Suomessa väestöä ei tilastoida etnisin perustein, perustuvat oppilaitosten romanio opiskelijoiden määrät arvioihin. Ammatilliset oppilaitokset, aikuislukiot ja vapaan sivistystyön oppilaitokset ovat kuvanneet niiden opiskelijoidensa tilannetta, jotka ovat itse ilmaisseet olevansa romaneja. Oppilaitokset ovat tarkastelleet ensisijaisesti lukuvuotta 2013–2014.

Suomen kansalaisina romanit ovat aina olleet oppivelvollisuuden piirissä. Vastaajista noin kaksi kolmasosaa (218 henkilöä) oli saanut päättötodistuksensa joko peruskoulussa tai kansakoulussa. Kolmannes vastaajista (109 henkilöä) ei ollut saanut päättötodistusta. Katsauksen aineistossa selviää, että 1950-luvulla koulua käyneistä romaneista päättötodistuksen sai 25 prosenttia, 1960-luvulla noin 40 prosenttia, 1970-luvulla noin 65 prosenttia, 1980-luvulla lähes 70 pro-

senttia, 1990-luvulla lähes 80 prosenttia ja 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä hieman yli 80 prosenttia. Romanioppilaiden oppivelvollisuuden suorittaminen on siis 60 vuoden aikana lisääntynyt huomattavasti, ja päättötodistuksen saaneiden osuus on noussut 25 prosentista yli 80 prosenttiin. Romanit saavat silti päättötodistuksen edelleen harvemmin kuin muu väestö. Nuorten miesten tilanne on naisiin verrattuna selvästi huonompi.

1950- ja 1960-luvuista voidaan puhua aikana, jolloin koulunkäynti oli romanien elämäntavalle merkityksetöntä. 1970-luvulla romanien koulunkäynti tuli vakinaisten asuntojen takia mahdolliseksi, mutta poissaoloja ja syrjintää oli vielä paljon. Varsinainen koulutuksellinen integraatio romaneilla alkoi 1990-luvulla. Kahden nuorimman ikäluokan oppivelvollisuuden aikana koulu monimuotoistui kulttuurisesti muun muassa maahanmuuttajaoppilaiden ansiosta. Romanien suhtautuminen oppivelvollisuuden suorittamiseen ja yleensä koulunkäyntiin on parantunut.

Nuorten romanien perhe-elämän aloittaminen perusopetuksen jälkeen tai jopa ennen sen päättymistä katkaisee helposti koulutuspolut, eikä jatko-opintoihin hakeuduta. Vaikka romaniyhteisössä käydään aktiivistakin keskustelua liian varhaisesta aikuistumisesta, kasvumallin muuttuminen tuntuu edelleen olevan suuri haaste. Koska huoltajat ovat päävastuussa lastensa kasvatuksesta, käytännön ratkaisun täytyy löytyä perheistä ja romaniyhteisön sisäلت. Myös koulun tulee huolehtia romanioppilaiden oppivelvollisuuden suorittamisesta siinä missä muidenkin oppilaiden.

Myönteistä on, että noin puolet vastanneista miehistä ja naisista kertoo olevansa kiinnostuneita aikuisiässä suoritettavista opinnoista. Joka kolmas vastaaja, jolta puuttuu perusopetuksen päättötodistus, haluaisi suorittaa perusopetuksen loppuun.

Romanit tuntevat hyvin ammatillisen koulutuksen mahdollisuuksia. Romanien perusopetuksen jälkeisestä koulutuksesta suurin osa tapahtuu ammatillisissa oppilaitoksissa. Kaikkien ikäluokkien vastaajista 39 prosenttia oli suorittanut tutkinnon ammatillisessa koulutuksessa. Lukuvuonna 2013–2014 romaneja opiskeli ammatillisissa oppilaitoksissa yhteensä 168 henkilöä. Oppilaitosten vastausten mukaan romaniopiskelijoita opiskeli kaikilla suurilla koulutusaloilla. Tekniikan ja liikenteen ala, yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala, sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala, humanistinen ja kasvatusala sekä matkailu-, ravitsemis- ja talousala olivat koulutusaloina suosittuja. Romaniopiskelijat kuuluivat tyypillisesti kahteen nuorimpaan, 18–24- ja 25–34-vuotiaiden ikäluokkaan.

Oppilaitosten mukaan romaniopiskelijat suoriutuivat ammatillisessa koulutuksessa lähes samalla tavoin kuin opiskelijat keskimäärin. Romanien opinnot kes-

keytyivät hieman useammin kuin muiden opiskelijoiden. Oppilaitosten henkilökunta arvioi, että keskeytymisen yhtenä syynä olivat heikot opiskeluvalmiudet, mikä kertoo heikosta perusopetuksessa saavutetusta osaamisesta. Opiskelijan heikko motivaatio oli toinen tärkeä tekijä opintojen keskeytymisessä. Myös perhesyyt sekä jatkuvat poissaolot olivat joskus riski opintojen loppuun saattamiselle. Varsinaiset oppimisvaikeudet eivät näkyneet merkittävästi oppilaitosten henkilökunnan vastauksissa.

Ammatillisessa koulutuksessa työpaikalla tapahtuva oppiminen, tutkintojen suorittaminen ja oppisopimuskoulutus edellyttävät työpaikkaa. Näiden työpaikkojen hankkiminen on selvästi vaikeampaa romaneille kuin muille opiskelijoille. Oppisopimuspaikkojen vaikea saatavuus estää oppisopimuskoulutuksen toteutumista, vaikka se on romanien keskuudessa kiinnostusta herättävä opiskelumuoto. Romanivastaajien mielestä työpaikan järjestäminen oli monelle opiskelun vaikeimpia vaiheita ja saattoi jopa keskeyttää opinnot. Tämän kaltaiset vastoinkäymiset opiskelussa voivat herättää ajatuksia koulutuksen hyödyttömyydestä ja työnsaannin mahdottomuudesta. Työpaikalla tapahtuvasta oppimisesta romani-vastaajilla on myös positiivisia kokemuksia. Vaikka suomalaisen romaninaisen asua pidetään yleisesti syrjinnän syynä, naiset kertovat miehiä useammin työpaikalla menneen kaikin puolin hyvin.

Romanit hakeutuvat lukioon harvemmin kuin muut. Lukiota ei sisällöllisesti tunneta ja sen vaativuutta pelätään. Tiedetään myös, että lukio ei valmista suoraan ammattiin. Lukiokoulutuksen oppimateriaalien hankintaa pidetään lisäksi suurena taloudellisena rasitteena. Kaikkien ikäluokkien 327 vastaajasta vain 25 henkilöä (8 %) oli suorittanut lukiokoulutuksen ja ylioppilastutkinnon. Luku-vuonna 2013–2014 romaniopiskelijoita opiskeli aikuislukioissa, sekä aikuisten perusopetuksessa että aikuisten lukiokoulutuksessa, koko maassa vain 13 henkilöä. Aikuislukioden mahdollisuudet aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen antajana jäivät romaneilla liian usein hyödyntämättä.

Vaikka suomalainen koulutusjärjestelmä mahdollistaa erilaisia reittejä myös ammattikorkeakouluun ja yliopistoon, antaa lukiossa hankittu kielitaito ja yleissivistys näihin nopeimman tien. Lukiokielteisyys tai suoranainen lukiopelko sulkee romaneilta, lukuun ottamatta pientä osaa, akateemisen maailman tarjoamat mahdollisuudet. Ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinnon suorittaneita oli vastaajissa myös kahdeksan prosenttia, mikä on suorassa yhteydessä suoritettujen ylioppilastutkintojen määrään.

Aikuislukioden henkilökunnan mukaan romaniopiskelijoiden suoritustaso aikuisten perusopetuksessa oli hieman heikompi kuin muiden opiskelijoiden. Aikuisten lukiokoulutuksessa tilanne oli päinvastainen: romaniopiskelijat pärjä-

sivät opinnoissaan keskimäärin hyvin verrattuna muihin opiskelijoihin. Romanio opiskelijoiden opinnot aikuislukioissa keskeytyivät hieman useammin kuin muiden opiskelijoiden, etenkin aikuisten perusopetuksessa. Opintojen keskeytymisen syiksi aikuisten perusopetuksessa mainittiin erityisesti motivaation sammuminen ja heikko opiskelijaidentiteetti. Lukion keskeytymisen syitä mainittiin niin harvoin, että niiden voidaan olettaa olleen sattumanvaraisia.

Tämän katsauksen aineiston perusteella romanit tuntevat vapaan sivistystyön oppilaitoskenttää lähinnä kansanopistojen osalta. Kansanopistoissa opiskeli lukuvuonna 2013–2014 yhteensä 59 aikuista romanian. Opiskelijat kuuluivat pääosin kolmeen nuorimpaan (18–24-, 25–34- ja 35–44-vuotiaat) sekä 55–64-vuotiaiden ikäluokkaan. Kansanopistojen kokemukset romanien kouluttamisesta olivat pääosin hyvin myönteisiä. Vastausten mukaan romanit ovat sopeutuneet hyvin opiskeluryhmiin. Kansanopistojen henkilökunnan mukaan vaikuttaa siltä, että romanien koulutuksessa on tapahtumassa suuri murros. Koulutus on selvästi tullut osaksi romanien elämänpiiriä ja ehkä jopa osaksi romanien kulttuuria.

Vapaan sivistystyön oppilaitoksia kansanopistojen lisäksi ovat kansalaisopistot, opistokeskukset, liikunnan koulutuskeskukset ja kesäyliopistot. Esimerkiksi kansalaisopistojen järjestämät opinnot perustuvat elinikäisen oppimisen periaatteeseen sekä ihmisen omaan haluun oppia ja kehittyä. Tällainen koulutus voisi monipuolisesti tukea romaniväestön tutkintoon johtamatonta yleissivistävää koulutustarvetta, esimerkiksi käsityön, musiikin, kotitalouden, tietotekniikan, vieraiden kielten ja yhteiskunnallisten aineiden opiskelua. Opinnot kansalais- tai työväenopistossa voisivat madaltaa romanien kynnystä hakeutua muihinkin opintoihin. Vapaan sivistystyön oppilaitoksissa tarjottavat avoimet yliopisto-opinnot voisivat osaltaan avata reittejä myös korkea-asteen opintoihin.

Kaikista romanivastaajista lähes puolet kuvaili myönteistä suhtautumistaan aikuisiässä suoritettaviin opintoihin. Romanien suurimpia huolenaiheita opintojen suunnittelussa olivat taloudellinen toimeentulo ja lastenhoidon järjestäminen opintojen aikana. Useista vastauksista näkyi erittäin suuri tiedon ja tuen tarve. Mikä koulutus sopii juuri minulle? Milloin minun aikuisena kannattaa ryhtyä opiskelemaan? Miten toivomaani koulutukseen haetaan? Miten aikuisena opiskellaan? Miten saan tukea, jos en pärjää opinnoissa? Miten selviän talouden ja kodin hoidosta opintojen aikana?

Katsauksessa tuli esille, että vain muutamat romanit opiskelevat ruotsinkielisissä oppilaitoksissa. Kuitenkin monet romanit osaavat ainakin jollain tasolla ruotsin kieltä romaniperheiden aktiivisten Ruotsin yhteyksien takia. Monet ovat jopa suorittaneet peruskoulunsa naapurimaassa. Ruotsia taitavien romanien voisi olla mahdollista hyödyntää paremmin ruotsin kielen osaamistaan ja ruotsinkielistä koulutustarjontaa maassamme.

Romaneilta kerätyn aineiston valossa näyttää siltä, että romaneille nykyään tyyppillinen koulutusmyönteisyys on syntynyt melko nopeasti. Romanien välisenä muistitietona kiertolaiselämä ei ole kovin kaukana edes vastaajien nuorimmalle ikäluokalle. Aina on ollut romanivanhempia, jotka ovat pystyneet, jopa luku- ja kirjoitustaidottomina ja vaikeissa oloissa, kannustamaan lapsiaan koulunkäyntiin. Toisaalta romanit ovat aineistossa kuvanneet nimeltä mainiten opettajia, jotka ovat uskoneet heidän selviytyvän opinnoistaan hyvin. Elinolojen paraneminen on kasvattanut romanien suunnitelmallisuutta ja pitkäjänteisyyttä opintojen suhteen. Vaikka aineistossa näkyy romanien kiinnostus koulutukseen, monet romanivas-taajat edellyttävät koulutusasenteiden muutosta juuri romaniyhteisön sisällä. Mitä asennemuutos voisi tarkoittaa käytännössä? Ehkä uskallusta ylittää korkeiltakin tuntuvia esteitä ja tehdä rohkeita henkilökohtaisia valintoja opinnoissa.

Toimenpide-esitykset

- Opetushallitus julkaisee romaninuorille ja -aikuisille informaatioaineiston, joka sisältää muuan muassa seuraavat osiot:
 - Koulutuksen merkitys
 - Arjen taidot
 - Opiskelutaidot
 - Opiskelun ja arjen yhdistäminen
 - Opiskelun kustannukset ja rahoittamismahdollisuudet
 - Kuvaus koulutusjärjestelmästä
 - Lyhyet kuvaukset aikuisia kouluttavien oppilaitosmuotojen tarjonnasta
- Opetushallitus laatii selvityksen romaninuorten koulutuksesta syrjäytymisestä sekä toimenpide-esitykset sen ehkäisyyn.
- Opetushallitus järjestää yhteistyössä eri toimijoiden kanssa sarjan informaatiotilaisuuksia romaninuorten ja -aikuisten koulutukseen hakeutumisesta ja sen tukemisesta.
- Opetushallitus tiedottaa romaneille lukiokoulutuksesta hyödyntämällä esimerkiksi Oulun kaupungin tuottamaa sähköistä lukio-opasta romaneille.
- Opetushallitus tiedottaa katsauksen tuloksista aikuisia kouluttaville oppilaitoksille. Tiedottamisessa kiinnitetään erityistä huomiota romaniopiskelijoiden vaikeuteen saada oppisopimuspaikkoja ja muuhun työpaikalla tapahtuvaan oppimiseen liittyviä työpaikkoja.
- Opetushallitus tiedottaa katsauksen tuloksista opetushenkilöstön täydennyskoulutuksissa.
- Opetushallitus tekee yhteistyötä mm. Diakonissalaitoksen Amigo-mentorintihankkeen kanssa, jotta nuoret romanit saisivat vapaaehtoisen aikuisen tukea.
- Opetushallitus tuottaa yhteistyössä aikuisia kouluttavien oppilaitosten kanssa klinikkatyypin tuen malleja teoriaopintoihin aikuisille romaneille.

- Opetushallitus käynnistää yhteistyön romanijärjestöjen kanssa kehittääkseen toimintamalleja aikuisten romanien opiskeluun.
- Opetushallitus käynnistää yhteistyön Uusyrityskeskusten kanssa tuottaakseen romaneille suunnatun Yrittäjäksi-oppaan.

Sammandrag och åtgärdsförslag

Översikt över vuxna romers utbildningsbakgrund

Finland fick det första politiska programmet för romer 2009. Det allmänna målet för programmet var att främja den romska minoritetens delaktighet och jämlikhet inom olika livssektorer. Denna översikt över vuxna romers utbildningsbakgrund är en av åtgärder i det politiska programmet för romer. Syftet med översikten är att beskriva hurdan utbildningshistoria den vuxna romska befolkningen i Finland har, hur romerna förhåller sig till utbildning och vilka deras utbildningsbehov är.

Romerna fick information om översikten och dithörande datainsamling på möten som hölls på olika håll i Finland. För översikten utarbetades fyra olika enkäter: en enkät för vuxna romer samt separata enkäter för yrkesläroanstalter, vuxengymnasier och läroanstalter för fritt bildningsarbete. Frågeformulären utarbetades av Utbildningsstyrelsens utbildningsgrupp för romer i nära samarbete med en bredbasig planeringsgrupp. Planeringsgruppen bestod av representanter för undervisnings- och kulturministeriet, arbets- och näringsministeriet, delegationen för romska ärenden samt regionala delegationer för romska ärenden och romska organisationer. Styrgruppen för Utbildningsstyrelsens utbildningsgrupp för romer deltog också i planeringsarbetet.

Alla uppgifter för översikten har fått lämnas in anonymt. Romerna besvarade enkäten aktivt och uppgifterna från sammanlagt 327 frågeformulär har kunnat utnyttjas i analysen av resultaten. Utifrån respondenternas åldersstruktur sträcker sig översikten från 1950-talet till 2010-talet. I enkäten granskades respondenterna enligt sex olika åldersklasser. Formuläret innehöll också frågor om respondentens kön samt nuvarande bostadsort enligt fyra geografiska områden.

Sammanlagt 110 svar från läroanstalter som ordnar vuxenutbildning kom in. Eftersom befolkningen inte statistikförs enligt etnicitet i Finland grundar sig antalet romska studerande vid läroanstalterna på uppskattningar. Yrkesläroanstalterna, vuxengymnasierna och läroanstalterna för fritt bildningsarbete har beskrivit situationen beträffande de studerande som själva uppgett sig vara romer. Läroanstalterna har i första hand granskat läsåret 2013–2014.

Som finska medborgare har romerna alltid varit läropliktiga. Ungefär två tredjedelar (218 personer) av respondenterna hade fått sitt avgångsbetyg från antingen grundskolan eller folkskolan. En tredjedel av respondenterna (109 personer)

saknade avgångsbetyg. Av materialet till översikten framgår det att 25 procent av de romer som gick i skolan på 1950-talet fick avgångsbetyg, cirka 40 procent av dem som gick i skolan på 1960-talet, cirka 65 procent av dem som gick i skolan på 1970-talet, nästan 70 procent av dem som gick i skolan på 1980-talet, nästan 80 procent av dem som gick i skolan på 1990-talet och något över 80 procent av dem som gick i skolan under det första årtiondet av 2000-talet. På 60 år har antalet romska studerande som fullgjort läroplikten således stigit ansevärt och andelen romer som fått avgångsbetyg har ökat från 25 procent till över 80 procent. Ändå får romerna fortfarande avgångsbetyg betydligt mer sällan än den övriga befolkningen. Situationen bland unga män är klart sämre än situationen bland kvinnorna.

1950- och 1960-talen kan beskrivas som en tid då skolgången var betydelselös för romernas livsstil. På 1970-talet kunde romerna gå i skolan tack vare permanenta bostäder, men frånvaro och diskriminering förekom i stor omfattning. Bland romerna började den egentliga integrationen i fråga om utbildning på 1990-talet. Under den period då de två yngsta åldersklasserna var läropliktiga blev skolan mångformigare i kulturellt hänseende bland annat tack vare elever med invandrarbakgrund. Romernas inställning till att fullgöra läroplikten och till skolgången överlag har blivit bättre.

Då unga romer ofta bildar familj efter den grundläggande utbildningen eller till och med innan den avslutats är det lätt hänt att utbildningsvägen avbryts och att de inte söker sig till fortsatta studier. Även om det pågår en aktiv debatt bland romerna om att de unga blir vuxna för tidigt, verkar det fortfarande vara en stor utmaning att ändra denna uppväxtmodell. Eftersom vårdnadshavarna har huvudansvaret för barnens fostran måste den praktiska lösningen hittas i familjerna och bland den romska befolkningen. Skolan bör också sörja för att de romska eleverna fullgör läroplikten på samma sätt som andra elever.

Det positiva är att ungefär hälften av männen och kvinnorna som besvarade enkäten sade sig vara intresserade av att studera i vuxen ålder. Var tredje respondent som saknar avgångsbetyg från den grundläggande utbildningen skulle vilja slutföra den grundläggande utbildningen.

Romerna känner väl till möjligheterna med en yrkesutbildning. Största delen av romernas utbildning efter den grundläggande utbildningen sker vid yrkesläroanstalter. 39 procent av respondenterna i alla åldersklasser hade avlagt en examen vid yrkesläroanstalt. Under läsåret 2013–2014 studerade sammanlagt 168 romer vid yrkesläroanstalter. Enligt svaren från läroanstalterna studerade romer inom alla stora utbildningsområden. Populära utbildningsområden var teknik och kommunikation, det samhällsvetenskapliga, företagsekonomiska och

administrativa området, social-, hälso- och idrottsområdet, det humanistiska och pedagogiska området samt turism-, kosthålls- och ekonomibranschen. De romska studerandena hörde vanligen till någon av de två yngsta åldersklasserna, 18–24 år och 25–34 år.

Enligt läroanstalterna är de romska studerandenas prestationer inom yrkesutbildningen i genomsnitt nästan på samma nivå som andra studerande. Romerna avbryter sina studier något oftare än andra studerande. Personalen vid läroanstalterna bedömde att en orsak till avbrotten var svaga studiefärdigheter, vilket är ett tecken på svag uppnådd kompetens i den grundläggande utbildningen. Studerandens svaga motivation var en annan central faktor som lett till avbrutna studier. Även familjeskäl och fortlöpande frånvaro var ibland en risk för att studierna inte slutfördes. Några egentliga inlärnings svårigheter framgick inte nämnvärt av svaren från de anställda vid läroanstalterna.

Enligt yrkesläroanstalterna är det klart svårare för romer än för andra studerande att ordna inlärnin g som sker på arbetsplatsen. Svårigheten att få läroavtalsplatser hindrar läroavtalsutbildningen från att förverkligas även om den är en studieform som intresserar romerna. Enligt de romska respondenterna var ett av de svåraste skedena i studierna att få arbetsplats. Detta kunde till och med leda till att studierna avbröts. Sådana motgångar i studierna kan väcka tankar om att utbildningen är gagnlös och att det är omöjligt att få arbete. Romerna som besvarade enkäten hade också positiva erfarenheter av inlärnin g som sker på arbetsplatsen. Även om den finländska romska kvinnans klädsel allmänt anses vara orsaken till diskriminering, uppger kvinnorna oftare än männen att arbetet förlöpt bra på alla sätt.

Romerna söker sig mer sällan än andra till gymnasiet. De känner inte till innehållet i gymnasiestudierna och är rädda för att studierna är krävande. De vet också att gymnasiet inte leder direkt till ett yrke. Att skaffa läromedel för gymnasieutbildningen anses dessutom som en stor ekonomisk börda. Endast 25 personer (8 procent) av de 327 respondenterna i alla åldersklasser hade avlagt gymnasieutbildningen och studentexamen. Under läsåret 2013–2014 studerade endast 13 romer i hela landet vid vuxengymnasier, både inom den grundläggande utbildningen för vuxna och gymnasieutbildningen för vuxna. Romerna utnyttjar alltför sällan vuxengymnasiernas möjligheter att ge vuxna grundläggande utbildning och gymnasieutbildning.

Även om det finländska utbildningssystemet möjliggör olika vägar även till yrkeshögskolor och universitet utgör den språkkunskap och allmänbildning som inhämtats i gymnasiet den snabbaste vägen dit. En negativ inställning till gymnasiet eller en direkt rädsla för gymnasiet utesluter romerna, med undantag av en

liten del, från de möjligheter som den akademiska världen har att erbjuda. Bland respondenterna fanns också åtta procent som avlagt yrkeshögskole- eller universitetsexamen, vilket står i direkt relation till antalet avlagda studentexamina.

Enligt de anställda vid vuxengymnasierna var prestationsnivån bland romska studerande inom den grundläggande utbildningen för vuxna något lägre än bland andra studerande. Inom gymnasieutbildningen för vuxna var situationen den motsatta: de romska studerandena klarade sig i genomsnitt bra i sina studier jämfört med andra studerande. De romska studerandenas studier vid vuxengymnasier avbröts något oftare än andra studerandes, särskilt inom den grundläggande utbildningen för vuxna. Som orsaker till att studierna avbröts inom den grundläggande utbildningen för vuxna nämndes särskilt bristande motivation och en svag studerandeidentitet. Orsakerna till att gymnasiestudierna avbrutits nämndes så sällan att de kan antas ha varit slumpmässiga.

Utifrån materialet till denna översikt känner romerna närmast till folkhögskolor bland läroanstalterna för fritt bildningsarbete. Sammanlagt 59 vuxna romer studerade vid folkhögskolor under läsåret 2013–2014. Studerandena hörde i huvudsak till någon av de tre yngsta åldersklasserna (18–24 år, 25–34 år och 35–44 år) samt till åldersklassen 55–64 år. Folkhögskolornas erfarenheter av att utbilda romer var i huvudsak mycket positiva. Enligt svaren har romerna anpassat sig bra till studiegrupperna. Enligt de anställda vid folkhögskolorna verkar stora förändringar beträffande romernas utbildning vara på gång. Utbildningen har helt klart blivit en del av romernas liv och kanske till och med av deras kultur.

Vid sidan av folkhögskolorna är även medborgarinstitut, studiecentraler, idrottsutbildningscenter och sommaruniversitet läroanstalter för fritt bildningsarbete. Studier som ordnas av till exempel medborgarinstitut grundar sig på principen om livslångt lärande samt på människans egen vilja att lära sig och utvecklas. En sådan utbildning kunde i många hänseenden stödja den romska befolkningens behov av allmänbildande utbildning som inte leder till examen, till exempel studier i handarbete, musik, huslig ekonomi, informationsteknik, främmande språk och samhällsliga ämnen. Studier vid ett medborgar- eller arbetarinstitut kunde sänka tröskeln för romerna att även söka sig till övriga studier. Öppna universitetsstudier som tillhandahålls vid läroanstalter för fritt bildningsarbete kunde sänka tröskeln för romerna att även inleda studier på högre nivå.

Bland alla romer som besvarat enkäten uppgav nästan hälften att de var positivt inställda till vuxenstudier. Romernas största bekymmer vid planeringen av studierna var hur de klarar sig ekonomiskt och hur de ordnar vården av barnen under studietiden. Av flera svar framgick ett mycket stort behov av information och stöd. Vilken utbildning passar just mig? När är det bäst för mig som vuxen

att börja studera? Hur söker jag till den utbildning jag är intresserad av? Hur studerar man som vuxen? Hur får jag stöd om jag inte klarar av studierna? Hur klarar jag ekonomin och skötseln av hemmet under studierna?

Av översikten framgick det att endast några romer studerar vid svenskspråkiga läroanstalter. Många romer behärskar dock svenska åtminstone på viss nivå, då romska familjer aktivt håller kontakt till Sverige. Många har till och med avlagt grundskolan i grannlandet. Romer som behärskar svenska kunde bättre utnyttja dessa språkkunskaper och det svenskspråkiga utbudet av utbildning i vårt land.

I ljuset av det material som samlats in bland romerna verkar det som om den positiva inställningen till utbildning som numera är typisk för romerna har uppkommit ganska snabbt. Som muntlig tradition mellan romerna är livet som resande inte något avlägset ens för den yngsta åldersklassen som besvarat enkäten. Det har alltid funnits romska föräldrar som uppmanat sina barn att gå i skolan, även om de själva inte kunnat läsa och skriva och levit i svåra förhållanden. Å andra sidan har romerna i materialet nämnt lärare vid namn som har trott på att de kommer att klara av studierna bra. I och med att levnadsförhållandena blivit bättre har romerna börjat betrakta studierna mer systematiskt och långsiktigt. Även om materialet innehåller tecken på ett intresse för utbildning bland romerna, kräver många av romerna som besvarat enkäten att inställningen till utbildning ändrar uttryckligen bland den romska befolkningen. Vad kunde en attitydförändring betyda i praktiken? Kanske mod att ta sig över hinder som känns höga och att göra djärva personliga val i studierna.

Åtgärdsförslag

- Utbildningsstyrelsen publicerar informationsmaterial för unga och vuxna romer. Materialet innehåller bland annat följande avsnitt:
 - Utbildningens betydelse
 - Vardagsfärdigheter
 - Studiefärdigheter
 - Att kombinera studier och vardag
 - Studiekostnader och finansieringsmöjligheter
 - Beskrivning av utbildningssystemet
 - Korta beskrivningar av utbudet vid läroanstalter som ordnar vuxenutbildning
- Utbildningsstyrelsen gör en utredning om diskriminering av unga romer inom utbildningen samt åtgärdsförslag för att förebygga detta.
- Utbildningsstyrelsen ordnar i samarbete med olika aktörer en serie informationsmöten för unga och vuxna romer om hur man ansöker till utbildning.

- Utbildningsstyrelsen informerar romer om gymnasieutbildningen (till exempel Uleåborgs stad: elektronisk gymnasieguide för romer).
- Utbildningsstyrelsen meddelar resultaten av översikten till läroanstalter som ordnar vuxenutbildning. I informationen fästs särskild uppmärksamhet vid svårigheten för romska studerande att få arbetsplatser som anknyter till inläring som sker på arbetsplatsen. Det är också svårt för romer att få läroavtalsplatser.
- Utbildningsstyrelsen informerar om resultaten av översikten i samband med fortbildning som ordnas för undervisningspersonalen.
- Utbildningsstyrelsen föreslår ett samarbete för Diakonissanstaltens mentorskapsprojekt Amigo. Inom ramen för projektet söker man stöd av en frivillig vuxen för unga romer.
- Utbildningsstyrelsen utvecklar i samarbete med läroanstalter som ordnar vuxenutbildning modeller för stöd av kliniktyp för att hjälpa vuxna romer med teoristudierna.
- Utbildningsstyrelsen inleder samarbete med romska organisationer för att utveckla verksamhetsmodeller som stödjer studierna av vuxna romer.
- Utbildningsstyrelsen inleder samarbete med Nyföretagarcentralerna för att utarbeta guiden Bli företagare riktad till romer.

Summary and proposals

A review of the educational backgrounds of adult Roma

Finland received its first National Policy on Roma in 2009. The overall objective of that policy was to promote the participation and equal treatment of the Roma in different spheres of life. This review of the educational backgrounds of adult Roma is one of the measures of the Policy on Roma. It aims to survey the educational history of the adult Roma population in Finland, assess how the Roma approach education, and determine their educational needs.

The Roma were informed of the review and the related data collection at consultation events that were held in different parts of Finland. Four different surveys were drawn up: a survey for adult Roma and separate surveys for vocational institutions, general upper secondary schools for adults, and liberal adult education institutions. The survey forms were compiled in the Finnish National Board of Education's Roma Education Group in close cooperation with a broad-based planning group, which included the Ministry of Education and Culture, Ministry of Employment and the Economy, National Advisory Board on Romani Affairs, Regional Advisory Boards on Romani Affairs, and representatives of Roma organisations. The steering group of the Finnish National Board of Education's Roma Education Group was also involved in the planning work.

All of the information for the review was requested anonymously. The Roma population responded actively to the survey, and information from a total of 327 survey forms was utilised during analysis of the results. Based on the age structure of the respondents, the review extends from the 1950s to the 2010s. The survey examined respondents according to six different age groups. In addition, the form asked for the respondent's gender and current place of residence according to four geographic regions.

A total of 110 responses were received from institutions of adult education. As Finland does not maintain statistical data on ethnic grounds, the numbers of Roma students at the institutions were based on estimates. The vocational institutions, general upper secondary schools for adults, and liberal adult education institutions outlined the situation regarding students who have described themselves as being Roma. The institutions were primarily examined for the 2013–2014 school year.

As Finnish citizens, the Finnish Roma have always been within the scope of compulsory education. Approximately two-thirds of the respondents (218 peo-

ple) had completed basic education in comprehensive school or elementary school. One-third of the respondents (109 people) had not completed basic education. The review material shows that 25% of Roma who attended school in the 1950s completed basic education, with the numbers increasing to approximately 40% in the 1960s, approximately 65% in the 1970s, nearly 70% in the 1980s, nearly 80% in the 1990s, and slightly more than 80% in the first decade of the 2000s. Thus, completion of compulsory education by Roma pupils has increased massively over the past 60 years, and the percentage of those earning a basic education certificate has risen from 25% to more than 80%. Despite this, Roma are still much less likely to complete basic education than the rest of the population. The situation for young men is clearly worse in comparison to women.

The 1950s and 1960s can be considered a time when attending school had little meaning for the Roma lifestyle. Permanent housing made it possible for Roma to attend school in the 1970s, but there were still a lot of absences and discrimination. For the Roma, actual integration in education began in the 1990s. During the compulsory education of the two youngest age groups, Finnish schools became more culturally diversified, in part due to immigrant pupils. The attitude of Roma towards completing compulsory education and attending school in general has improved.

For young Roma, starting a family after or even before completing their basic education can easily interrupt the education path and prevent application for further studies. Although there is active discussion in the Roma community concerning early assumption of adult status, changing the growth model still appears to present a major challenge. As guardians have the main responsibility for raising their children, a practical solution must be found from within the families and the Roma community. The school also has to ensure that Roma pupils complete basic education in the same manner as for other pupils.

It is positive that approximately half of the men and women who responded expressed an interest in studies completed as an adult. One in three respondents who have not earned a basic education certificate would like to complete basic education.

Roma are familiar with the opportunities of vocational education and training. The majority of Roma studies after basic education takes place in vocational institutions. A total of 39% of respondents in all age groups had completed a qualification in vocational education and training. A total of 168 Roma studied in vocational institutions during the 2013–2014 school year. Based on the responses from the institutions, Roma students studied in all large fields of

vocational education and training. Technology and Transport, Social Sciences, Business and Administration, Social Services, Health and Sports, Humanities and Education, and Tourism, Catering and Domestic Services were all popular fields of vocational education and training. Roma students typically belonged to the two youngest age groups: 18–24 and 25–34.

According to the institutions, Roma students performed at nearly the same level as students on average in vocational education and training. Roma students dropped out slightly more often than other students. The staff at the institutions estimated that one reason for dropping out was poor study skills, which indicates a weak level of competence achieved in basic education. Low motivation on the part of the student was another important factor in dropping out. Family reasons and continuous absences were sometimes a risk to the completion of studies. The responses from the staff at the institutions did not make significant mention of actual learning difficulties.

According to the vocational institutions, it is clearly more difficult to find work placements (work-based learning) and apprenticeship placements for Roma than for other students. The poor availability of apprenticeship placements prevents realisation of apprenticeship training even though it is a form of study that Roma find interesting. In the opinion of Roma respondents, arranging a work placement was one of the most difficult stages of studying and could even lead to dropping out. Setbacks of this type when studying can give rise to thoughts about the futility of education and impossibility of finding a job. Some Roma respondents also had positive experiences of work-based learning. Although the dress of a Finnish Roma woman is generally considered a cause of discrimination, women were more likely than men to say that their work placement went smoothly in every way.

Roma have a lower level of enrolment in general upper secondary school than others. Roma are not familiar with the content of upper secondary school and are afraid of its degree of difficulty. They are also aware that graduates of upper secondary school are not ready to move directly into a profession. Purchase of the learning materials is also considered a large financial burden. Only 25 (8%) of the 327 respondents in all age groups had completed general upper secondary education and a matriculation examination. In the 2013–2014 school year, only 13 Roma students in the entire country studied in general upper secondary schools for adults, in basic education for adults and in general upper secondary education for adults. The opportunities of general upper secondary schools for adults to provide basic education and general upper secondary education for adults often remains unused by Roma.

Although the Finnish education system enables different pathways to polytechnics and universities, the language proficiency and general knowledge and ability obtained in upper secondary school provide the quickest route. With the exception of a small number of people, a negative attitude or even fear regarding upper secondary school exclude Roma from the opportunities offered by the academic world. Polytechnic or university graduates also accounted for 8% of the respondents, which correlates directly with the number of matriculation examinations completed.

According to the staff at general upper secondary schools for adults, the performance of Roma students in basic education for adults was slightly weaker than that of other students. The situation in general upper secondary education for adults was the opposite: on average, Roma students performed well in their studies in comparison to other students. Roma students dropped out of general upper secondary schools for adults slightly more often than other students, especially in terms of basic education for adults. In particular, a loss of motivation and poor student identity were mentioned as reasons for dropping out of basic education for adults. Reasons for dropping out of upper secondary school were mentioned so rarely that they can be assumed to be random in nature.

Based on the material of this review, Roma knowledge of the liberal adult education field is mainly derived from folk high schools. A total of 59 adult Roma studied in folk high schools during the 2013–2014 school year. The students were primarily in the younger age groups (18–24-, 25–34- and 35–44) and in the 55–64 age group. The folk high schools mainly had very positive experiences of educating Roma. Based on the responses, Roma have integrated well with the study groups. According to the staff of the folk high schools, a major change appears to be taking place in Roma education. Education has clearly become a part of the daily life of the Roma and perhaps even part of the Roma culture.

In addition to folk high schools, other liberal adult education institutions include adult education centres, study centres, sports institutes, and summer universities. For example, studies organised by adult education centres are based on the principle of lifelong learning and a person's own desire to learn and develop. This type of education could diversely support the Roma population's need for general education not leading to a qualification, for example, with regard to studying crafts, music, home economics, information and communication technology, foreign languages, and societal subjects. Studies in adult education centres could lower the threshold for Roma to apply for other studies. Open university studies provided at liberal adult education institutions could lower the threshold to also apply to higher education studies.

Nearly half of all Roma respondents described themselves as having a positive attitude towards studies completed as an adult. The greatest concerns of Roma in terms of planning studies was financial income and arranging child care during the studies. The very great need for information and support was evident in many responses. What education is suitable for me? When should I start studying as an adult? How do I apply for the education I am interested in? How does an adult study? How do I get support if I can't manage in the studies? How do I manage my finances and home during the studies?

The review showed that only a few Roma study in Swedish-language institutions. However, many Roma speak Swedish on at least some level due to the active links that Roma families have with Sweden. Many have even completed their comprehensive school in the neighbouring country. Swedish-speaking Roma could possibly make better use of their skills in Swedish and the Swedish-language education offered in our country.

In light of the material collected from the Roma, it appears that the positive attitude towards education typical of today's Roma has developed rather quickly. The oral history prevalent among the Roma means that the nomadic lifestyle remains quite close, even for the youngest age group of respondents. There have always been Roma parents who, even when illiterate and living in difficult conditions, have been able to encourage their children to attend school. On the other hand, in the material the Roma describe and mention some teachers by name who believed in their ability to do well in their studies. Improved living conditions for the Roma have contributed to a more systematic approach and patience with regard to studies. Although the material shows that Roma are interested in education, many Roma respondents call for a change in education attitudes within in the Roma community. What would a change in attitude mean in practice? Perhaps the courage to overcome seemingly high barriers and make bold personal choices regarding studies.

Proposals

- The Finnish National Board of Education will publish information material for Roma youth and adults, including the following sections:
 - The importance of education
 - Everyday skills
 - Study skills
 - Combining studies and everyday life
 - The costs of studying and financing possibilities
 - A description of the education system
 - Brief descriptions of the studies offered at institutions of adult education

- The Finnish National Board of Education will compile a report on the exclusion of Roma youth from education and proposals for preventing such exclusion.
- In cooperation with various actors, the Finnish National Board of Education will hold a series of information events dealing with application for education on the part of Roma youth and adults.
- The Finnish National Board of Education will communicate with Roma about general upper secondary education (for example, electronic general upper secondary guide for Roma produced by the City of Oulu).
- The Finnish National Board of Education will inform institutions of adult education about the results of the review. Particular attention will be focused on the difficulty in obtaining work placement (work-based learning) and apprenticeship positions.
- The Finnish National Board of Education will communicate about the results of the review at continuing education events for teaching staff.
- The Finnish National Board of Education will propose cooperation with the Amigo mentoring project run by Helsinki Deaconess Institute. This project seeks volunteer adults to support young Roma.
- In cooperation with institutes of adult education, the Finnish National Board of Education will produce clinic-style models to support adult Roma in theoretical studies.
- The Finnish National Board of Education will initiate cooperation with Roma organisations in order to promote education and develop operating models to support studies of adult Roma.
- The Finnish National Board of Education will initiate cooperation with the Finnish Enterprise Agencies in order to produce a Becoming an Entrepreneur in Finland guide aimed at the Roma.

Lähteet

- Aho Simo ja Mäkiaho Ari. 2015. Koulutus kannattaa! Toisen asteen koulutuksen läpäisseiden ja keskeyttäneiden myöhemmän työmarkkinamenestyksen vertailu – vuonna 2001 opinnot aloittaneiden 10 vuoden seurantaan perustuva tutkimus. Raportit ja selvitykset 2015:4. Opetushallitus
- Eteenpäin elävän mieli. 2007. Tukimalli romaniaikuisten koulunkäyntiavustaja-koulutukseen, Etelä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja 120/2007
- Friman-Korpela Sarita. 2014. Romanipoliitikasta romanien politiikkaan. Poliittisen asialistan ja toimijakonseption muutos 1900-luvun jälkipuoliskon Suomessa. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 513
- Grönfors Martti. 1981. Suomen mustalaiskansa. WSOY. Juva
- Houtsonen Jarmo. 2000. Identiteetin rakentuminen koulun symbolisessa järjestyksessä. Teoksessa Houtsonen Jarmo, Kauppila Juha ja Komonen Katja. Koulutus, elämänkulku ja identiteetti. Kasvatussosiologisia avauksia suomalaisten oppimiseen. Joensuun yliopisto. Sosiologian laitoksen julkaisuja 3. Saarijärvi
- Kankkunen Paula, Harinen Päivi, Nivala Elina ja Tapio Mari. 2010. Kuka ei kuulu joukkoon? Lasten ja nuorten kokemaa syrjintää Suomessa. Sisäasiainministeriön julkaisu 36/2010
- Kivinen Osmo ja Rinne Risto. 1995. Koulutuksen periytyvyys. Nuorten koulutus ja tasa-arvo Suomessa. Tilastokeskus. Koulutus 1995:4. Helsinki
- Koramo Marika ja Vehviläinen Jukka. 2015. Ammatillisen koulutuksen läpäisyn tehostamisohjelma. Laadullinen ja määrällinen seuranta vuonna 2014. Raportit ja selvitykset 2015:3. Opetushallitus
- Koulutuksen tilastollinen vuosikirja. 2014. Kumpulainen Timo (toim.). Koulutuksen seurantaraportti 2014:10. Opetushallitus
- Niemi Anna-Maija, Mietola Reetta ja Helakorpi Jenni. 2010. Erityisluokka elämänkulussa. Selvitys peruskoulussa erityisluokalla opiskelleiden vammaisten, romaniväestöön kuuluvien ja maahanmuuttajataustaisten nuorten aikuisten koulutus- ja työelämäkokemuksista. Sisäministeriön julkaisu 1/2010
- Nissilä Leena. 2011. Romanioppilaat perusopetuksessa. Teoksessa Romanioppilaiden perusopetuksen hyviä käytäntöjä (toim. Rajala Susanna). Oppaat ja käsikirjat 2011:14. Opetushallitus.
- Opetushallitus. 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004
- Rahikainen Marjatta. 2011. Kansakoulun vuosisata 1866–1966 tilastojen valossa. Teoksessa Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle (toim. Heikkinen Anja ja Leino-Kaukiainen Pirkko). Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki
- Rajala Susanna. 2011. Kehittämistoiminnan taustaa. Teoksessa Romanioppilaiden perusopetuksen hyviä käytäntöjä (toim. Rajala Susanna). Oppaat ja käsikirjat 2011:14. Opetushallitus
- Rajala Susanna, Salonen Minna, Blomerus Satu ja Nissilä Leena. 2011. Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsaus 2010–2011 ja toimenpide-ehdotukset. Raportit ja selvitykset 2011:26. Opetushallitus
- Romanilasten perusopetuksen tila. 2004. Selvitys lukuvuodelta 2001–2002. Opetushallitus
- Suomen romanipoliittinen ohjelma. 2009. Työryhmän esitys. Selvityksiä 2009:48. Sosiaali- ja terveysministeriö

Syrjintä Suomessa. Tietoraportti. 2014. Sisäministeriö

Syrjä Hannele ja Valtakari Mikko. 2008. Romanian pitkä matka työn markkinoille, työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, työ ja yrittäjyys, 22/2008

Internetlähteet

<http://www.eva.fi/tyotjatekijat/tyottomyysaste-alueittain-2013/> Haettu 19.12.2015

http://www.kivakoulu.fi/toimenpiteet_koulussa Haettu 23.11.2015

http://www.oph.fi/ajankohtaista/verkkouutiset/101/0/kuukaude_tilasto_joka_neljas_ammattillinen_tutkinto_suoritetaan_oppisopimuskoulutuksena Haettu 11.2.2016

http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/ammattikoulutus. Haettu 23.11.2015

http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/ammattikoulutus/nayttotutkinnot/tutkinnon_suorittaminen. Haettu 11.12.2015

http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/ammattikoulutus/oppisopimuskoulutus. Haettu 24.11.2015

http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/lukiokoulutus/eri_vaihtoehtoja_suorittaa_lukio#aikuisten_koulutus Haettu 30.11.2015

http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/aikuisten_perusopetus. Haettu 24.11.2015

http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/vapaa_sivistystyo. Haettu 30.11.2015

Repo Aila. 2012. Uudet sukupolvet entistä koulutetumpia, Tilastokeskus, Hyvinvointikatsaus 1/2012.

http://www.stat.fi/artikkelit/2012/art_2012-03-12_009.html?s=0, Haettu 23.11.2015

https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Ammatillinen%20koulutus%20-%20uudet%20opiskelijat%20-%20koulutusala.xlsb Haettu 20.12.2015

Sähköpostit

Huttu Henna 2015, sähköposti Susanna Rajalalle 24.11.2015

Kuronen Aliisa 2015, sähköposti Susanna Rajalalle 20.11.2015

Laiti Malla 2015, sähköposti Susanna Rajalalle 19.11.2015

Saloheimo Leena 2016, sähköposti Susanna Rajalalle 3.2.2016

Valentin Helena 2015, sähköposti Susanna Rajalalle 23.11.2015

Vuolasranta Miranda 2014, sähköposti Satu Blomerukselle 19.11.2014

Liitteet

Liite 1 Tiedonkeruun yhteistyöverkosto

Etelä-Suomi

Inka Jeskanen

Marita Korp

Malla Laiti

Taito Lehmusta

Kyösti Roth

Roosa Åkerlund

Itä-Suomi

Ossi Blomerus

Marita Korp

Helena Valentin

Kristiina Schwartz

Länsi-, Lounais- ja Sisä-Suomi

Voitto Friman

Armas Hagert

Marita Korp

Tenho Lindström

Jari Stenroth

Pohjois-Suomi

Ramona Grönstrand

Katja Huusko-Ahlgren

Henry Lindgren

Liite 2 Kysely aikuisille romaneille

Vastaajan asuinpaikka sijaitsee

Etelä-Suomessa

Länsi, Lounais- tai Sisä-Suomessa

Itä-Suomessa

Pohjois-Suomessa

Vastaaja on

Mies

Nainen

Vastaajan ikäluokka

18–24

25–34

35–44

45–54

55–64

65–

Vastaajan koulutustausta (vastauksissa voi huomioida koulunkäynnin myös ulkomailla, esimerkiksi Ruotsissa)

A: Peruskoulu (kansa- ja kansalaiskoulu, keskikoulu)

A1. Minulla on peruskoulun päättötodistus. _ Kyllä _ Ei

A2. Olen suorittanut osan peruskoulusta, kuinka paljon _____

A3. Minulla on kansa- ja kansalaiskoulun päättötodistus. _ Kyllä _ Ei

A4. Olen suorittanut osan kansa- ja kansalaiskoulusta, kuinka paljon _____

A5. Olin suorittaessani peruskoulua (kansa- ja kansalaiskoulua)

_ yleisopetuksen ryhmässä

_ erityisopetuksen ryhmässä

_ muussa, missä _____

B. Ammattikoulutus

B1. Olen suorittanut ammattitutkinnon (ammattikoulun) _ Kyllä _ En

B2. Minkä tutkinnon? _____

B3. Olen suorittanut osan ammattitutkinnosta (ammattikoulusta). Kuinka paljon? _____

C. Lukiokoulutus

- C1. Olen suorittanut lukiokoulutuksen _ Kyllä _ En
C2. Olen suorittanut osan lukiokoulutuksesta. Kuinka paljon? _____
C3. Minulla on ylioppilastutkinto _ Kyllä _ Ei

D. Ammattikorkeakoulu- ja yliopisto-opinnot

- D1. Olen suorittanut ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinnon _ Kyllä _ Ei
D2. Minkä tutkinnon? _____
D3. Olen suorittanut osan ammattikorkeakoulu- tai yliopisto-opinnosta, kuinka paljon? _____

Muu koulutus

E1. Mikä? _____

Kokemukset peruskoulusta (peruskouluun rinnastetaan kansa- ja kansalaiskoulu) oppivelvollisuusiässä

1. Kuinka koulun aloituksesi sujui?
_ Hyvin _ En osaa sanoa _ Huonosti

Voit halutessasi kertoa enemmän

2. Kuinka monessa eri koulussa kävit peruskoulun (kansakoulun/kansalaiskoulun)? _____

Jos kävit useita kouluja, mikä oli syynä koulujen vaihtoon?

3. Olitko ainoa romanioppilas koulussasi? Kyllä _ En _
4. Huomioitiinko koulussasi romanikieli ja -kulttuuri (saitko esim. romanikielen opetusta) Kyllä _ Ei _
5. Koitko romanioppilaana syrjintää? Kyllä _ En _
A) Jos koit syrjintää, millä luokilla ja kenen taholta?
B) Miten se vaikutti koulunkäyntiisi?
6. Koulumuistot
A) Mikä on mieluisin muistosi kouluajoilta?
B) Mikä on epämieluisin muistosi?
7. Kodin ja koulun yhteistyö
A) Miten sinä ja perheesi suhtauduitte opettajiin ja muuhun kouluhenkilöstöön?
_ Myönteisesti _ En osaa sanoa _ Kielteisesti

☐ Myönteisesti ☐ En osaa sanoa ☐ Kielteisesti

- iltaopetuksessa?

Opiskelu peruskoulun jälkeen

15. Jos et ole hakeutunut peruskoulun jälkeisiin jatko-opintoihin, mitkä ovat siihen mielestäsi kolme tärkeintä syytä? (Jos kysymys ei koske sinua, valitse ensimmäinen vaihtoehto)

- ☐ Olen hakeutunut jatko-opintoihin
- ☐ Taloudelliset syyt
- ☐ Perheen perustaminen
- ☐ Kiinnostavan oppilaitoksen sijainti liian kaukana
- ☐ Minulla on riittämättömät opiskelutaidot
- ☐ Koen, että olen liian vanha opiskelemaan
- ☐ Arastelen tuntemattomaan ryhmään menemistä
- ☐ Sisäänpääsy oppilaitokseen vaikeaa
- ☐ Muu syy, mikä _____

16. Kiinnostavatko jatko-opinnot sinua nykyisessä elämänvaiheessasi?

Kyllä ☐ Ei ☐

- A) Jos ryhtyisit opiskelemaan, millaisia järjestelyjä se sinulta vaatisi (perhe, lastenhoito ym.)
- B) Jos ryhtyisit opiskelemaan, millaista tukea tarvitsisit (opiskelun tuki, sosiaaliset ja taloudelliset tuet, valtion takaama opintolaina ym.)
- C) Tiedätkö mielestäsi tarpeeksi taloudellisista tukimuodoista?

Kyllä ☐ En ☐

17. Alan tai ammatin valinta

Mikä ala tai ammatti sinua kiinnostaisi? _____

Millaisena näet oman mahdollisuutesi päästä tälle alalle tai tähän ammattiin?

- ☐ Hyvänä
- ☐ En osaa sanoa
- ☐ Huonona

18. Miten uskot mahdollisiin opintoihisi vaikuttavan, että olet romani?

- ☐ Myönteisesti, miten
- ☐ Kielteisesti, miten
- ☐ En mitenkään

19. Opiskelutoverit

- ☐ Haluan opiskella mieluiten romanien parissa.
- ☐ Haluan opiskella mieluiten pääväestön parissa.
- ☐ Haluan opiskella mieluiten vähemmistöjen parissa.
- ☐ Minulle on aivan sama, keitä muita ryhmässä on.

20. Miten suhtaudut

	Myönteisesti	Melko myönteisesti	Melko kielteisesti	Kielteisesti
ammattillisiin opintoihin	—	—	—	—
lukio-opintoihin	—	—	—	—
ammattikorkeakoulu- ja yliopisto-opintoihin	—	—	—	—

Voit kertoa tarkemmin miksi

21. Romanit hakeutuvat lukioon harvemmin kuin pääväestöön kuuluvat. Mikä mielestäsi on tähän syynä?

22. Jos olet opiskellut peruskoulun jälkeen, millaisia kokemuksia sinulla oli siitä?
 _ Hyviä _ En osaa sanoa _ Huonoja

Voit halutessasi kertoa millaisia

Koulutuksesta työelämään

23. Oppisopimuskoulutus

- A) Tunnetko oppisopimuskoulutuksen antamia mahdollisuuksia? Kyllä _ En _
- B) Oletko suorittanut tutkinnon oppisopimuksella? Kyllä _ En _
- C) Haluaisitko suorittaa tutkinnon oppisopimuksella? Kyllä _ En _

Kerro ajatuksistasi, jotka liittyvät oppisopimuskoulutukseen

24. Ammatillinen ja valmentava työvoimakoulutus

- A) Oletko osallistunut
 _ ammatilliseen työvoimakoulutukseen?
 _ valmentavaan työvoimakoulutukseen?
 _ en ole osallistunut
- B) Oletko hakenut, mutta et päässyt
 _ ammatilliseen työvoimakoulutukseen
 _ valmentavaan työvoimakoulutukseen
 _ en ole hakenut

25. Työharjoittelu

Millaisia kokemuksia sinulla on työharjoittelupaikan saamisesta?

- ☐ Myönteisiä
- ☐ Kielteisiä
- ☐ Ei kokemuksia

Voit halutessasi kertoa lisää

26. Työpaikka

A) Jos olet valmistunut ammattiin, oletko saanut koulutustasi vastaavaa työtä?

- ☐ Kyllä
- ☐ En

B) Jos et ole saanut koulutustasi vastaavaa työtä, mikä on mielestäsi ollut työnsaannin esteenä?

C) Jos olet valmistunut ammattiin, oletko saanut mitään työtä?

- ☐ Kyllä
- ☐ En

D) Jos et ole saanut mitään työtä, mikä siihen on mielestäsi esteenä?

27. Toisen asteen tutkinnon suorittaneilla romaneilla on mahdollisuus opiskella Helsingin yliopistossa romanikieltä ja -kulttuuria. Mitä ajattelet tästä mahdollisuudesta?

28. Kerro kokemuksistasi liittyen koulutukseen. Voit mielellään kertoa myös vanhempiesi koulunkäynnistä (esimerkiksi heidän luku- ja kirjoitustaidostaan).

29. Mihin suuntaan kehitys on mielestäsi mennyt

A) romanien kouluttautumisessa

- ☐ Parempaan
- ☐ En osaa sanoa
- ☐ Huonompaan

B) romanien työllistymisessä?

- ☐ Parempaan
- ☐ En osaa sanoa
- ☐ Huonompaan

C) Mikä mielestäsi edesauttaa parhaiten aikuisten romanien kouluttautumista?

Kiitos vastauksestanne!

Halutessasi voit aina kirjoittaa erilliselle liitteelle ja liittää sen kyselyyn. Lisätietoja kyselystä www.oph.fi.

Kyselyn palautus: Opetushallitus, romaniväestön koulutusryhmä, PL 380, 00531 Helsinki

Liite 3 Oppilaitoskyselyjen saate

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSSYSTEMEN

KYSELY

7.5.2014

5/2014

KYSELY AIKUISTEN ROMANIEEN KOULUTUKSEN TILANNEKATSAUSTA VARTEN

Arvoisa vastaanottaja

Tämän kyselyn avulla on tarkoitus saada tietoa aikuisten romanien koulutuksen tilannekatsausta varten. Tilannekatsauksen avulla Opetushallitus tuottaa tietoa siitä, millaista koulutusta aikuisella romaniväestöllä on ja minkälaisia toimenpiteitä aikuisten romanien koulutuksen edistämiseksi tarvitaan tulevaisuudessa. Samankaltaiset kyselyt on tehty ammatillisille oppilaitoksille, vapaan sivistystyön oppilaitoksille ja aikuislukioille. Kysely on yksi Suomen romanipoliittisen ohjelman (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:48) toimenpiteistä.

Koska romaneja ei Suomessa rekisteröidä, pyydämme vastaukset arvioina. Kysymykset koskevat suurimmaksi osaksi lukuvuotta 2013–2014. Vaikka oppilaitoksessanne ei opiskelisi yhtään romaniaikuista, toivomme, että silti vastaatte taustakysymyksiin ja muutamaan varsinaiseen kysymykseen. Jokainen vastaus on tärkeä, koska katsauksesta on tarkoitus saada valtakunnallisesti mahdollisimman kattava. Kyselyyn vastaamiseen kuluu aikaa 15–30 minuuttia. Tulokset julkaistaan vuonna 2015.

Lisätietoa kyselystä ja koko tilannekatsauksesta antavat opetusneuvos Susanna Rajala, puh. 029 5331 129, susanna.rajala@oph.fi ja asiantuntija Satu Blomerus, puh. 029 5331 046, satu.blomerus@oph.fi.

Vastausaikaa on 19.6.2014 saakka. Kiitos vastauksistanne!

Johtajan sijainen,
opetusneuvos

Leena Nissilä

Opetusneuvos

Susanna Rajala

LIITE

KYSELYLOMAKE

Liite 4 Kysely ammatillisille oppilaitoksille

TAUSTAMUUTTUJAT

A) Koulutuksen järjestäjän sijainti

Etelä-Suomi

Länsi- ja Lounais- sekä Sisä-Suomi

Itä-Suomi

Pohjois-Suomi

B) Oppilaitoksen tyyppi

Ammatillinen oppilaitos

Ammatillinen erityisoppilaitos

Aikuiskoulutuskeskus

C) Oppilaitoksessamme voi suorittaa (voit valita useamman vaihtoehdon)

ammattillisen perustutkinnon

ammattitutkinnon

erikoisammattitutkinnon

tutkintoon johtamatonta koulutusta, mitä

D) Oppilaitoksemme antaa koulutusta seuraavilla aloilla (voit valita useamman vaihtoehdon)

humanistinen ja kasvatusala

kulttuuriala

yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala

luonnontieteiden ala

tekniikan ja liikenteen ala

luonnonvara- ja ympäristöala

sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala

matkailu-, ravitsemis-, ja talousala

E) Oppilaitoksemme opiskelijamäärä lukuvuonna 2012–2013

alle 100

100-200

201-500

501-1000

1001-3000

yli 3000

KYSYMYKSET

1) Opiskeliko oppilaitoksessanne aikuisia romaniopiskelijoita lukuvuonna 2013–2014?

Ei

Kyllä kysymykseen nro 3

2) Oppilaitoksessamme ei opiskellut aikuisia romaniopiskelijoita lukuvuonna 2013–2014, koska:

oppilaitokseemme ei hakenut opiskelemaan yksikään aikuinen romani
yksikään aikuinen romanihakija ei päässyt opiskelemaan oppilaitokseemme
hyväksytyksi tulemisesta huolimatta yksikään aikuinen romani ei aloittanut
opintojaan

kysymykseen nro 12, jonka jälkeen vastataan viime vuosien kokemuksen perusteella

3) Mitä tutkintoa aikuiset romaniopiskelijanne suorittivat lukuvuonna 2013–2014 (voit valita useamman vaihtoehdon)?

ammattillista perustutkintoa

ammattitutkintoa

erikoisammattitutkintoa

tutkintoon johtamatonta koulutusta

kahden tai kolmen tutkinnon koulutusta

muuta, mitä?

4a) Arvioikaa kuinka moni aikuinen romaniopiskelijanne suoritti tutkinnon lukuvuonna 2013–2014?

<numeerinen avovastaus>

4b) Arvioikaa kuinka moni aikuinen romaniopiskelijanne suoritti tutkinnon osan lukuvuonna 2013–2014?

<numeerinen avovastaus>

5) Millä koulutus alalla romaniopiskelijanne opiskelivat lukuvuonna 2013–2014?

humanistisella ja kasvatusalalla

kulttuurialalla

yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alalla

luonnontieteiden alalla

tekniikan ja liikenteen alalla

luonnonvara- ja ympäristöalalla

sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla
matkailu-, ravitsemis-, ja talousalalla

6) Miten monelle aikuiselle romaniopiskelijallenne on arvionne mukaan lukuvuonna 2013–2014 tehty oppisopimus?

<numeerinen avovastaus>

**7) Minkä ikäisiä romaniopiskelijoita arvionne mukaan oppilaitokses-
sanne opiskeli lukuvuonna 2013–2014 (voit valita useamman vaihto-
ehdon)?**

18-24 vuotta

25-34 vuotta

35-44 vuotta

45-54 vuotta

55-64 vuotta

yli 64 vuotta

**8) Kuinka moni romaniopiskelijoistanne lukuvuonna 2013–2014 oli
miehiä? <numeerinen avovastaus>**

naisia? <numeerinen avovastaus>

**9) Mitä keinoja olette käyttäneet henkilökohtaistettujen suunnitelmien
lisäksi romaniopiskelijoiden opintojen etenemisen tueksi lukuvuonna
2013–2014 (voitte valita useamman vaihtoehdon)?**

romaniopiskelijoiden kulttuurintuntemuksen ja kielitaidon hyödyntäminen
tutor tai vertaistuki

romaniopiskelijoiden opintojen etenemisen seuranta keskitetty nimetylle vas-
tuuhenkilölle

romanitaustainen tukihenkilö

kummiopiskelija

klinikkamuotoinen tukiopeus tai rästäpajat

muita keinoja, mitä?

**10a) Arvioikaa, miten aikuiset romaniopiskelijat suoriutuivat yleisesti
näyttötutkintoon valmistavassa koulutuksessa tai muissa opinnoissaan
suhteessa muihin oppilaitokseen opiskelijoihin lukuvuonna 2013 – 2014?**

samalla tavoin kuin opiskelijat keskimäärin

paremmin

hieman paremmin

hieman huonommin

huonommin

10b) Jos aikuiset romaniopiskelijanne osallistuivat tutkintotilaisuuksiin, arvioikaa miten he suoriutuivat niissä suhteessa muihin opiskelijoihin lukuvuonna 2013–2014.

samalla tavoin kuin opiskelijat keskimäärin

paremmin

hieman paremmin

hieman huonommin

huonommin

11) Hyödynsivätkö aikuiset romaniopiskelijat arvionne mukaan ohjaus- ja tukipalveluita lukuvuonna 2013–2014 paljon vai vähän?

saman verran kuin opiskelijat keskimäärin

erittäin paljon

paljon

vähän

erittäin vähän

Voitte halutessanne kertoa tarkemmin romaniopiskelijoiden ohjaus- ja tukipalveluiden käytöstä.

< avovastaus >

12) Onko olemassa jokin taho, joka on arvionne mukaan erityisesti edesauttanut viime vuosina romanien hakeutumista opiskelemaan oppilaitokseenne?

ei

kyllä, mikä taho

13) Onko oppilaitoksenne tarjonnut viime vuosina erityisesti aikuisille romaneille suunnattua koulutusta?

ei

kyllä, millaista?

14) Onko oppilaitoksessanne järjestetty viime vuosina opetus- tai muulle henkilökunnalle täydennyskoulutusta romanikulttuurista?

ei

kyllä, millaista?

15) Ilmeneekö romaniopiskelijoiden opintojen järjestämisessä kulttuurisia erityistarpeita (esimerkiksi vaatetuksen suhteen)?

ei

kyllä, millaisia

16) Arvioikaa, onko oppilaitoksessanne opiskelleiden romaniopiskelijoiden yleinen suoriutuminen parantunut tai huonontunut viime vuosina?

pysynyt samana
parantunut huomattavasti
parantunut hieman
huonontunut hieman
huonontunut huomattavasti

17) Arvioikaa kuinka paljon aikuisilla romaniopiskelijoillanne on ollut viime vuosina opintoja haittaavia poissaoloja?

saman verran kuin opiskelijoilla keskimäärin
erittäin vähän
vähän
paljon
erittäin paljon

18) Millaista työssäoppimis- tai oppisopimuspaikkojen hankkiminen on ollut viime vuosina aikuisille romaniopiskelijoille?

Samanlaista kuin opiskelijoille keskimäärin
Vaikeampaa
Helpompaa

19) Kuinka usein arvionne mukaan viime vuosina aikuisten romaniopiskelijoiden opinnot ovat keskeytyneet?

yhtä usein kuin opiskelijoilla keskimäärin
harvemmin
hieman harvemmin
hieman useammin
useammin

20) Arvioikaa kokemuksenne perusteella mitkä kolme syytä ovat viime vuosina vaikuttaneet eniten aikuisten romaniopiskelijoiden koulutuksen keskeytymiseen?

Väärä ala
Opiskelijan heikko motivaatio
Vaikeudet työssäoppimis- tai oppisopimuspaikan saamisessa
Heikot opiskeluvalmiudet
Oppimisvaikeudet
Opiskelijan heikko talous
Opiskelukielen heikko hallinta
Opiskelijan muutto toiselle paikkakunnalle

Perhesyyt
Jatkuvat poissaolot
Muu syy, mikä?

21) Millaisia kokemuksia ja kehittämisehdotuksia teillä on romanien koulutuksesta yleensä?

Kiitos vastauksistanne!

Liite 5 Kysely aikuislukioille

TAUSTAMUUTTUJAT

A) Koulutuksen järjestäjän sijainti

Etelä-Suomi

Länsi- ja Lounais- sekä Sisä-Suomi

Itä-Suomi

Pohjois-Suomi

B) Oppilaitoksessamme voi suorittaa (voit valita useamman vaihtoehdon)

aikuisten perusopetuksen koko oppimäärän

yksittäisiä perusasteen kursseja

aikuisten lukiokoulutuksen

muuta, mitä?

C) Oppilaitoksemme opiskelijamäärä lukuvuonna 2013–2014

alle 100

100-200

201-500

501-1000

1001-3000

yli 3000

KYSYMYKSET

1) Opiskeliko oppilaitoksessanne aikuisia romaniopiskelijoita lukuvuonna 2013–2014?

Ei kysymykseen nro 8, jonka jälkeen vastataan viime vuosien kokemuksen perusteella

Kyllä

2) Mitä aikuiset romaniopiskelijanne opiskelivat lukuvuonna 2013–2014 (voit valita useamman vaihtoehdon)?

Aikuisten perusopetusta

Aikuisten lukiokoulutusta

Muuta, mitä

3) Arvioikaa kuinka moni aikuinen romaniopiskelijanne sai lukuvuonna 2013–2014

perusopetuksen päättötodistuksen

<numeerinen avovastaus>

lukion päättötodistuksen

<numeerinen avovastaus>

ylioppilastodistuksen

<numeerinen avovastaus>

4A) Kuinka moni romaniopiskelijoistanne perusopetuksessa on

miehiä? <numeerinen avovastaus>

naisia? <numeerinen avovastaus>

4B) Kuinka moni romaniopiskelijoistanne lukiokoulutuksessa on

miehiä? <numeerinen avovastaus>

naisia? <numeerinen avovastaus>

**5A) Minkä ikäisiä romaniopiskelijoita arvionne mukaan oppilaitokses-
sanne opiskeli perusopetuksessa lukuvuonna 2013–2014 (voit valita
useamman vaihtoehdon)?**

18-24 vuotta

25-34 vuotta

35-44 vuotta

45-54 vuotta

55-64 vuotta

yli 64 vuotta

**5B) Minkä ikäisiä romaniopiskelijoita arvionne mukaan oppilaitokses-
sanne opiskeli lukiokoulutuksessa lukuvuonna 2013–2014 (voit valita
useamman vaihtoehdon)?**

18-24 vuotta

25-34 vuotta

35-44 vuotta

45-54 vuotta

55-64 vuotta

yli 64 vuotta

**6A) Arvioikaa, miten aikuiset romaniopiskelijat suoriutuivat perusope-
tuksessa yleisesti opinnoissaan suhteessa muihin oppilaitokseenne opis-
kelijoihin lukuvuonna 2013–2014?**

samalla tavoin kuin opiskelijat keskimäärin

paremmin

hieman paremmin
hieman huonommin
huonommin

6B) Arvioikaa, miten aikuiset romaniopiskelijat suoriutuivat lukiokoulutuksessa yleisesti opinnoissaan suhteessa muihin oppilaitokseen opiskelijoihin lukuvuonna 2013–2014?

samalla tavoin kuin opiskelijat keskimäärin
paremmin
hieman paremmin
hieman huonommin
huonommin

7A) Käyttivätkö aikuiset romaniopiskelijat arvionne mukaan perusopetuksessa ohjaus- ja tukipalveluita paljon vai vähän lukuvuonna 2013–2014?

saman verran kuin opiskelijat keskimäärin
erittäin paljon
paljon
vähän
erittäin vähän

Voitte halutessanne kertoa tarkemmin romaniopiskelijoiden ohjaus- ja tukipalveluiden käytöstä.

< avovastaus >

**7B) Käyttivätkö aikuiset romaniopiskelijat arvionne mukaan lukio-
koulutuksessa ohjaus- ja tukipalveluita paljon vai vähän lukuvuonna 2013–2014?**

saman verran kuin opiskelijat keskimäärin
erittäin paljon
paljon
vähän
erittäin vähän

Voitte halutessanne kertoa tarkemmin romaniopiskelijoiden ohjaus- ja tukipalveluiden käytöstä.

< avovastaus >

8) Onko olemassa jokin taho, joka on arvionne mukaan erityisesti edesauttanut romanien hakeutumista opiskelemaan oppilaitokseenne?

Ei

Kyllä, mikä taho

9) Onko oppilaitoksessanne järjestetty opetus- tai muulle henkilökunnalle täydennyskoulutusta romanikulttuurista?

Ei

Kyllä, millaista?

10) Ilmeneekö romaniopiskelijoiden opintojen järjestämisessä kulttuurisia erityistarpeita (esimerkiksi vaatetuksen suhteen)?

Ei

Kyllä, millaisia

10) Mitä keinoja olette käyttäneet aikuisten romaniopiskelijoiden opiskelun tukemiseksi?

<avovastaus>

11) Arvioikaa, onko oppilaitoksessanne opiskelleiden romaniopiskelijoiden yleinen suoriutuminen parantunut tai huonontunut viime vuosina?

pysynyt samana

parantunut huomattavasti

parantunut hieman

huonontunut hieman

huonontunut huomattavasti

12A) Arvioikaa kuinka paljon aikuisilla romaniopiskelijoillanne on perusopetuksessa opintoja haittaavia poissaoloja?

saman verran kuin opiskelijoilla keskimäärin

erittäin vähän

vähän

paljon

erittäin paljon

12B) Arvioikaa kuinka paljon aikuisilla romaniopiskelijoillanne on lukiokoulutuksessa opintoja haittaavia poissaoloja?

saman verran kuin opiskelijoilla keskimäärin

erittäin vähän

vähän

paljon

erittäin paljon

13A) Kuinka usein arvionne mukaan aikuisten romaniopiskelijoiden opinnot keskeytyivät perusopetuksessa?

yhtä usein kuin opiskelijoilla keskimäärin
harvemmin
hieman harvemmin
hieman useammin
useammin

13B) Kuinka usein arvionne mukaan aikuisten romaniopiskelijoiden opinnot keskeytyivät lukiokoulutuksessa?

yhtä usein kuin opiskelijoilla keskimäärin
harvemmin
hieman harvemmin
hieman useammin
useammin

14A) Arvioikaa viime vuosien kokemusten perusteella, mitkä kolme syytä ovat vaikuttaneet eniten aikuisten romaniopiskelijoiden koulutuksen keskeytymiseen perusopetuksessa?

Motivaation sammuminen
Heikko opiskelija-identiteetti
Oppimisvaikeudet
Opiskelijan heikko talous
Opetuskielen heikko hallinta
Opiskelijan muutto toiselle paikkakunnalle
Perhesyyt
Jatkuvat poissaolot
Muu syy, mikä?

14B) Arvioikaa viime vuosien kokemusten perusteella, mitkä kolme syytä ovat vaikuttaneet eniten aikuisten romaniopiskelijoiden koulutuksen keskeytymiseen lukiokoulutuksessa?

Motivaation sammuminen
Heikko opiskelija-identiteetti
Oppimisvaikeudet
Opiskelijan heikko talous
Opetuskielen heikko hallinta
Opiskelijan muutto toiselle paikkakunnalle
Perhesyyt
Jatkuvat poissaolot
Muu syy, mikä?

15) Millaisia kokemuksia ja kehittämis ehdotuksia teillä on romanien koulutuksesta yleensä?

<avovastaus>

KIITOS VASTAUKSISTANNE!

Liite 6 Kysely vapaan sivistystyön oppilaitoksille

TAUSTAMUUTTUJAT

A) Oppilaitoksen pääasiallinen toiminta-alue

Etelä-Suomi

Länsi- ja Lounais- sekä Sisä-Suomi

Itä-Suomi

Pohjois-Suomi

B) Oppilaitoksen tyyppi

Kansanopisto

Kansalaisopisto

Opintokeskus

Liikunnan koulutuskeskus

Kesäyliopisto

C) Oppilaitoksessamme voi ensisijaisesti opiskella (voit valita useamman vaihtoehdon)

Iltaopintoja

Lyhytkursseja

Pitkäkestoisia (esim. vuoden kestäviä) opintoja

Muuta, mitä

KYSYMYKSET

1) Opiskeliko oppilaitoksessanne tietojenne mukaan aikuisia romanioiskelijoita lukuvuonna 2013–2014?

ei kysymykseen nro 5, jonka jälkeen vastataan viime vuosien kokemuksen perusteella

kyllä

2) Kuinka moni romanioiskelijoistanne oli lukuvuonna 2013–2014

miehiä? <numeerinen avovastaus>

naisia? <numeerinen avovastaus>

3) Jos oppilaitoksessanne opiskeli aikuisia romaneja lukuvuonna 2013–2014, minkä ikäisiä he olivat arvionne mukaan (voitte valita useamman vaihtoehdon)?

18–24 vuotta

25–34 vuotta

35–44 vuotta

45–54 vuotta

55–64 vuotta

yli 64 vuotta

4) Jos oppilaitoksessanne opiskeli aikuisia romaniopiskelijoita lukuvuonna 2013–2014, millä linjoilla, kursseilla tai mitä sisältöjä he opiskelivat

<avovastaus>

5) Onko oppilaitokseenne tarjonnut erityisesti aikuisille romaneille suunnattua koulutusta?

ei

kyllä, millaista?

6) Onko oppilaitoksessanne järjestetty opetus- tai muulle henkilökunnalle täydennyskoulutusta romanikulttuurista?

ei

kyllä, millaista?

7) Onko olemassa jokin taho, joka on arvionne mukaan erityisesti edesauttanut romanien hakeutumista opiskelemaan oppilaitokseenne?

ei

kyllä, mikä taho

8) Ilmeneekö romaniopiskelijoiden opintojen järjestämisessä kulttuurisia erityistarpeita (esimerkiksi vaatetuksen suhteen)?

ei

kyllä, millaisia

**9) Mitä keinoja olette käyttäneet romaniopiskelijoiden opintojen etene-
misen tueksi (voitte valita useamman vaihtoehdon)?**

romaniopiskelijoiden kulttuurintuntemuksen ja kielitaidon hyödyntäminen
tutorointi tai vertaistuki

romaniopiskelijoiden opintojen etenemisen seuranta keskitetty nimetylle vas-
tuushenkilölle

romanitaustainen tukihenkilö

kummiopiskelija
klinikkamuotoinen tukiopetus tai rästäpajat
muuta keinoja, mitä?

10) Hyödyntävätkö aikuiset romaniopiskelijat arvionne mukaan ohjaus- ja tukipalveluita

saman verran kuin opiskelijat keskimäärin
erittäin paljon
paljon
vähän
erittäin vähän

Voitte halutessanne kertoa tarkemmin romaniopiskelijoiden ohjaus- ja tukipalveluiden käytöstä.

< avovastaus >

11) Arvioikaa aikuisten romaniopiskelijoidenne keskimääräistä opiskeluaktiivisuutta? Opiskelu on

yhtä aktiivista kuin opiskelijoilla keskimäärin
paljon aktiivisempaa
hieman aktiivisempaa
hieman passiivisempaa
paljon passiivisempaa

12) Kuinka usein arvionne mukaan aikuisten romaniopiskelijoiden opinnot keskeytyivät?

yhtä usein kuin opiskelijoilla keskimäärin
harvemmin
hieman harvemmin
hieman useammin
useammin

Arvioikaa keskeytymisen syitä <avovastaus>

13) Millaisia kokemuksia ja kehittämisehdotuksia teillä on romanien koulutuksesta yleensä?

<avovastaus>

KIITOS VASTAUKSISTANNE!

Painettu

ISBN 978-952-13-6212-5

ISSN 1798-8918

ISSN-L 1798-8918

Verkkajulkaisu

ISBN 978-952-13-6213-2

ISSN 1798-8926

Tämä katsaus kuvaa romanien kokemuksia ja näkemyksiä koulutuksesta heidän itsensä kertomana. Julkaisussa käsitellään myös aikuisia kouluttavien oppilaitosten kuvauksia romanien opinnoista lukuvuonna 2013–2014. Tulosten pohjalta on laadittu toimenpide-esityksiä romanien kouluttautumisen edistämiseksi.